

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

INDRĖ GYLYTĖ
(Parlamento teisės ir valstybės valdžios institucijų programos (62401S104), dieninių studijų
studentė)

**INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO PERSPEKTYVA
LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINĖJE SĄRANGOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Lekt. Viktorija Staugaitytė

Konsultantas –
Prof. dr. Vytautas Sinkevičius

Vilnius, 2008

TURINYS

IVADAS	4
I. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS FORMOS IR KREIPIMOSI Į KONSTITUCINĮ TEISMĄ MODELIAI	8
1. Konstitucinės kontrolės formos.....	8
2. Kreipimosi į konstitucinį teismą modeliai.....	9
2.1. Riboto kreipimosi modelis.....	9
2.2. Individualaus kreipimosi modelis.....	12
3. Mykolas Romeris apie individualų kreipimąsi į konstitucinį teismą.....	14
II. INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO SAMPRATA IR MODELIAI	16
1. Individualaus konstitucinio skundo samprata ir požymiai.....	16
2. Individualaus konstitucinio skundo modeliai.....	17
2.1. Plataus pobūdžio (klasikinis) konstitucinis skundas.....	18
2.2. Siauro pobūdžio (modifikuotas) konstitucinis skundas.....	19
III. TEORINIAI IR PRAKTINIAI INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO INSTITUTO ĮTVIRTINIMO LIETUVOS NACIONALINĖJE TEISĖJE ASPEKTAI	20
1. Individualus konstitucinis skundas Lietuvoje: už ir prieš.....	20
2. Pirmieji žingsniai, įtvirtinant individualų konstitucinį skundą Lietuvoje.....	28
2.1. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 str. 1 d. pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980.....	30
2.2. Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija.....	31
2.3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106, 107 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980(2).....	32
2.4. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980(3).....	35
3. Individualaus konstitucinio skundo teisinio įtvirtinimo problemos.....	37
IV. SEIMO DARBO GRUPĖS SIŪLOMO INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO MODELIO ĮVERTINIMAS LYGINAMUOJU ASPEKTU	39
1. Individualaus konstitucinio skundo subjektai.....	39
2. Individualaus konstitucinio skundo pagrindas.....	41
3. Individualaus konstitucinio skundo objektas.....	43
4. Konstitucinio skundo priimtinumą sąlygos.....	45
4.1. Pažeidimas kaip konstitucinio skundo prielaida.....	46

4.2. Subsidiarumo principas.....	46
4.3. Terminas konstituciniam skundai pateikti.....	49
4.4. Privalomas teisininko dalyvavimas konstituciniame teisiniame procese.....	50
4.5. Proceso išlaidos.....	51
5. Individualaus konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisiniai padariniai.....	53
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	61
SANTRAUKA	69
SUMMARY	70
PRIEDAI	71

IVADAS

Darbo problema. Šiuolaikinis konstitucionalizmas neišsivaizduojamas be žmogaus teisių ir laisvių apsaugos idėjos. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, jog Konstitucija įpareigoja valstybę gerbti žmogaus teises ir laisves, teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti jų gynimą nuo neteisėto kėsimosi ar ribojimo.¹ Tai reiškia, jog valstybė, įgyvendindama Tautos 1992 m. spalio 25 d. referendumu priimtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas, privalo ne tik priimti žmogaus teises bei laisves užtikrinančius teisės aktus, tinkamai juos įgyvendinti, bet ir sukurti efektyvų žmogaus teisių apsaugos bei gynbos mechanizmą. Žmogaus teisių ir laisvių garantavimas ir apsauga – vienas pagrindinių teisinės valstybės tikslų. Konstitucijos 30 str. laiduojama universali asmens, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą. Konstitucijos 6 str. skelbiama, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas. Kiekvienas asmuo savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, tačiau asmens galimybė dėl pažeistų teisių gynimo tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą kol kas Lietuvoje nėra įtvirtinta. Asmens teisių problema gali būti konstitucinio tyrimo dalykas tik tada, kai konkrečią bylą nagrinėjantis teismas sustabdo ją ir kreipiasi dėl atitinkamo teisės akto atitikties Konstitucijai, tačiau nėra garantijos, kad visada, kai byloje dalyvaujantiems asmenims iškyla teisės akto konstitucingumo klausimas, byla bus sustabdyta ir bus kreiptasi į Konstitucinį Teismą. Taigi Lietuvoje egzistuoja riboto kreipimosi į Konstitucinį Teismą modelis, užkertantis kelią paprastiems asmenims tiesiogiai su pareiškimu dėl savo konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją. Lietuva yra valstybių mažumos grupėje, kurioje individualaus konstitucinio skundo instituto nėra, tačiau Seime jau yra patvirtinta šio instituto koncepcija, užregistruoti trys Konstitucijos pataisų projektai, diskutuojama apie Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimus.

Manome, jog konstitucionalizmo plėtra, konstitucinės sistemos augimas, žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, kaip pagrindinės konstitucinės vertybės, samprata, vis mažėjantis asmenų pasitikėjimas viešosios valdžios institucijomis, ypač teismais,² taip pat kitų demokratinių Europos šalių patirtis yra pagrindinės priežastys, Lietuvos visuomenėje, politikoje, teisės doktrinoje bei

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 4 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2000, Nr. 54-1588.

² Rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanijos „Baltijos tyrimai“ 2008 m. balandžio 4-18 dienomis atliktos apklausos duomenimis, labiausiai nepasitikima Seimu. Tautos išrinktaisiais nepasitikti trys iš keturių šalies gyventojų – 73 proc. Teismams 57 proc. respondentų deklaravo nepasitikėjimą. Parengta remiantis Elta duomenimis // www.elta.lt; prisijungimo laikas: 2008-12-01.

praktikoje „išprovokavusios“ diskusiją dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.

Taigi pasirinkta tema yra **aktuali** ir teoriniu ir praktiniu aspektu. Pažymėtina, jog iki šiol Lietuvos teisės doktrinoje domėjimasis konstitucinio skundo institutu buvo gana kuklus. Tik epizodiškai šiuo klausimu yra rašę prof. M. Romeris, prof. E. Kūris, prof. J. Žilys, prof. E. Jarašiūnas, prof. E. Šileikis, doc. A. Abramavičius, V. Staugaitytė, dr. R. Petkuvienė. Lietuvių kalba yra išversta vos keletas pranešimų, skaitytų tarptautinėse konferencijose, apie užsienio valstybėse įtvirtintus konstitucinio skundo modelius (A. Endzinš, G. V. Jaroslavcev, K. Kolasinski, V. Zorkin). Šiuo metu Vilnius universitete Teisės fakultete nuo 2003 metų yra rengiama daktaro disertacija tema „Konstitucinis skundas“. Pažymėtina ir tai, jog 2005 m. spalio 21 d. Mykolo Romerio universitete buvo surengta diskusija tema „Individualus konstitucinis skundas: prabanga ar būtinybė“. Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos Respublikos problemos ir perspektyvos buvo aptartos ir Seime 2006 m. sausio 24 d. Konstitucijos komisijos surengtoje diskusijoje. Minėtos diskusijos parodė, kad daugiausia ginčų kelia skundo modelio pasirinkimas, todėl akcentuota būtinybė atsižvelgti į kitų šalių, kuriose egzistuoja individualaus konstitucinio skundo institutas patirtį, kuri padėtų išvengti klaidų. Atsižvelgiant į tai, šio magistrinio darbo autorė nusprendė įsijungti į šią aktualią diskusiją ir pateikti savo poziciją dėl naujo konstitucinio instituto reikalingumo, dėl Lietuvos teisei sistemai geriausiai tinkančio šio skundo modelio, tokiu būdu susisteminant teorines žinias apie konstitucinį skundą, pristatant jo sampratą, požymius, pagrindinius modelius, jų privalumus bei trūkumus. Šiems uždaviniams pasiekti remiamasi M. Romerio, L. Favoreu, L. Solyom, H. Steinberger, O. Luchterhandt, A. Abramavičiaus, V. Staugaitytės ir kitų autorių darbais. Praktinis darbo aktualumas pasireiškia tuo, jog jame analizuojama kitų Europos valstybių (Čekijos, Latvijos, Lenkijos, Vokietijos, Rusijos), turinčių konstitucinio skundo institutą, patirtis - jų teisės aktai, konstitucinių teismų praktika. Pasaulyje yra įvairių konstitucinio skundo modelių, todėl, ieškant optimalaus, labiausiai mūsų teisei sistemai tinkamo sprendimo, reikėtų atsižvelgti į tai, kokie yra pagrindiniai šių valstybių pasirinkto konstitucinio skundo modelio bruožai, kokie jam keliami konstituciniai bei įstatyminiai reikalavimai ir su kokiomis pagrindinėmis praktinėmis problemomis susiduria konstitucinės justicijos institucijos, nagrinėdamos šiuos skundus. Minėtų valstybių kontekste nagrinėjama Seimo nutarimu patvirtinta konstitucinio skundo Konceptija, kurioje įtvirtintas Lietuvos teisei sistemai siūlomas konstitucinio skundo modelis, lyginami Seime užregistruoti Konstitucijos pataisų projektai ir bandoma atsakyti į klausimą, ar siūlomas reformos modelis gali būti laikomas optimaliu, ar reikėtų ieškoti alternatyvų. Pateikiamas analitinis vertinimas, kokius reikalavimus turėtų atitikti šis institutas, kad taptų

veiksminga, realia pažeistų konstitucinių asmens teisių ar laisvių gynybos priemone. Autorei taip pat svarbu iširti, kokia yra politinė, teisinė aplinka, kad nustatytų, kodėl šio instituto įdiegimas Lietuvoje vis atidėliojamas.

Taigi darbe neabejojama, ar turėtų Lietuvos konstitucinėje sistemoje atsirasti individualus konstitucinis skundas, jis laikomas realia perspektyva, todėl šio magistrinio darbo *tikslas* yra įvertinti Lietuvoje siūlomą konstitucinio skundo variantą ir nustatyti, koks turėtų būti pasirinktas konstitucinio skundo modelis Lietuvoje, kaip jis turėtų būti įtvirtintas, kad jį būtų galima laikyti veiksminga teisinės gynybos priemone.

Šiam tikslui pasiekti yra keliami tokie *uždaviniai*:

1. Atskleisti individualaus kreipimosi į konstitucinį teismą rūšis, jų sampratą, pagrindinius skirtumus.
2. Išskirti individualaus konstitucinio skundo modelius ir nustatyti jų trūkumus bei privalumus.
3. Įvertinti teisinius, politinius, socialinius aspektus, darančius įtaką individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimui Lietuvoje.
4. Įvertinti pareikštas iniciatyvas dėl konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje.
5. Atsižvelgiant į kitose valstybėse egzistuojančius konstitucinio skundo modelius, įvertinti, ar Seimo nutarimu patvirtintoje Konceptijoje siūlomas šio skundo modelis gali būti laikomas efektyvia asmens konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemone.
6. Jei bus nustatyta, kad Konceptijoje siūlomas modelis turi trūkumų, pasiūlyti alternatyvų šio skundo variantą.

Tyrimo objektą apibūdina šio darbo tema. Analizuojama individualaus konstitucinio skundo instituto perspektyva Lietuvos Respublikos konstitucinėje sąrangoje. Konstitucinis skundas darbe apibrėžiamas kaip teisinės gynybos priemonė, suteikianti galimybę asmeniui, manančiam, kad jo konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos, tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą dėl jo pažeistų konstitucinių teisių ar laisvių.

Tyrimo hipotezė. Autorė daro prielaidą, jog tam, kad konstitucinio skundo institutas Lietuvos konstitucinėje sistemoje iš tiesų būtų veiksminga teisinės gynybos priemonė, reikėtų pasirinkti plataus pobūdžio konstitucinio skundo modelį.

Moksliniai tyrimo metodai. Tyrimo tikslus ir uždavinius siekiama realizuoti pasitelkiant įvairius metodus. Mokslinės literatūros analizės metodas naudojamas pirmojoje ir antrojoje darbo dalyse, pristatant pasaulyje egzistuojančias konstitucinės kontrolės formas, nagrinėjant kreipimosi į

konstitucinę teismą modelius bei išskiriant individualaus konstitucinio skundo modelius. Teisinių dokumentų bei jų projektų analizės metodo pagalba tiriami pasirinktų užsienio valstybių konstitucijų tekstai bei konstitucinių teismų įstatymai, konstitucinių teismų jurisprudencija, analizuojami Lietuvos Respublikos Seime užregistruoti Konstitucijos pataisų ir papildymo įstatymų projektai bei Seimo nutarimu patvirtinta konstitucinio skundo koncepcija. Lyginamasis metodas naudojamas pristatant užsienio valstybių patirtį, įgyvendinant individualaus konstitucinio skundo institutą nacionalinės teisės sistemose, lyginant ją su koncepcijoje siūlomu konstitucinio skundo modeliu. Apibendrinimo metodas svarbus visame darbe, kadangi kiekvieno skyriaus dalyje yra pateikiamos apibendrinančios išvados.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, keturios dalys: pirmojoje dalyje pristatomos konstitucinės kontrolės formos ir kreipimosi į konstitucinę teismą modeliai, taip pat įdomi Lietuvos konstitucinės teisės pradininko prof. M. Romerio pozicija dėl individualaus kreipimosi į konstitucinę teismą; antrojoje dalyje nagrinėjama individualaus konstitucinio skundo samprata, nurodomi pagrindiniai šio konstitucinio instituto požymiai, sąlygiškai išskiriami šio skundo modeliai; trečiojoje dalyje aptariami teoriniai ir praktiniai individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvos nacionalinėje teisėje aspektai, t. y. pristatomos teisininkų, politikų, visuomenės atstovų nuomonės dėl šio instituto įvedimo Lietuvoje, analizuojami pateikti konkretūs pasiūlymai dėl Konstitucijos pataisų, pasisakoma dėl specialių teisinių procedūrų, kurių privalu laikytis, siekiant įtvirtinti naująjį konstitucinį žmogaus teisių apsaugos mechanizmą, išskiriamos pagrindinės problemos, į kurias būtina atkreipti dėmesį prieš imantis konstitucinių reformų; ketvirtojoje darbo dalyje lyginamuoju metodu užsienio valstybių, turinčiu konstitucinio skundo institutą, kontekste vertinamas Seimo darbo grupės koncepcijoje pasiūlytas individualaus konstitucinio skundo modelis, siekiant nustatyti, ar jis gali tapti veiksminga teisės gynbos priemone. Darbo pabaigoje yra pateikiamos išvados bei pasiūlymai, taip pat pridedamas naudotos literatūros sąrašas, priedai, darbo santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

I. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS FORMOS IR KREIPIMOSI Į KONSTITUCINIŲ TEISMŲ MODELIAI

1. Konstitucinės kontrolės formos

1803 m. garsiojoje Marbury v. Madison byloje JAV Aukščiausiasis Teismas pirmą kartą suformulavo įstatymų atitikties konstitucijai kontrolės doktriną. Iki XX a. pradžios vadinamasis amerikietiškas konstitucinės kontrolės modelis buvo vienintelis pasaulyje. 1920 m. Austrijos Konstitucijos projekte žymus austrų konstitucionalistas H. Kelsenas galutinai suformulavo naują konstitucinės justicijos modelį, ženkliai besiskiriantį nuo amerikietiškojo. Jis vadinamas europietiškuoju arba austriškuoju. Pagrindinis šių konstitucinės justicijos modelių skirtumas yra tas, jog amerikietiškoje sistemoje konstitucinę kontrolę įgyvendina visi šalies teismai. Konstitucingumo klausimas čia gali kilti kiekvienoje byloje, jam spręsti ypatingos procedūros netaikomos. Tiksliau tariant, kiekvienas teismas, nagrinėdamas konkrečią bylą, susidūręs su, jo manymu, konstitucijai prieštaraujanti teisės norma, kurią jis turi taikyti toje byloje, gali ją pripažinti prieštaraujanti konstitucijai ir netaikyti. Tokiu atveju teismas remiasi kita teisės norma arba teisiniu precedentu. Toks teismo sprendimas yra privalomas tik byloje dalyvavusioms šalims (*inter partes*). Teisės panaikinti ar pripažinti antikonstitucinę teisės normą negaliojančia teismas neturi, tačiau aukštesniojo teismo sprendimai yra privalomi tai pačiai jurisdikcijai priklausantiems žemesniesiems teismams, nagrinėjantiems visiškai analogiškas bylas. Aukščiausiai teisminei institucijai aprobavus žemesnės instancijos teismo sprendimą, jis tampa precedentu ir gali daryti įtaką ateityje kitiems teisės subjektams, teismuose nagrinėjant jų bylas.

Tuo tarpu europietiškąjį konstitucinės kontrolės modelį pasirinkusiose valstybėse konstitucinės justicijos funkcijas atlieka speciali institucija – konstitucinis teismas. Jis turi išimtinę kompetenciją atskirai nuo paprastų teisminių ginčų spręsti teisės normų atitikties konstitucijai ir (arba) kitiems aukštesnės galios teisės aktams klausimą. Šio teismo sprendimas turi *erga omnes* galią, juo antikonstitucinė norma yra pašalinama iš teisės sistemos.

Lyginamosios teisės doktrinoje kai kurie autoriai išskiria ir trečiąjį konstitucinės kontrolės modelį, kuris atsirado 1949 metais. Jo etalonas - Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, nulėmęs tolesnę konstitucinio teisingumo plėtrą ir tapęs vėliau įkurtų teismų modeliu. Manoma, jog būtent Vokietijos Teismas sujungė amerikietiškąją asmens apsaugą su H. Kelseno abstrakčiąja normų kontrole³. Per „konstitucinį skundą“ (*vok. Verfassungsbeschwerde*) Vokietijos Konstitucinis Teismas pasiūlė kiekvienam individui aukščiausio lygio teisės gynimo konstituciniais klausimais

³ Solyom L. Konstitucinis teisingumas: keletas lyginamųjų pastabų. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. Vilnius, 2004. P. 93.

priemonę.⁴ Taip konstituciniai teismai tapo prieinami ne tik aukštomis valstybės valdžios institucijoms, bet ir visiems piliečiams.

Taigi, trumpai pristačius pasaulyje egzistuojančius konstitucinės kontrolės modelius, galima konstatuoti, jog valstybėse, kuriose veikia amerikietiškojo modelio konstitucinė kontrolė, individualaus konstitucinio skundo nėra, kadangi teisės aktų konstitucingumo klausimai gali būti sprendžiami kiekvienoje konkrečioje byloje (konkrečioji konstitucinė kontrolė). Tuo tarpu europietiškojo (austriškojo) modelio valstybėms individualaus konstitucinio skundo klausimas yra aktualus, kadangi šiam modeliui būdinga abstrakčioji kontrolė. Atsižvelgiant į tai, toliau darbe bus kalbama tik apie europietiškojo modelio konstitucinę kontrolę, pirmiausia apžvelgiant pagrindinius kreipimosi į konstitucinį teismą modelius, o vėliau sąlygiškai išskiriant individualaus konstitucinio skundo rūšis.

2. Kreipimosi į konstitucinį teismą modeliai

Kaip jau minėta, daugumoje Europos valstybių konstitucinę kontrolę įgyvendina specializuotos institucijos – konstituciniai teismai. Tačiau teisinėje realybėje kiekvienas šių teismų pasižymi tam tikrais tik jam būdingais bruožais, *a priori* nulemtais konkrečios šalies teisės tradicijų, konstitucinio reguliavimo ypatumų bei teisinio politinio mąstymo. Šie išvardinti veiksniai taip pat lėmė skirtingų kreipimosi į konstitucinį teismą modelių atsiradimą. Lyginamosios konstitucinės teisės doktrinoje, atsižvelgiant į tai, kokiems subjektams yra suteikta teisė tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą, yra išskiriami šie du kreipimosi į konstitucinį teismą modeliai: riboto ir individualaus kreipimosi modeliai⁵.

2.1. Riboto kreipimosi modelis

Pagal šį modelį kreiptis į konstitucinį teismą ir ginčyti teisės aktų atitikimą konstitucijai gali tik tam tikri subjektai, t. y. tik ribota grupė asmenų. Pavyzdžiui, Prancūzijoje į Konstitucinę Tarybą gali kreiptis Prezidentas, Vyriausybė, senatorių grupė (vadinamasis Prancūzijos modelis). Kitas kraštutinis šio modelio įgyvendinimas pasirinktas Liuksemburge. Čia į Konstitucinį Teismą gali kreiptis kiekvienas teismas, bet politinio proceso dalyviai tokios teisės neturi. Lietuva taip pat priklauso valstybėms (beje, Europoje tokių valstybių – mažuma), kuriose taikomas riboto kreipimosi modelis: 1992 m. svarstant individualaus konstitucinio skundo galimybę apsisota ties modeliu, kai piliečiai ir juridiniai asmenys negali tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą; ši teisė suteikta 1/5 visų Seimo narių grupei, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei ir teismams.

⁴ Ten pat.

⁵ Šį skirstymą siūlo vienas žymiausių Lietuvos konstitucionalistų prof. E. Kūris. Plačiau apie tai žr. Konstitucijos komisijos 2005 m. darbo ataskaitoje // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=894&p_k=1&p_d=80178; prisijungimo laikas: 2008-12-10.

Svarbu pažymėti tai, kad riboto kreipimosi modelį pasirinkusios valstybės paprastai įtvirtina vadinamąjį „netiesioginį asmens konstitucinį skundą“, kuris paduodamas per instituciją, turinčią įgaliojimus kreiptis į konstitucinį teismą. Prof. M. Romeris tai vadina „iniciatyva be formalaus skundo arba iniciatyvos iniciatyva“⁶. Tokio skundo privalumas yra tas, kad jis padeda atskirti akivaizdžiai nepagrįstus skundus nuo pagrįstų bei neapkrauna konstitucinio teismo nereikalingu darbu. Tačiau kritikos jis sulaukia dėl to, kad susiaurina asmens teisę kreiptis į minėtą teismą, padarydamas ją tiesiogiai priklausomą nuo institucijos, turinčios tokią teisę, valios, kadangi ši bet kada gali tokį asmens prašymą atmesti.

Lyginamosios konstitucinės teisės kontekste galime išskirti keletą tokių institucijų, per kurias asmenims įmanoma „pasiekti“ konstitucinį teismą netiesiogiai. Visų pirma - tai bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismai. Jiems nagrinėjant konkrečią bylą, byloje dalyvaujantis asmuo (paprastai šalis), jo atstovas turi teisę prašyti teismo sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į konstitucinį teismą dėl toje byloje taikomo teisės akto ar jo dalies konstitucingumo. Tokia galimybė numatyta Lietuvos,⁷ Italijos teisinėse sistemose.

Be teismų teisę kreiptis į konstitucinį teismą dėl teisės normos konstitucingumo tiek *ex officio*, tiek pagal pareiškėjo skundą kartais turi ombudsmenas – žmogaus teisių gynėjas, taip pat generalinis prokuroras. Prof. H. Kelsenas išskyrė dar vieną subjektą – nepriklausomą „konstitucijos gynėją“ prie konstitucinio teismo⁸. Pagrindinė jo funkcija – visų parlamento leidžiamų aktų bei kitų konstitucinio teismo jurisdikcijai priskirtų aktų stebėjimas bei konstitucingumo vertinimas. „Konstitucijos gynėjui“ manant, jog tam tikras aktas prieštarauja konstitucijai arba kitam aukštesnės galios teisės aktui, jis *ex officio* kreipiasi į konstitucinį teismą dėl tokio akto konstitucingumo ir palaiko teisme „kaltinimą“. Manytina, jog labai artimas H.Kelseno aprašytajam „konstitucijos gynėjui“ yra estiškasis teisingumo kancleris. Estijos Konstitucijoje įtvirtintoje valstybės institucijų sistemoje teisingumo kancleris laikomas nepriklausomu teisės ekspertu⁹, kurio pagrindinė užduotis – įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties konstitucijai priežiūra.¹⁰

⁶ Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Vilnius: Pozicija, 1994. P. 156.

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 110 str. 2d.: „Tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją.“

⁸ Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Vilnius: Pozicija, 1994. P. 157.

⁹ Liia Hänni. Constitutional Arguments in Political Decision-Making: Estonia // The Constitution as Instrument of Change. Förlag, 2003. P. 60.

¹⁰ Pažymėtina, jog iki 1999 m. tai buvo praktiškai vienintelė jo funkcija. Riigikogu 1999 m. prie abstrakčios teisės aktų konstitucingumo priežiūros funkcijos pridėjo dar ir ombudsmeno pareigas, t. y. fundamentaliųjų teisų ir laisvių apsaugą individualiose bylose.

Lietuvoje nei generalinis prokuroras, nei Seimo, Lygių galimybių, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriai, nei Žurnalistų etikos inspektorius neturi Konstitucijos garantuojamos teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog Vaiko teisių apsaugos kontrolierius bei Seimo kontrolierius, vykdydami savo pareigas, turi teisę siūlyti Seimui kreiptis į Konstitucinį Teismą: Vaiko teisių apsaugos kontrolierius - tik dėl teisės aktų, susijusių su vaiko teisių apsauga, atitikties Konstitucijai ir įstatymams¹¹, o Seimo kontrolierius – dėl visų teisės aktų atitikties Konstitucijai ir įstatymams¹². Nei Lygių galimybių kontrolieriui, nei Žurnalistų etikos inspektoriumi įstatymų leidėjas tokios teisės nenumato. Ir vis dėlto, Seimo ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriams suteikta teisė siūlyti Seimui kreiptis į Konstitucinį Teismą yra labai ribota. Praktikoje jau ne kartą pasitaikė atvejų, kai nebuvo atsižvelgta į Seimo kontrolierių pastabas dėl teisės aktų prieštaravimo Konstitucijai ir veikiančioms įstatymams, pvz., į rekomendaciją dėl valstybės tarnautojų atlyginimo dydžio nustatymo arba miestuose esančios laisvos žemės grąžinimo savininkams.

Pastaruoju metu Lietuvoje vis dažniau yra kalbama apie minėtų kontrolierių galių praplėtimą, suteikiant jiems teisę tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą. Šiuo metu Seime yra įregistruotas 2008-07-11 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980(3), kuriame siūloma suteikti teisę Seimo kontrolieriams ir Konstitucijos 73 straipsnio trečiojoje dalyje nurodytoms kitoms kontrolės institucijoms, tiriant jų kompetencijai priskirtus skundus, kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl 105 straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse nurodytų aktų. Kaip teigia Vaiko teisių apsaugos kontrolierė R. Šalaševičiūtė, suteikus Seimo kontrolieriams, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui ir Lygių galimybių kontrolieriui teisę tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, būtų lengviau ir greičiau sprendžiami atskiri dideli probleminiai klausimai.¹³ Manome, jog tai taip pat sutrumpintų konstitucines procedūras, sumažėtų biurokratizmo, realiau būtų ginamos žmogaus teisės, solidesnės taptų ir pačios kontrolierių įstaigos. Seimo kontrolierių tarnybos vadovas R. Valentukevičius prideda dar vieną argumentą: „<...> tai būtų paprasčiau ir pačiam Konstituciniam Teismui, nes mes, gaudami skundus, apibendrintume problemas, rastume vidurį ir kreipsimės į jį...“¹⁴ Kol kas jokie politiniai sprendimai šiuo klausimu nepriimti (išskyrus minėtos konstitucinės pataisos projekto įregistravimą).

¹¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pakeitimo įstatymo 12 str. 1 d. 12 p. // Valstybės žinios. 2007, Nr. 140-5756.

¹² Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 str. 1 d. 11 p. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 170-6238.

¹³ Svarstoma galimybė leisti kontrolieriams tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą // http://www.sekunde.lt/content.php?p=read&tid=24377&poll_rez=1; prisijungimo laikas 2008-09-10.

¹⁴ BNS pranešimas // <http://www.alfa.lt/straipsnis/147662>; prisijungimo laikas: 2008-10-10.

Manome, kad teisės tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą suteikimas ombudsmenams, generaliniam prokurorui ar kitiems valstybės pareigūnams galėtų būti puiki alternatyva toms šalims, *inter alia* Lietuvai, kurios kol kas dėl politinių, finansinių, socialinių ar kitokių priežasčių neturi individualaus konstitucinio skundo. Tokiu būdu efektyviau būtų užtikrinamas žmogaus teisių prioriteto prieš valstybę principas bei veiksmingiau sprendžiamos žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių įgyvendinimo problemos.

2.2. Individualaus kreipimosi modelis.

Pagal šį modelį teisė tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą dėl įstatymų ir (arba) kitų teisės aktų atitikties konstitucijai suteikiama piliečiams, kartais ir užsieniečiams bei asmenims be pilietybės ir (arba) juridiniams asmenims. Individualaus kreipimosi modelis gali būti dviejų rūšių: *actio popularis* ir konstitucinis skundas.

Actio popularis. Tai toks skundas, kai asmuo gali kreiptis į konstitucinį teismą be jokių apribojimų, nepaisant to, ar skundžiamas teisės aktas pažeidžia pareiškėjo konstitucines teises, ar ne. Tokiu skundu gali būti ginamas ne konkretaus individo, bet viešasis interesas. Tokią teisę turi bet kuris pilietis, užsienietis, juridinis asmuo – visuomeninė organizacija, politinė partija, įmonė, kitas pagal įstatymus sukurtas bei veikiantis darinys. Minėti asmenys gali kreiptis ir ginčyti teisės aktų atitiktį konstitucijai, o kartais netgi ir poįstatyminio akto atitiktį įstatymui. Šiuo atveju teismas atlieka abstrakčią, o ne konkrečią konstitucinę kontrolę. Toks individualus kreipimasis doktrinoje kartais vadinamas „liaudies skundu“.

Kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, Vengrijoje ir Makedonijoje) greta pagrindinės konstitucinio skundo formos egzistuoja ir *actio popularis* institutas. Ne vienas konstitucinės teisės specialistas pastebi, jog Vengrija yra toliausiai nuėjusi, pasirinkdama *actio popularis* modelį – čia teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą yra suteikta piliečiams, užsieniečiams ir asmenims be pilietybės. Kaip pažymi buvęs Vengrijos Konstitucinio Teismo pirmininkas L. Solyom, šio Teismo kompetencija yra gana abstrakti¹⁵. Vengrijoje kiekvienas asmuo iki 1990 m. turėjo teisę teikti skundą dėl bet kurios teisės normos, net nebūdamas tiesiogiai suinteresuotas konkrečios bylos baigtimi. Ši neapibrėžta, „abstrakti“ normų kontrolė buvo unikali visame pasaulyje¹⁶. 1990 m. pats Konstitucinis Teismas nusprendė peržiūrėti savo turimus įgaliojimus. Visų pirma buvo panaikinta preliminari konstitucinė

¹⁵ Mink A. Interview with Laszlo Solyom, President of the Constitutional Court // East European Constitutional Court in East European Constitutional Review. Winter 1996. Vol. 6. Nr.1.P. 71.

¹⁶ Ten pat. P. 72.

kontrolė, nustatyti tam tikri techninio pobūdžio reikalavimai skundai. Taip pat buvo apribotos abstrakčios teismo interpretacijos.¹⁷

Pažymėtina, jog vertinant populistiskai šis modelis yra labai patrauklus, kadangi numato labai mažai ribojimų pareiškėjams. Tačiau šiuolaikinėse teisinėse valstybėse *actio popularis* prarado savo populiarumą. Viena iš pagrindinių priežasčių, dėl ko valstybės atsisako įvesti šį modelį į savo konstitucinę teisinę sistemą, yra tai, kad jis apsunkina teismo darbo organizavimą ir padidina jo darbo krūvį, be to, tai didelė finansinė našta visuomenei.

Konstitucinis skundas. Šis kreipimosi į konstitucinį teismą modelis šiandien Europoje yra labiausiai paplitęs. Neliko nė dešimties konstitucinius teismus turinčių valstybių, kuriose nėra konstitucinio skundo, pvz., iš Vidurio ir Rytų Europos šalių, prie kurių yra priskiriama ir Lietuva, šio instituto neturi tik Bulgarija ir Lietuva.¹⁸

Tokio skundo paskirtis – apsaugoti individualias subjektines konstitucijos garantuojamas teises bei laisves ir kartu užtikrinti objektyvią iš konstitucinio reguliavimo kylančią teisinę tvarką – iš teisės sistemos pašalinant konstitucijai prieštaraujančius teisės aktus. Šis modelis užtikrina realią konstitucijoje įtvirtintų teisių apsaugą, t. y., šioms teisėms garantuoja aukščiausiąją teisinę gynybą tuo atveju, kai viešoji valdžia pažeidė pagrindines teises ir, kaip teigia prof. E. Jarašiūnas, kai to pažeidimo neištaiso ordinarinės gynybos priemonės.

Manytume, jog daugelio valstybių siekis įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą yra susijęs su šiuo metu vis labiau stiprėjančia teisės konstitucionalizacija – konstitucijos svarbos visose visuomenės gyvenimo srityse didėjimu.

Prof. dr. E. Jarašiūnas yra ne kartą pabrėžęs, kad šiais laikais nebesiginčijama dėl vis didesnio konstitucijos poveikio visoms šalies teisinio gyvenimo sritims, konstitucija vis labiau persmelkia visą teisinį gyvenimą. Teisėkūroje, teisės normų taikymo praktikoje, teisės moksle, pagaliau ir visose valstybės, visuomenės gyvenimo srityse jaučiama vis didesnė konstitucinių imperatyvų ir vertybių įtaka.¹⁹ Tačiau kartu būtina pridurti, kad asmens konstitucinio skundo instituto nebuvimas jokių būdu nelaikytinas asmens konstitucinių teisių ribojimu ir teisės literatūroje nėra laikomas privalomu šiuolaikinėse konstitucinėse sistemose. Šis institutas turėtų būti suprantamas kaip tam tikra papildoma teisinė priemonė, suteikianti galimybę asmeniui, manančiam,

¹⁷ Ten pat. P. 72.

¹⁸ Šio instituto nėra ir Estijoje, tačiau būtina pažymėti, jog čia, pagal 1992 m. Estijos Respublikos Konstituciją, pasirinktas modifikuotas konstitucinės kontrolės modelis, t. y. konstitucinės kontrolės funkcijas atlieka aukščiausia teisminė institucija - Aukščiausiasis Teismas.

¹⁹ Jarašiūnas E. Konstitucija, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir teisės konstitucionalizacija // Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 132.

kad yra pažeistos jo konstitucinės teisės, kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją ir prašyti šias teises apginti.

Vokietijos teisės moksle laikomasi šiek tiek kitokios pozicijos – čia leidimas asmeniui įsitraukti į konstitucinio teisingumo vykdymą traktuojamas kaip savaimė suprantamas konstitucinės teisinės valstybės požymis, aukščiausias tokios valstybės pasiekimas. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad „piliečių skundai yra svarbi teisės priemonė, nes patenkinus skundą jo poveikis gerokai pranoksta jo svarbą atskiram asmeniui“²⁰. Tačiau reikėtų sutikti su Hamburgo universiteto Teisės mokslų fakulteto prof. O. Luchterhandt teiginiu, jog nėra lengva atsakyti į teisės sociologijos bei kultūrinės antropologijos klausimą, ar istoriškai susiklosčiusi sėkminga Vokietijos individualaus konstitucinio skundo patirtis taip pat efektyviai galėtų būti perkeliama į kitų valstybių, tautų teisinės sistemas²¹. Žinoma, „aklas nusirašymas“ šiuo atveju visiškai netinka, kadangi yra būtina atsižvelgti į konkrečios valstybės jau egzistuojančią teisinę sistemą, turimas teisės tradicijas bei į teisės sampratą apskritai.

Antrojoje šio magistrinio darbo dalyje bus analizuojama individualaus konstitucinio skundo samprata, išskiriami jo požymiai, atskirai pristatomi šio skundo modeliai, jų klasifikacija.

3. Mykolas Romeris apie individualų kreipimąsi į konstitucinį teismą

Neginčijamas Lietuvos konstitucinės jurisprudencijos pradininkas prof. M. Romeris savo darbuose, nagrinėdamas konstitucinio teismo proceso problemas, pripažino, jog „ginčo ar skundo iškėlimo klausimas šioje srityje“ yra pirmas ir pats svarbiausias.²²

Jis savo knygoje „Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose“ iškėlė klausimą – „kas gali konstituciniam teismui apskųsti nekonstitucingą įstatymą ir aktą. <...> ar gali tai betarpiškai daryti šiaip piliečiai, o jei gali, tai ar visi („actio popularis“) ar tiktai suinteresuoti tuo klausimu arba tie, kurių subjektyvinę teisę tas įstatymas ar aktas užgauna?“²³

M. Romeris, atsakydamas į šį klausimą, visų pirma išskyrė individualius aktus ir norminio pobūdžio aktus (įstatymus bei reglamentinius aktus). Jis pažymėjo, kad individualių aktų konstitucingumo kontrolės iniciatyvos teisę reikėtų suteikti suinteresuotiems piliečiams, dėl kurių teisių bei teisėtų interesų yra priimtas individualus teisės aktas, arba tiems asmenims, kurių teises individualus aktas pažeidžia. Tokiems asmenims nesuteikti teisės kreiptis su skundu į konstitucinį teismą būtų „neteisinga“. Juk mažai tikėtina, kad viešosios valdžios subjektai, turintys teisę kreiptis į

²⁰ Luchterhandt O. Grundrechtsschutz durch Individualbeschwerdeverfahren in Verfassungsgerichten. Eine Skizze // <http://www.concourt.am/armenian/almanakh/almanac2002/101.htm>; prisijungimo laikas: 2008-11-01.

²¹ Ten pat.

²² Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Vilnius: Pozicija, 1994. P. 154.

²³ Ten pat.

konstitucinį teismą, tai padarys dėl individualaus pobūdžio akto. Šiuo atveju, kaip teigė profesorius, nėra jokio pagrindo taikyti *actio popularis*. Taigi, interpretuojant prof. M. Romerio žodžius, manytina, kad, suinteresuotiems asmenims, dėl kurių teisių yra priimtas individualus aktas, nesuteikus teisės tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą, būtų nepagrįstai suvaržyta jų teisė į teisminę gynybą, nes ji tiesiogiai priklausytų nuo viešosios valdžios institucijų, turinčių teisę inicijuoti konstitucinį teisminį procesą „geros valios“.

Actio popularis modelį prof. M. Romeris atmeta ir kalbėdamas apie norminių teisės aktų konstitucingumą, nors kartu pažymi, kad teoriniu požiūriu demokratinėmis sąlygomis šis modelis atrodo gana patrauklus. Kiekvienas pilietis yra „valstybinio junginio dalyvis“ ir jis yra ir turi būti suinteresuotas konstitucinės santvarkos išlaikymu. Todėl tokiam piliečiui pastebėjus konstitucijai prieštaraujantį įstatymą, turėtų būti suteikta teisė apskusti šį aktą konstituciniam teismui. Remdamasis H. Kelsenu prof. M. Romeris tvirtina, jog tokio modelio pasirinkimas, nepaisant jo trūkumų, būtų stipriausia konstitucijos, kaip valstybės valdžios savivalę ribojančio akto, viršenybės garantija. Tačiau jis čia pat skuba išryškinti *actio popularis* minusus, dėl kurių šis modelis išvis „nėra patartinas bandyti“. Jis atkreipia dėmesį į tai, kad, kiekvienam piliečiui suteikus nevaržomą teisę konstituciniam teismui skusti kiekvieną įstatymą, teismas būtų apkrautas nepagrįstais skundais ir, kaip pabrėžia profesorius, tikriausiai neliktų nė vieno neapskusto įstatymo, o pats konstitucinis teismas „virstų atsitiktinių, dažnai nerimtų, įvairių spekuliatyvinių ginčų paprasčiausia arena“²⁴.

Tiesa, prof. M. Romeris mato galimybę nepagrįstų skundų gausą apriboti aukštais mokesčiais ar užstatu, tačiau nepaisant to jis nerekomenduoja įvesti šio modelio į konstitucinę sistemą.

Taigi prof. M. Romeris palaikė konstitucinio skundo įtvirtinimo idėją, aiškiai atmesdamas *actio popularis* institutą. Jis pagal skundo objektą išskyrė konstitucinio skundo rūšis – skundai dėl individualaus akto ir dėl norminio akto, nurodė jų privalumus bei trūkumus. Pastebėtina, jog prof. M. Romerio suformuota doktrina padėjo pagrindą vėlesnių teisės mokslininkų darbams, kurie tik papildė jo mokymą.

²⁴ Ten pat, P. 155.

II. INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO SAMPRATA IR MODELIAI

1. Individualaus konstitucinio skundo samprata ir požymiai

Kaip jau minėjome, individualaus konstitucinio skundo institutas egzistuoja tik europinio konstitucinės justicijos modelio valstybių teisinėse sistemose.

Lyginamosios konstitucinės teisės doktrinoje nėra universalus ir visuotinai vartojamo konstitucinio skundo apibrėžimo, kadangi įvairių valstybių teisinėse sistemose įtvirtinti konstitucinio skundo modeliai yra nevienodi. Nepaisant to, yra išskiriama keletas bendrų šio konstitucinės teisės instituto požymių:

- skundas yra pavienis, t. y. teisę paduoti skundą turi konkretus subjektas konkrečioje byloje;
- skundo dalykas yra tik konstitucinio pobūdžio teisių ir laisvių pažeidimai;
- teisė spręsti asmenų konstitucinius skundus suteikiama konstituciniams teismams ir šių teismų sprendimai yra privalomi vykdyti.²⁵

Kiti autoriai akcentuoja šiek tiek kitokius šio konstitucinio instituto bruožus:

- konstitucinį skundą gali paduoti asmuo, gindamas viešosios valdžios pažeistas savo teises ir laisves (tuo jis skiriasi nuo *actio popularis*);
- konstituciniu skundu ginamos ne visos, o tik konstitucinės (pagrindinės) teisės ir laisvės;
- konstitucinis skundas yra ypatinga, subsidiari teisinė priemonė, o ne tam tikra „superkasacija“.²⁶

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytus bendruosius konstitucinio skundo požymius, galima sudaryti konstitucinio skundo apibrėžimą:

Individualus konstitucinis skundas – tai ypatinga, papildoma konstitucinių teisių ir laisvių apsaugos priemonė, suteikianti galimybę asmenims tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą, jeigu, jų nuomone, viešoji valdžia pažeidė konstitucijos jiems garantuojamas teises ar laisves, kurių neapgynė konkrečią bylą nagrinėjęs teismas.

Konstitucinio skundo institutas skirtas apginti individualų interesą, kartu padeda apsaugoti ir viešąjį interesą – per konkretų individą visuomenė yra įtraukiama į konstitucijoje įtvirtintų vertybių apsaugą. Tačiau tokį efektą galima pasiekti tik tada, kai konstitucinio skundo institutas funkcionuoja

²⁵ Garlicki L. Konstitucionnaja žaloba v Polše. Sbornik materialov meždunarodnogo seminar//Konstitucionnyj kontrol' i zaščita prav čeloveka. Erevan, 1997.

²⁶ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis//Justitia. 2006, Nr. 1 (59). P. 32.

realiai, t. y. tik tada, kai valstybės konstitucinės priežiūros institucija yra pajėgi užtikrinti asmens teisės į konstitucinį skundą realizavimą.

Neabejojame, jog, esant asmens konstitucinio skundo institutui, konstitucinis teismas gali geriau nustatyti valstybėje, visuomenėje esančias aktualias konstitucijos nuostatų suvokimo bei taikymo problemas, jo kuriama oficiali doktrina tampa paremta empiriniu pažinimu, o ne vien teorija. Kaip pažymi doc. A. Abramavičius, tokiu atveju konstitucinio teismo doktrina „atsiliepiama į visuomenėje kylančias asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo, jų apsaugos ir gynimo problemas.“²⁷

Tačiau mokslinėje plotmėje dėl šio teisės instituto yra ir kitokių nuomonių. Vienas žymiausių pasaulio konstitucionalistų prancūzas L. Favoreu tvirtina, jog tas teisinės sistemos, kuriose nėra konstitucinio skundo, galima laikyti efektyvesnėmis nei tas, kuriose šis utopinio pobūdžio institutas egzistuoja.²⁸ Vienas iš šių nuomonę pagrindžiančių argumentų yra toks, kad tik nedidelė dalis (maždaug 5 proc.) asmenų konstitucinių skundų yra patenkinama, o iš tikrųjų teisingumo vykdymas tėra užvilkinamas; be to, konstituciniai teismai perkraunami papildomu darbu, neretai neturinčiu jokios reikšmės konstitucinio teisingumo vykdymui. Netgi yra teigiama, kad asmens konstitucinio skundo koncepcija yra idealistinio-utopinio teisinės valstybės modelio padarinys ir kad tikrovėje yra nustatoma įvairių šio skundo padavimo sąlygų, ribojimų, dėl kurių asmens teisė tiesiogiai kreiptis į konstitucinius teismus tampa fikcija.²⁹

Atsižvelgdami į šią kritiką bei laikydamiesi žmogaus teisių prioriteto principo visuotinio teisės konstitucionalizavimo proceso kontekste, manome, kad konstitucinis skundas – tai ne tik pagrindinių asmens teisių ir laisvių apsaugos nuo valstybinės valdžios savivalės garantija, bet ir svarbi šių teisių ir laisvių įgyvendinimo ir vystymo priemonė.

2. Individualaus konstitucinio skundo modeliai

Kiekvienam konstitucinio skundo modeliui būdingi tam tikri apribojimai, apimantys turinio reikalavimus (pavyzdžiui, kaip skunde reikia nurodyti pažeidimo faktą, dėl kokių teisių ar laisvių pažeidimo galima kreiptis ir pan.), formalius reikalavimus (pavyzdžiui, gali būti kreipimasis per advokatą, žyminis mokestis), procedūrinius reikalavimus (kai kurios valstybės yra nustačiusios, kad teisėjų kolegija, kuri svarsto skundo priėmimo klausimą, sprendimą turi priimti vienbalsiai) ir pan. Valstybės pasirenka labai skirtingas šių ribojimų variacijas, dėl to ir jų pasirinkti konstitucinio

²⁷ Abramavičius A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje // Jurisprudencija. 2007, Nr. 11(101). P. 17.

²⁸ Favoreu L. Konstituciniai teismai. Vilnius: Garnelis, 2001. P. 36.

²⁹ Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos // Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis. 2006, Nr.1.P. 309. Op.cit.: Pfersmann O. Selektivnoe pravovoe gosudarstvo i konstitucionnaja žaloba, - Konstitucionnoe pravo: Vostočnoevropejskoe obozrenie. 2003, No 3 (44), P. 175-181.

skundo modeliai yra nevienodi – siauresni arba platesni. Taigi, kaip nėra vieno vienintelio konstitucinio teismo varianto, taip nėra ir vieno individualaus konstitucinio skundo modelio.

Įvairių valstybių konstitucionalistai (O. Luchterhandt³⁰, H. Steinberger³¹, E. Šileikis³²) nepateikia vieningos konstitucinio skundo modelių sistemos, todėl mes šiame darbe siūlome sąlyginę konstitucinio skundo modelių klasifikaciją, kurios pagrindinis kriterijus yra konstitucinio skundo objekto apimtis, arba, kitaip tariant, viešosios valdžios veiksmai (aktai), dėl kurių asmuo gali tiesiogiai paduoti skundą konstituciniam teismui (dėl norminių aktų (įstatymų, nutarimų ir pan.), administracinių aktų, teismo sprendimų). Manome, jog negali būti absoliučiai teisingos klasifikacijos, kadangi kiekvienos tipologijos rezultatai tiesiogiai priklauso nuo pasirinkto grupavimo pagrindo. Šiuo atveju taip pat reikia turėti omenyje, kad tai tik sąlyginė konstitucinio skundo modelių sistema, kurios tikslas - atskleisti kiekvieno modelio konstrukcijos unikalumą.

Taigi vienintelio konstitucinio skundo pavyzdžio nėra ir negali būti. Skirtingos kiekvienos valstybės teisinės, socialinės ir kultūrinės sąlygos lemia, jog kiekvienoje iš jų funkcionuoja unikalus konstitucinio skundo modelis.

2.1. Plataus pobūdžio (klasikinis) konstitucinis skundas

Plataus pobūdžio konstitucinis skundas, doktrinoje dar vadinamas „tikruoju“, vokiškuoju konstituciniu skundu, kuris gali būti paduodamas ne tik dėl teisės normos, kuri yra konkretaus sprendimo pagrindas, atitikties konstitucijai, bet ir dėl to, kaip teisminės ar viešojo administravimo institucijos šią teisės normą taiko. Tokio skundo objektas gali būti bet kurios konstitucinės teisės pažeidimas, pasireiškiantis tiek šias teises pažeidžiančiais viešosios valdžios veiksmais, tiek jos neveikimu. Šis skundas gali būti grindžiamas tuo, kad priimant sprendimą buvo pažeistos konstitucijoje įtvirtintos pareiškėjo procesinės teisės, pvz., proceso šalių lygiateisiškumas, proceso viešumo, teismo ir teisėjų nepriklausomumo bei nešališkumo principai, teisė turėti gynėją, vertėją ir pan., arba tuo, kad teisės norma buvo pritaikyta konstitucijai prieštaraujančiu būdu, t. y. teisės norma buvo interpretuojama bei aiškinama nukrypstant nuo konstitucijos tikrosios prasmės.

Tik labai nedidelė dalis Europos konstitucinių teismų (pvz., Vokietijos, Čekijos, Slovėnijos, Slovakijos, Kroatija) turi įgaliojimus nagrinėti bendrosios kompetencijos teismų sprendimus. Tačiau praktikoje gali pasitaikyti atvejų, kai valstybės valdžios institucijos pritaiko konstitucijai neprieštaraujantį teisės aktą, tačiau konstitucijai prieštaraujančiu būdu. Taip gali atsitikti ypač tada, kai įstatymų leidėjas suteikia gana plačią diskreciją įstatymus įgyvendintiems bei juos taikantiems

³⁰ Luchterhandt O. Grundrechtsschutz durch Individualbeschwerdeverfahren in Verfassungsgerichten. Eine Skizze // <http://www.concourt.am/armenian/almanakh/almanac2002/101.htm>; prisijungimo laikas: 2008-11-01.

³¹ Steinberger H. Models of Constitutional jurisdiction. Strasbourg: Council of Europe, 1993.P. 28.

³² Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.P. 535.

subjektams. Būtent iš čia gali kilti teisinis poreikis paduoti individualų konstitucinį skundą tiek dėl vykdomųjų (įstatymus įgyvendinančių) aktų, tiek dėl vietos savivaldos institucijų bei teismo sprendimų. Analizuodamas konstitucinių teismų įstatymus, prof. O. Luchterhandt pastebi, jog tos valstybės, kurios suteikia pakankamai plačias galimybes kelti klausimą dėl įstatymų bei norminio pobūdžio poįstatyminių aktų konstitucingumo, atitinkamai susiaurina arba išvis užkerta kelią kvestionuoti teisės taikymo aktus.³³ Tai lemia teisės politikos priežastys. Tačiau pati svarbiausia priežastis, dėl kurios atsisakoma įtvirtinti teisės taikymo aktų konstitucingumo kontrolę, yra eventuali bendrosios kompetencijos, ypač aukščiausiųjų teismų, bei konstitucinio teismo konfrontacija. Kad tai nėra vien teorinė *a priori* iškelta prielaida, puikiai įrodo visų valstybių, pasirinkusių vadinamąjį vokiškąjį konstitucinio skundo modelį, teisinė kasdienybė.

Individualaus konstitucinio skundo modelis skiriasi nuo *actio popularis*, kadangi jam paduoti yra nustatomi tam tikri privalomi reikalavimai, kurių neįvykdžius, konstitucinis skundas yra nepriimamas. Pareiškėjas konstituciniam teismui privalo konkrečiais faktais pagrįsti bylos aplinkybes, nurodydamas, kaip yra pažeistos (pažeidžiamos) jo pagrindinės teisės, t. y. pareiškėjui nustatyta pareiga įrodyti tiesioginį savo suinteresuotumą bylos baigtimi. Skundui nustatyti reikalavimai yra kaip tam tikras „filtras“, padedantis atskirti tuos asmenis, kurių teisės iš tiesų tiesiogiai pažeidžiamos teisės aktais, nuo tų, kurie tik „abstrakčiai“, apskritai yra susirūpinę teisės problemomis. Reikalavimas, kad būtų išnaudotos visos teisinės gynybos priemonės, taip pat apsaugo konstitucinį teismą nuo pernelyg didelio darbo krūvio. Šis reikalavimas taip pat reiškia, jog tuo atveju, kai yra nustatytos specialios kompetencijos teismuose ar kitose institucijose, jomis taip pat privaloma pasinaudoti prieš kreipiantis į konstitucinį teismą. Konstitucinis teismas, nagrinėdamas bylą, tiria ir pasisako tik dėl tų konstitucinių teisių pažeidimų, kuriuos pareiškėjas aiškiai nurodė savo skunde.

Taigi šis plačios apimties konstitucinio skundo modelis vertintinas teigiamai dėl asmenims suteiktų plačių galimybių apginti savo pažeistas konstitucines teises, efektyviai kovoti prieš konstituciją pažeidžiančią viešosios valdžios institucijų savivalę. Tačiau konstituciniam teismui suteikus pernelyg plačius įgaliojimus, iškyla grėsmė, kad jis taps „superkasacine“ institucija, kad atsirastų tam tikra įtampa tarp konstitucinio teismo ir aukščiausiųjų teismų.

2.2. Siauro pobūdžio (modifikuotas) konstitucinis skundas

Siauro pobūdžio konstitucinis skundas dar kitaip yra vadinamas skundu dėl teisės normos, arba „imitaciniu“. Tokio skundo objektas – konstitucines asmens teises pažeidžiantis teisės aktas,

³³ Luchterhandt O. Grundrechtsschutz durch Individualbeschwerdeverfahren in Verfassungsgerichten. Eine Skizze // <http://www.concourt.am/armenian/almanakh/almanac2002/101.htm>; prisijungimo laikas: 2008-11-01.

kuris buvo pritaikytas konkrečioje byloje. Paduodamas tokį konstitucinį skundą, pareiškėjas neginčija jo atžvilgiu priimto konkretaus viešosios valdžios institucijos (pvz., teismo) sprendimo teisingumo, bet nurodo, kad tas sprendimas buvo priimtas remiantis teisės norma, kuri pripažintina prieštaraujanti konstitucijai. Kaip pažymi dr. A. Abramavičius, „esant tokiam asmens konstitucinio skundo modeliui šių skundų nagrinėjimas paprastai tampa savotiška normų kontrole. Jeigu teisės norma pripažįstama prieštaraujanti konstitucijai, ji negali būti taikoma, ir atsiranda pagrindas peržiūrėti sprendimą, kuris buvo priimtas remiantis tokia konstitucijos neatitinkančia teisės norma.“³⁴ Šis modelis tiek praktikoje, tiek doktrinoje kritikuojamas dėl to, kad riboja asmens teisių gynybą, kadangi juo negalima kvestionuoti individualaus pobūdžio sprendimų, be to, jo negalima paduoti dėl konstituciją pažeidžiančio valstybės valdžios neveikimo. Be to, toks modelis suponuoja ilgesnį ir sudėtingesnį pažeistų asmens konstitucinių teisių bei laisvių gynybos procesą, kadangi šiuo atveju konstitucinis teismas neturi įgaliojimų panaikinti teismo sprendimų, kurie buvo priimti pritaikius antikonstitucinę teisės normą. Be minėtų trūkumų, šis konstitucinio skundo modelis turi ir privalumų. Vienas iš jų yra tai, kad jis sudaro mažiau prielaidų atsirasti įtampai tarp konstitucinio teismo ir aukščiausiojo teismo, kitaip tariant, iki minimumo sumažėja tikimybė susidaryti tokiai situacijai, kai sąlygiškai išnyksta riba, skirianti konstitucinio teismo ir aukščiausiojo teismo veiklos sritis. Maža to, siauresnio modelio pasirinkimas iš dalies apsaugo teismą nuo didelio skundų antplūdžio.

Šis modelis pasirinktas Rusijoje, Lenkijoje, Latvijoje.

III. TEORINIAI IR PRAKTINIAI INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO INSTITUTO ĮTVIRTINIMO LIETUVOS NACIONALINĖJE TEISĖJE ASPEKTAI

1. Individualus konstitucinis skundas Lietuvoje: už ir prieš

Pastaruoju metu Lietuvos teisinė bendruomenė, politikai bei apskritai visuomenė diskutuoja dėl subjektų, turinčių teisę tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, rato praplėtimo, o tiksliau – dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo. Nuomonės šiuo klausimu yra gana skirtingos. Šios diskusijos dalyvius galime sąlygiškai suskirstyti į tris stovyklas: vieni iš jų – konstitucinio skundo šalininkai – tai didžioji dauguma teisininkų konstitucionalistų, kiti – šio instituto skeptikai – tai kai kurie politikai bei Aukščiausiojo Teismo teisėjai, kurie mano, jog šis institutas Lietuvai visiškai nereikalingas, kadangi pareikalas iš valstybės didelių finansinių išlaidų bei suteiks per didelius

³⁴ Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos//Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis. 2006, Nr.1.P. 312.

igaliojimus Konstituciniam Teismui, kuris tokiu būdu taps nauju įstatymų leidėju bei „superkasaciniu“ teismu. Vertinant individualaus konstitucinio skundo instituto reikalingumą Lietuvoje, yra ir trečioji pozicija, kurios atstovai nelaiko savęs nei karštais šio instituto šalininkais, nei aršiais jo priešininkais. Taigi šiame poskyryje pristatysime pagrindines vyraujančias pozicijas dėl individualus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvoje ir pateiksime savo argumentuotą požiūrį į šio instituto reikalingumą.

„Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinis Teismas nuo 1993 m. jau sukaupe solidų teorinį ir praktinį konstitucinės jurisprudencijos patyrimą, taip pat į būtinumą teisinėmis priemonėmis ginti žmogaus teises ir laisves, tikslinga Konstitucijoje įtvirtinti asmens teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės normos teisėtumo tais atvejais, kai visos kitos teisinės gynybos priemonės jau yra išnaudotos,“ – teigia pirmasis Konstitucinio Teismo pirmininkas prof. J. Žilys.³⁵ Sutinkame su profesoriaus teigimu, kad tokia Konstitucijos pataisa atitiktų Konstitucijos vientisumo ir tiesioginio taikymo principą.

Šią poziciją palaiko ir dabartinis Konstitucinio Teismo pirmininkas doc. K. Lapinskas. Į konstitucinį skundą jis, kaip ir prof. dr. J. Žilys, žvelgia kaip į Konstitucijos 30 straipsnyje esančios nuostatos išplėtimą.³⁶ Konstitucijos 30 straipsnis numato, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad tai absoliuti žmogaus teisė, ji negali būti ribojama. Doc. K. Lapinskas mano, jog dabartinė situacija yra paradoksali, kadangi Konstitucijos 30 str. nuostata tarsi galioja visiems teismams, išskyrus Konstitucinį Teismą. Tai suponuoja Konstitucijos atskiras straipsnis, kuriame nurodyta, kas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, – tame sąraše fizinių ar juridinių asmenų nėra. Taigi individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimas, Konstitucinio Teismo pirmininko teigimu, suteiktų didesnes galimybes asmenims ginti pažeistas konstitucines teises ir laisves.

Kadenciją baigęs Konstitucinio Teismo pirmininkas prof. E. Kūris taip pat yra tvirtai įsitikinęs, kad Lietuva yra subrendusi individualiam konstituciniam skundui, kuris yra dar viena garantija ginant savo teises, garantija, kad bylas sprendžiantys teismai racionaliai ir kritiškai žvelgs į taikomą teisę.³⁷ Savo poziciją jis grindžia kitų pasaulio šalių patirtimi, kuri liudija, kad per individualius skundus į konstitucinius teismus patenka išties fundamentalūs konstituciniai klausimai,

³⁵ Žilys J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001. P. 181.

³⁶ Beniušis V. K. Lapinskas: kalbos apie Konstitucijos keitimą - dažnai be pagrindo // <http://www.zebra.lt/lt/aktualijos/lietuvoje/K-Lapinskas-kalbos-apie-Konstitucijos-keitima-daznai-be-pagrindo-2008-10-24.html>; prisijungimo laikas: 2008-10-24.

³⁷ Infolex interviu su prof. E. Kūriu // http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20071024a.html; prisijungimo laikas: 2007-11-21.

kurie kitaip gal ir nebūtų iškelti. Kartu profesorius akcentuoja tai, kad yra būtina šią novelą gerai apgalvoti ir sukurti tokį kreipimūsi „filtravimo“ mechanizmą, kad Konstitucinis Teismas nebūtų užverstas tuščiais skundais, kuriuose nekeliama teisės aktų konstitucingumo klausimai.³⁸

Pritartume ir buvusio Konstitucinio Teismo teisėjo prof. E. Jarašiūno išsakytai nuomonei, kad būtent individualus konstitucinis skundas konstitucinę asmens teisių apsaugos sistemą padarytų iki galo teisiškai nuoseklią. Savo knygoje „Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas“ profesorius kalba apie optimalią Konstitucinio Teismo kompetenciją, t. y. apie Konstitucinio Teismo teisinę galimybes ginti visų Konstitucijoje įtvirtintų pusiausvyrų (asmens ir valstybės, individo ir visuomenės interesų, įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių, centrinės ir vietinės valdžios ir t. t.) daugetą. Būtent asmens konstitucinio skundo konstitucinį įteisinimą jis laiko vienu iš pirmųjų žingsnių, įtvirtinant tokį konstitucinės justicijos modelį.³⁹

Prof. A. Vaišvila taip pat yra aistringas konstitucinio skundo šalininkas. Teisės piliečiams kreiptis į Konstitucinį Teismą suteikimą jis kildina iš prigimtinės teisės naudotis visomis pačių piliečių sukurtomis institucijomis bei atkreipia dėmesį į tai, kad Konstitucijai priešingi įstatymai pirmiausia kėsina į piliečių konstitucines teises, todėl būtina jiems suteikti veiksmingas gynybos priemones.⁴⁰

Lietuvos Respublikos Prezidentas V. Adamkus taip pat yra ne kartą pareiškęs gana kategorišką nuomonę dėl konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvoje: „Asmens konstitucinis skundas reikštų konstitucingumo asmens ir valstybės santykių srityje stiprinimą. Pusinis sprendimas čia netinka. <...> su asmens teisių apsauga susijusi konstitucingumo patikra turi apimti tiek įstatymus ir kitus parlamento priimtus aktus, tiek valstybės vadovo ir Vyriausybės aktus, tiek bendrosios kompetencijos ar specializuotų teismų aukščiausiųjų instancijų galutinius sprendimus. Visose valstybinės veiklos srityse būtini vienodi konstituciniai standartai, visi turi paisyti konstitucinių imperatyvų.“⁴¹ Taigi, kaip matyti iš Respublikos Prezidento oficialių kalbų, jis palaiko plataus

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko Egidijaus Kūrio interviu Prancūzijos Konstitucinės Tarybos žurnalui „Les Cahiers du Conseil Constitutionnel“ („Konstitucinės Tarybos sąsiuviniai“) 2007 m. Nr. 23 // http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20071227a.html; prisijungimo laikas: 2008-01-14.

³⁹ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 271.

⁴⁰ Vaišvila A. Vertybinių prioritetų problema Lietuvos Respublikos Konstitucijoje//Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22). P. 63.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba, pasakyta susitikime su Europos Konstitucinių teismų pirmininkais // <http://www.president.lt/lt/news.full/7016>; prisijungimo laikas: 2008-08-03.

konstitucinio skundo įtvirtinimo idėją ir kritiškai vertina tai, kad ginčai dėl asmens konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo pernelyg ilgai užsitęsė.⁴²

Žmogaus teisių stebėjimo institutas⁴³ ir Lietuvos žmogaus teisių centras⁴⁴ taip pat laikosi tos nuomonės, jog tai, kad Konstitucinis Teismas asmenims yra tiesiogiai nepasiekiamas, yra nepagrįstas apribojimas ginti pažeistas konstitucines teises, ir siūlo šią situaciją spręsti įtvirtinant konstitucinį skundą.

Tuo tarpu Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doc. V. Vaičaitis siūlo alternatyvą konstituciniam skundai Lietuvoje. Jo nuomone, yra būtina visos teismų sistemos reforma, kurią būtų galima suskirstyti į keletą etapų. Pirmajame jos etape reikėtų keisti teisėjų korpuso formavimo tvarką, realiai kelti jų kvalifikaciją, leisti pačiam asmeniui dalyvauti procese Konstituciniame Teisme, kai dėl asmens pažeistų teisių yra nagrinėjama iš teismų atėjusi byla, įpareigoti pačius teismus aiškiau motyvuoti savo atsisakymus kreiptis į Konstitucinį Teismą. Kitaip tariant, pirmiausia reikėtų išnaudoti teismų galimybes, o tikrai antrajame etape, jeigu paaiškėtų, kad tai yra neefektyvu, keisti Konstituciją ir įvesti konstitucinį skundą, suteikiant asmeniui teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą.⁴⁵ Tai yra tarpinė pozicija tarp konstitucinio skundo šalininkų ir jo oponentų, tačiau besąlygiškai negalime jai pritarti, kadangi manome, jog teismų, *inter alia* Konstitucinio Teismo, reformą yra būtina atlikti ryžtingai, vienu metu, priešingu atveju pirmasis etapas dėl politinių, ekonominių priežasčių gali labai ilgai užsitęsti ir asmens teisė tiesiogiai ginti savo pažeistas konstitucines teises Konstituciniame Teisme toliau liktų apribota. Pažymėtina, jog pirmasis doc. V. Vaičaičio aprašytas reformos etapas jau tęsiasi nuolat nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo – teisėjams rengiami kvalifikacijos kėlimo kursai, koreguojamos teisėjų atrankos ir skyrimo procedūros, o teismai yra įpareigoti motyvuoti visus savo sprendimus. Pritariame tai nuostatai, jog reikėtų suteikti asmeniui, kurio iniciatyva teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, teisę dalyvauti konstituciniame teisiniame procese, tačiau vien tik procesinio statuso ar teisės dalyvauti procese suteikimas nėra pakankama žmogaus teisių gynybos priemonė, kadangi ir toliau išlieka galimybė, jog teismo ir bylos šalies nuomonės dėl teisės akto konstitucingumo bei būtinybės dėl jo kreiptis į Konstitucinį Teismą išsiskirs. Manome, kad individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimą ši pasiūlyta alternatyva tik nutolintų, bet jo nepakeistų. Be to, politikų

⁴² Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba Europos Konstitucinių Teismų konferencijos XIV kongreso atidarymo proga // <http://www.president.lt/lt/news.pranesimai/4.4?sev=page>; prisijungimo laikas: 2008-08-03.

⁴³ Žmogaus teisių stebėjimo instituto atlikta Žmogaus teisių įgyvendinimo Lietuvoje 2006 m. apžvalga. Vilnius: Eugrimas, 2007. P. 24.

⁴⁴ Andriulienė A., Baltutytė E., Birmontienė T. ir kt. Žmogaus teisės. Diskriminacijos draudimas Lietuvos ir tarptautinėje teisėje. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2004. P. 140.

⁴⁵ Elta pranešimas. Seimo komitetas palaimino individualaus konstitucinio skundo idėją // <http://www.delfi.lt/news/economy/law/article.php?id=17027573>; prisijungimo laikas: 2008-08-04.

neryžtingumas, bandymas „palengva“ įgyvendinti asmens teisminės gynybos reformas ne tik užsitęstų, bet neabejotinai pareikalautų ženkliai didesnių finansinių, materialinių išlaidų.

Neabejojame, jog individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje yra politinis sprendimas, kuris turėtų būti paremtas rimtais teisiniais argumentais bei realios žmogaus teisių padėties analizėmis. Tačiau dabartinė situacija rodo, kad parlamento nariai, nepaisydami nei autoritetingų konstitucinės teisės specialistų nuomonių, nei žmogaus teisių stebėjimo institucijų perspėjimų, nei Respublikos Prezidento kritikos dėl nepagrįsto delsimo įtvirtinti konstitucinį skundą, neskuba to daryti ir, drįsčiau sakyti, yra gana skeptiškai nusiteikę (žinoma, ne visi) šio instituto atžvilgiu.

Štai, pavyzdžiui, buvęs Seimo narys, tuometinio Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas A. Matulevičius galimybę individualiai kreiptis į Konstitucinį Teismą vadino „populistine ir nerealia.“⁴⁶ „Jei būtų suteikta teisė piliečiams kreiptis į Konstitucinį Teismą, tam prireiktų labai daug finansinių ir žmogiškųjų išteklių. Be to, Konstitucinis Teismas taptų aukštesnis už visus kitus, net Aukščiausiąjį Teismą“, – sakė A. Matulevičius.⁴⁷ Pažymėtina, jog vienas iš šio parlamentaro argumentų yra ir tai, kad, pasak jo, šiuo metu tokį modelį turi nedaug valstybių ir jos paprastai yra žymiai turtingesnės nei Lietuva. Anot A. Matulevičiaus, pilietis, kreipęsis į Konstitucinį Teismą, turės išekvoti daug pinigų teisininkams ir laiko. Seimo narys V. Žiemelis taip pat nepritaria šiai idėjai, tačiau savo kritinę poziciją grindžia vien tik emocinėmis kalbomis, tokiomis kaip: „Sukursime atskirą teismų sistemą – dar vieną aparatą, nuo kurio galiausiai sprogsime.“⁴⁸ Kad dabartinė nacionalinė žmogaus teisių apsaugos sistema yra pakankama, mano ir Seimo narys A. Lydeka. Anot jo, „nepatenkintieji teismų sprendimais Lietuvoje gali savo teises ginti Europos Žmogaus Teisių Teisme Strasbūre. <...> Tikėtina, kad individualių konstitucinių skundų skaičius būtų milžiniškas, o teigiamų pareiškėjui sprendimų – nedaug. Todėl piliečiai ir toliau liktų nepatenkinti teisine sistema bei galimybe ginti savo teises, o individualaus konstitucinio skundo įteisinimas pareikalautų nemažai papildomų lėšų.“⁴⁹

Išsakytas parlamento narių pozicijas drįstume sukritikuoti. Manome, jog konstitucinis skundas nacionaliniu lygmeniu padėtų efektyviau ginti pažeistas žmogaus teises, konstitucinis jo

⁴⁶ Zaleskis J. Ar Lietuvai reikia individualaus konstitucinio skundo? // <http://www.balsas.lt/naujiena/194853/ar-lietuvai-reikia-individualaus-konstitucinio-skundo/rubrika.naujienos-lietuva-politika>; prisijungimo laikas: 2008-08-04.

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ Stašaitytė V. Neskubama Konstitucinio Teismo atverti piliečiams. Dienraštis „Lietuvos žinios“ // http://www.mediabv.lt/res_zinpr_det.php?id=12343; prisijungimo laikas: 2007 01 22.

⁴⁹ Lietuvos žmogaus teisių asociacijos pranešimas Teismų sistema Lietuvoje// http://www.lzta.lt/index-article.php?subaction=showfull&id=1185804311&archive=&start_from=&ucat=7,10&ktgr=10; prisijungimo laikas: 2008-01-20.

įtvirtinimas būtų „brandžios teisinės valstybės požymis.“⁵⁰ Dabartinis reguliavimas negarantuoja, kad visada, kai teisme nagrinėjant konkrečią bylą iškyla teisės akto konstitucingumo klausimas, byla bus sustabdyta ir kreipiamasi į Konstitucinį Teismą. Taigi, nors Konstitucijoje įtvirtinta asmenų bendra teisė kreiptis į teismą, tačiau ji nesuteikia teisės kiekvienam suinteresuotam asmeniui savo pažeistas konstitucines teises apginti pačiu aukščiausiu konstituciniu lygmeniu – Konstituciniame Teisme.

Atremiant argumentą dėl didelių finansinių ir žmogiškųjų išteklių, kurių gali pareikalauti ši konstitucinė reforma, pasakytina, jog teisinėje valstybėje teisingumas negali būti matuojamas vien tik pinigais. Ginant žmogaus teises tam tikros išlaidos visada yra būtinos. Teisingumo vykdymas kaip konstitucinė vertybė negali būti matuojamas ir vertinamas pagal jam pasiekti sunaudotų išlaidų dydį. Sąnaudos turi būti tokios, kad teisingumas būtų įvykdytas. Be to, racionaliai suplanavus Konstitucinio Teismo darbą, t. y. Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtinus rašytinio proceso galimybę, numčius, kad skundo priimtinumą klausimą spręstų vienas teisėjas ir pan., iki minimumo būtų sumažintos finansinės bei žmogiškojo kapitalo išlaidos. Teisėjų skaičiaus nereikėtų didinti, pakaktų keletu naujų etatų teisiniame personale, o bylų nagrinėjimo ekonomiškumo bei koncentruotumo principai ir protingas bylos nagrinėjimo terminas galėtų būti užtikrinami teisėjams dirbant kolegijomis (po tris ar penkis).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, teisindamiesi pernelyg didelėmis finansinėmis išlaidomis ir kartu siūlydami savo pažeistas teises ginti Strasbūro teisme, parlamentarai prieštarauja patys sau. Pažymėtina, jog bylos nagrinėjimas viršnacionalinio lygio teismuose ypač brangiai kainuoja ne tik proceso šaliai, bet ir pačiai valstybei, prieš kurią yra paduodamas skundas, juo labiau, kai iš jos priteisiamos gana didelio dydžio baudos.

Neabejojame, jog kiekviena šiuolaikinė teisinė demokratinė valstybė visų pirma privalo garantuoti efektyvų žmogaus teisių gynbos mechanizmą nacionaliniu lygmeniu ir tik po to, jeigu konkrečiam asmeniui yra neįmanoma tam tikrų klausimų išspręsti savo šalies viduje, siūlyti kreiptis į tarptautines teismines institucijas. Manome, jog sukurta teisinė sistema Lietuvoje yra pajėgi išspręsti sudėtingus ginčus žmogaus teisių srityje, todėl kreipimasis į Europos Žmogaus Teisių Teismą turėtų būti laikomas daugiau išimtimi nei taisykle. Kiekviena valstybė turėtų stengtis taip sureguliuoti savo teisinę sistemą, kad iki minimumo būtų sumažintas skundų į tarptautines

⁵⁰ Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos // Konstitucinė jurisprudencija Nr. 1-2, 2006. P. 308.

institucijas skaičius. Individualaus konstitucinio skundo institutas, kaip rodo užsienio valstybių patirtis, būtų veiksminga šio tikslo pasiekimo priemonė⁵¹.

Iš tiesų konstituciniams teismams paduodamų konstitucinių skundų skaičius yra didelis. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas per metus vidutiniškai gauna 5000-6000 konstitucinių skundų⁵², Čekijos Konstitucinis Teismas – maždaug 3500 prašymų⁵³, Lenkijos Konstitucinis Tribunolas – 2000⁵⁴, Rusijos Konstitucinis Teismas – 8000⁵⁵. Iš jų patenkinama apie 2-5 proc. Šie statistiniai duomenys rodo, jog žmonės aktyviai naudojami jiems suteikta konstitucinio skundo teise, o tai reiškia, kad bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų sistemų nepakanka pažeistoms žmogaus teisėms bei laisvėms apginti. Jei teisės tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą nebūtų matyt, šių žmonių (kad ir nedidelės dalies) teisės taip ir liktų neapgintos.

Kita vertus, toks didelis skundų kiekis lemia tam tikrų skundo priimtimumo sąlygų nustatymą. Tai yra būtina, priešingu atveju Teismo darbo krūvis taptų nekontroliuojamas, o bylų nagrinėjimas labai užsitęstų. Atkreiptinas dėmesys, jog ir bendrosios kompetencijos teismuose nagrinėjamiems pareiškimams yra nustatomi tam tikri privalomi reikalavimai, kurių neatitinkantys kreipimaisi yra nepriimami, todėl tam tikrų „filtrų“ nustatymas ir konstituciniams skundams negali būti suprantama kaip trūkumas. Teismai negali nagrinėti absoliučiai visų prašymų bet kokių pagrindu. Kaip rodo kitų šalių statistiniai duomenys, priimamų nagrinėti iš esmės skundų yra vos keli procentai, tačiau tai lemia ta aplinkybė, kad pareiškėjai dažniausiai netinkamai juos parengia, skundai yra akivaizdžiai nežinybingi. Pvz., Latvijos patirtis parodė, kad daugelis skundų paduodami tada, kai viena iš šalių paprasčiausiai nenori taikytis su teismo proceso rezultatais, arba prašoma padėti sureguliuoti tam tikras nuosavybės problemas, apskaičiuoti pensijas, daryti įtaką kaimynams, artimiesiems ar netgi atleisti teisėjus, taip pat peržiūrėti tam tikrų teismų sprendimus civilinėse bei baudžiamosiose bylose.⁵⁶ Taigi tai, kad konstituciniuose teismuose teigiamų pareiškėjams sprendimų nedaug, negali būti suprantama kaip konstitucinio skundo instituto trūkumas, kadangi

⁵¹ Lietuvos Konstituciniame Teisme viešėjęs Europos Žmogaus Teisių Teismo pirmininkas Žanas Polis Kosta (Jean-Paul Costa) patvirtino, jog Vokietijoje ir Ispanijoje, kur yra individualus konstitucinis skundas, ginčai išsprendžiami nacionaliniu lygiu, todėl mažiau žmonių kreipiasi į EŽTT. Žr. Lietuvos Konstitucinio Teismo pranešimą // http://www.lrkt.lt/Pranesimai/txt_2008/L20080312b.htm; prisijungimo laikas: 2008-11-01.

⁵² Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas // <http://www.bverfg.de/organisation/gb2007/A-IV-1.html>; prisijungimo laikas: 2008-11-01.

⁵³ 2007 m. birželio 20 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pranešimas žiniasklaidai // http://www.lrkt.lt/Pranesimai/txt_2007/L20070621a.htm; prisijungimo laikas: 2008-09-20.

⁵⁴ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // *Justitia*. 2006, Nr. 1 (59). P. 41.

⁵⁵ Jaroslavcev G. V. Piliiečių teisių gynimas Konstituciniame Teisme pagal gautus jų prašymus. *Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis = Constitutional justice: the present and the future*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998. P. 73.

⁵⁶ Endzinš A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje // *Konstitucijos aiškinimas ir jos tiesioginis taikymas. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2002. P. 78.

tokius rodiklius tiesiogiai lemia pačios visuomenės ir net kai kurių teisininkų nepakankamas supratimas, kas tai yra konstitucinis skundas ir kokia yra konstitucinio teismo kompetencija.

Taip pat nesutinkame su teiginiu, jog Lietuvoje įvedus konstitucinio skundo institutą, Konstitucinis Teismas taptų „superkasacine“ instancija. Įvairiausių įtampų tarp aukščiausiojo ir konstitucinio teismų būna daugelyje pasaulio valstybių. Aukščiausieji teismai nemėgsta individualaus konstitucinio skundo, nes juo galima ginčyti ir aukščiausiojo teismo sprendimus. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme taip pat yra saugomas šio teismo sprendimų „galutimumas.“⁵⁷ Tačiau atkreipiame dėmesį į tai, kad gana dažnai, „sprendimą priėmus Europos Žmogaus Teisių Teismui, tas galutimumas susvyruoja“⁵⁸. Manome, jog negalima Aukščiausiojo Teismo „geros reputacijos“, jo sprendimų neliečiamumo iškelti kaip vertybės, ignoruojant žmogaus teisių pažeidimo faktą. Be kita ko, į Konstitucinį Teismą turėtų būti kreipiamasi tik ypatingom aplinkybėm, kai joks teismas neįžvelgė neatitikimo su aukštesnės teisinės galios norma arba jei nebėra galima pasinaudoti jokiais įprastomis teisinėmis priemonėmis. Konstituciniai teismai nerevizuoja kitų teismų priimtų sprendimų, o sprendžia teisės klausimus, patikrindami, ar teismas nepažeidė asmens konstitucinių teisių ir laisvių. Kiekvienas teismas gina žmogaus teises ir laisves pagal savo kompetenciją, todėl teigti, kad įtvirtinus konstitucinį skundą Konstitucinis Teismas tiesiogiai kontroliuos bendrosios ar specialiosios jurisdikcijos teismų priimtus sprendimus, yra nepagrįsta.

Taigi, jeigu asmeniui pripažįstama konstitucinė teisė, lygiai taip pat būtina pripažinti ir šios teisės konstitucinės gynybos galimybę to asmens iniciatyva – taip pat ir tais atvejais, kai tokį pažeidimą lemia, pareiškėjo manymu, antikonstitucinis įstatymas ar poįstatyminis aktas. Konstitucijos 6 straipsnyje nustatyta, kad kiekvienas asmuo savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija. Konstitucijos 6 str. 2 dalis svarbi ginant konstitucines teises ir laisves valstybės valdžios institucijose, o maksimaliai veiksminga bus tik tuo atveju, kai Konstitucijoje bus įtvirtinta žmogaus konstitucinio skundo teisė. Būtent individualus konstitucinis skundas konstitucinę asmens teisių apsaugos sistemą padarytų iki galo teisiškai nuoseklią. Be to, individualaus konstitucinio skundo institutas turėtų ir prevencinę reikšmę – valstybės valdžios institucijos daugiau galvotų apie savo sprendimų konstitucinius aspektus, o teismai, žinodami, kad žmogus dar galės kreiptis į Konstitucinį Teismą, sprendimus priiminėtų labiau motyvuotai.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko Egidijaus Kūrio interviu Prancūzijos Konstitucinės Tarybos žurnalui „Les Cahiers du Conseil Constitutionnel“ („Konstitucinės Tarybos sąsiuviniai“) 2007 m. Nr. 23 // http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20071227a.html; prisijungimo laikas: 2008-01-14.

⁵⁸ Ten pat.

Atsižvelgdami į tai, kas išdėstyta, galime daryti išvadą, jog pagrindinės priežastys, dėl ko Lietuvoje iki šiol atidėliojama įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą, yra išankstinis nepagrįstai kritiškas politikų nusiteikimas Konstitucinio Teismo atžvilgiu bei politinio konsensuso nesuradimas. Iš Seimo posėdžių stenogramų matyti, jog, sprenddami konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo klausimus, parlamentarai dažniausiai kalba apie neesminius dalykus, diskusijos nekoncentruojamos ties conceptualiais klausimais⁵⁹, o kai kurie pasisakymai net nėra grindžiami objektyviais faktais, pvz., teigiama, kad šiuo metu konstitucinį skundą turi nedaug valstybių ir jos paprastai yra žymiai turtingesnės nei Lietuva. Manytina, jog situacija iš esmės galėtų pasikeisti tuo atveju, jei parlamente atsirastų nauja dauguma, kuriai pavyktų susitarti dėl Konstitucijos pataisų. Po eilinių 2008 metų spalį įvykusių Seimo rinkimų buvo suformuota nauja parlamento daugumos koalicija, ir tai leidžia daryti prielaidą, kad naujo konstitucinio instituto įvedimo klausimas bus sprendžiamas žymiai efektyviau.

2. Pirmieji žingsniai, įtvirtinant individualų konstitucinį skundą Lietuvoje

Prieš pradėdant kalbėti apie konkrečius politinius bei teisinius žingsnius įtvirtinant naują žmogaus teisių apsaugos priemonę, būtina atsakyti į klausimą, kodėl 1992 m., rengiant Konstitucijos projektą, konstitucinio skundo institutas nebuvo numatytas. Šį atsakymą gali pateikti tik patys Konstitucijos teksto rengėjai. Vienas jų – prof. dr. E. Jarašiūnas pažymi, jog apskritai Konstitucijos VIII skirsnyje buvo įtvirtinta gana minimalistinė Konstitucinio Teismo jurisdikcijos koncepcija. „Tą lėmė tuometinis politinio elito teisinės sąmonės lygis, paviršutiniškas nusimanymas apie konstitucinės justicijos funkcionavimą. Kita vertus, buvo teigusių, kad pernelyg išplėtus konstitucinės justicijos sritį Konstitucinį Teismą „paskandins“ visuomenei mažai reikšmingos problemos, bylų nagrinėjimas užsitęs ir t. t. Kai kas baiminosi ir „teisėjų valdžios“, galinčios faktiškai pakeisti parlamentą, įsitvirtinimo. Matyt, todėl Konstitucijos normose neatsirado vietos valstybės valdžios institucijų ginčams, asmens konstituciniam skundai, Konstitucijos aiškinimui ir kt.“⁶⁰ Taigi, kaip matyti, tuometinių skeptikų argumentai ir baimės mažai skiriasi nuo šių dienų retorikos.

Prof. A. Vaišvila ne kartą kritikavo Konstitucijos kūrėjus už tai, kad nesuteikė piliečiams teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą. Galbūt per aštriai ir nelabai pagrįstai šis profesorius tvirtina, esą „plečiant valdžios sureikšminimo tendenciją pasistengta, kad piliečiai neturėtų teisės

⁵⁹ Vis dar dažni klausimai apie konstitucijos dviasią, parlamento nariai Seimo posėdžiuose net leidžia sau Konstitucinio Teismo teisėjus pavadinti dvasininkais. Daugiau žr. 2007 m. birželio 12 d. keturiasdešimt trečiojo (305) posėdžio stenogramoje // www.lrs.lt; prisijungimo laikas: 2008-11-10.

⁶⁰ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 63.

kreiptis ir į Konstitucinį Teismą. <...> kitaip sakant, ši teisė irgi paversta išimtinai valdžios teise, nors pagal teisinės valstybės (demokratijos) logiką Konstitucinis Teismas pirmiausia yra piliečių institucija, specialiai jų įsteigta tam, kad piliečiai galėtų teisėtomis priemonėmis gintis nuo nekonstitucingų įstatymų, pažeidžiančių jų konstitucines teises.⁶¹ Sutinkame su prof. A. Vaišvilos nuomone, jog piliečiams turėtų būti suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą, tačiau kartu manome, jog kaltinti Konstitucijos kūrėjus dėl valstybės valdžios kompetencijos išplėtimo piliečių teisių apsaugos garantijų sąskaita yra nekorektiška ir nepagrįsta. Nereikia pamiršti istorinio konteksto kuriant 1992 m. Konstituciją. Lietuva neturėjo jokios konstitucinės justicijos patirties, be to, tik nedaugelis Vidurio ir Rytų Europos šalių po totalitarinio režimo griūties ryžosi iš karto į naująsias savo konstitucijas įtraukti šį institutą. Tai jos padarė tik po kurio laiko, kai naujosios nepriklausomų valstybių teisinės sistemos stabilizavosi, o konstitucinės justicijos institucijos įgavo aiškia poziciją teisinėse sistemose. Tokiu keliu eina ir Lietuva.

Pati individualaus konstitucinio skundo idėja Lietuvos politinėje arenoje nėra labai nauja. Paprastai įvairiose rinkimų kampanijose dalyvavę politikai pasisakydavo apie kiekvieno asmens galimybę tiesiogiai savo pažeistas teises ginti ir Konstituciniame Teisme (pvz., V. Adamkaus rinkimų programa „Kuriant Lietuva“, 2002; R. Pakso koalicijos „Už tvarką ir teisingumą“ rinkimų programa, 2004). Nuo 2005 m. prasidėjusios konkretnės diskusijos dėl galimo konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvos teisinėje sistemoje šiuo metu pamažu įgauna tam tikrą teisinę išraiškos formą. Seime 2005 metais buvo įregistruota parlamentarų grupės inicijuota Konstitucijos pataisa, kuri leistų bet kuriam asmeniui Konstituciniam Teismui tiesiogiai skųsti įstatymus bei kitus teisės aktus. Buvo numatyta, kad tokia pataisa įsigaliotų nuo 2007-ųjų. Tačiau ši iniciatyva labai užsitęsė, planuotu laiku jokie politiniai sprendimai nebuvo priimti. Šiuo metu jau yra įregistruota trečioji Konstitucijos pakeitimų įstatymo projekto redakcija, priimtas Seimo nutarimas, kuriuo patvirtinta „Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija“, teikiami patikslinti Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymų projektai. Seimas, nors ir delsdamas, padėjo tam tikrą teisinį pagrindą individualaus konstitucinio skundo institutui. Tačiau ar šis pagrindas yra pakankamas, ar nuoseklus, ar nekonkuruoja su jau nustatytoju teisiniu reguliavimu? Ar būtina daryti konstitucines pataisas, gal užtenka esamo konstitucinio reguliavimo ir ordinarinės teisės reformos? Ar individualaus konstitucinio skundo institutas turi būti detaliam reglamentuotas pačioje Konstitucijoje? Gal įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo galimybę Konstitucijoje pakaktų apsiriboti blanketine nuostata, detalių reguliavimą (skundo pateikimo tvarkos,

⁶¹ Vaišvila A. Vertybinių prioritetų problema Lietuvos Respublikos Konstitucijoje//Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22). P. 63.

jo priimtumo ir kt. klausimus) paliekant įstatymui? Į šiuos klausimus atsakoma kituose šio magistrinio darbo poskyriuose.

2.1. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 str. 1 d. pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980

Nepaisant to, kad niekada nebuvo ir iki šiol nėra atlikta jokių socialinių tyrimų, apklausų, ar visuomenė yra pakankamai brandi, ar norėtų ir mokėtų naudotis konstitucinio skundo institutu, Seimo narių grupė 2005 m. gruodžio 13 d. pateikė Konstitucijos 106 str. 1 d. pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-980 (toliau – Konstitucijos 106 str. pakeitimo projektas). Šio projekto iniciatorė ir autorė – buvusi Seimo narė M. A. Pavilionienė. Tai buvo pirmas konkretus žingsnis, kurį žengus individualaus konstitucinio skundo idėja po truputį ėmė įgauti realų pavidalą. Tačiau kiek šis žingsnis buvo pagrįstas, ar jam buvo tinkamai pasiruošta, tai jau kiti klausimai.

Išanalizavę šį projektą bei jį lydinčius aktus, manome, kad jis buvo taisytinas tiek turinio, tiek ir juridinės technikos požiūriu. Visų pirma nurodytina tai, kad projekto aiškinamajame rašte rašoma, jog šiuo projektu siekiama įgyvendinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 6 str. 2 d. įtvirtintą konstitucinį principą – kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, taip pat Konstitucijos 30 str. nuostatas – Konstitucijoje įtvirtinti teisę ir galimybę asmeniui, kurio konstitucinės teisės pažeistos, tiesiogiai kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą dėl pažeistų teisių gynimo. Pagrindinis teikiamo projekto tikslas ir uždavinys – Konstitucijoje įtvirtinti teisę ir galimybę asmeniui, kurio konstitucinės teisės pažeistos, tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl pažeistų teisių apsaugos. Tuo tarpu Konstitucijos 106 str. pakeitimo projekto 1 str. suformuluotas taip: „Teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl 105 straipsnio pirmojoje dalyje nurodytų aktų turi asmuo (pabraukta autorės), Vyriausybė, ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, taip pat teismai.“ Taigi, pagal Konstitucijos 106 str. pakeitimo projekto formuluotę į Konstitucinį Teismą, nepaisant to, ar skundžiamas įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas pažeidžia besikreipiančių asmenų teises, gali kreiptis visi piliečiai, užsieniečiai, asmenys be pilietybės, privatūs juridiniai asmenys, viešieji juridiniai asmenys (valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos, įmonės) ar kiti asmenys. Kitaip sakant, į keičiamą Konstitucijos 106 str. 1 dalį įrašius žodį „asmuo“, netektų prasmės kitų šioje dalyje numatytų subjektų nustatymas, kadangi sąvoka „asmuo“ apima visus galimus teisės subjektus. Taigi aiškinamajame rašte nurodytas tikslas šiuo Konstitucijos pakeitimo projektu nebūtų pasiektas, o Konstitucijos 106 str. nuostata, kad į Konstitucinį Teismą gali kreiptis Vyriausybė bei ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, prarastų prasmę.

Antra, pagal šio nagrinėjamo įstatymo projekto turinį asmens teisė į konstitucinį skundą apima tik Konstitucijos 105 str. 1 d. nurodytus aktus – įstatymus ir kitus Seimo priimtus aktus. Tuo

tarpu Konstitucijos 105 str. 2 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams Respublikos Prezidento ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės aktai. Taigi nėra aišku, kokių pagrindų eliminuojami Respublikos Prezidento aktai ir Vyriausybės nutarimai. To nenurodyta ir aiškinamajame rašte. Manome, jog siekiant nustatyti nuoseklią konstitucinę asmens teisių apsaugos sistemą, reikėtų konstitucinio skundo objektą praplėsti, neapriboti jo tik Seimo priimtų aktų patikra. Pažymėtina, jog paprastai užsienių valstybių konstituciniai teismai turi kompetenciją vertinti ne tik parlamento priimtus aktus, bet ir poįstatyminius aktus. Taigi manome, jog toks Konstitucijos 106 str. pakeitimo projekto iniciatorių siūlymas ateityje galėtų pareikalauti naujų Konstitucijos pataisų, jis nėra pagrįstas užsienio valstybių praktika, be to, konkuruoja su jau nustatytu Lietuvos konstituciniu reguliavimu.

Trečia, nei šiame projekte, nei prie jo pridėtame aiškinamajame rašte nenurodoma, ar būtų nustatyti kokie nors ribojimai paduodant konstitucinį skundą. Konstitucijos 106 str. 6 d. nurodytas vienintelis pagrindas atsisakyti priimti nagrinėti bylą Konstituciniame Teisme – jeigu kreipimasis grindžiamas ne teisiniais motyvais. Taigi, nors aiškinamajame rašte kalbama apie konstitucinio skundo institutą, nesant jokių kitų šios teisės ribojimų Konstitucijoje, priėmus minėtą projektą, praktiškai būtų įtvirtintas teisės mokslo atstovų bei praktikų kritikuojamas *actio popularis* institutas, kurio trūkumus mes jau aptarėme ankstesniuose šio magistrinio darbo skyriuose. Abejojame, ar reikėtų Lietuvos teisinėje sistemoje asmeniui suteikti abstrakčios konstitucingumo kontrolės iniciavimo teisę, kadangi pagrindinis individualaus skundo tikslas – ne valstybės konstitucinės tvarkos gynimo prerogatyvų perleidimas privatiems asmenims, o suteikimas šiems asmenims galimybės apginti savo konstitucines teises. Tuo tarpu jeigu ribojimai (įskaitant tai, kad konstitucinį skundą galima pateikti tik dėl savo pažeistų konstitucinių teisių ar laisvių) būtų nustatyti įstatyme, pagrįstai būtų galima kelti klausimą, ar toks įstatymas nesusiaurina Konstitucijoje įtvirtintos teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą, kitaip tariant, ar jis neprieštarauja Konstitucijai.

Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980 vertintinas labiau kaip idėja, jis yra aiškiai nepakankamas, kadangi ne iki galo atskleidžia siūlomo asmens teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą instituto turinį, be to, jis suteiktų pagrindą atsirasti *actio popularis* skundai, o tai, manytina, padarytų daugiau neigiamos įtakos Lietuvos teisinei sistemai, nei duotų naudos.

2.2. Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija

Po Seime surengtų diskusijų, išklausius teisės mokslininkų pastabų dėl naujojo konstitucinio instituto įvedimo, buvo nuspręsta sudaryti darbo grupę individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijai ir su tuo susijusių teisės aktų pataisoms parengti. Šios darbo grupės nariais buvo paskirti Seimo nariai, mokslininkai, teisininkai, atstovaujantys įvairioms

institucijoms. Jai vadovavo Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas J. Sabatauskas. Darbo grupė parengė Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepciją (toliau – Koncepcija), kurią 2007 m. liepos 4 d. patvirtino Lietuvos Respublikos Seimas nutarimu Nr. X-1264⁶². Taigi Tautos atstovybei nutarimu pritarus šiai Koncepcijai, ji įgavo tam tikrą teisės akto galią, tapo sudėtine teisės sistemos dalimi. Jos negalime priskirti nei prie norminių, nei prie individualių teisės aktų, tai daugiau programinio, koncepcinio pobūdžio dokumentas, apibūrinantis tam tikras norimos įgyvendinti teisinės reformos gaires.

Pagrindinis Koncepcijos tikslas – apibūrinti individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo modelį. Joje siūloma įtvirtinti konstitucinio skundo subjektą bei kreipimosi į Konstitucinį Teismą pagrindą, pagrindines priimtinumą sąlygas, skundų atrankos ir priėmimo tvarką ir kt.

Buvo numatyta šią Koncepciją įgyvendinti dviem etapais (2008–2009 metais) – įvykdant Lietuvos teisės sistemos reformą. Pirmajame etape 2008 m. pavasario sesijoje buvo planuojama pakeisti du Konstitucijos straipsnius, juose įtvirtinant konstitucinio skundo subjektą ir Konstitucinio Teismo sprendimo, priimto išnagrinėjus šį skundą, teisinius padarinius. Kad Koncepcija būtų tinkamai įgyvendinta, taip pat numatoma pakeisti Konstitucinio Teismo įstatymą, Administracinių bylų teisenos įstatymą (ateityje – Administracinio proceso kodeksą), Civilinio proceso kodeksą bei Baudžiamojo proceso kodeksą. Antruoju reformos etapu – per antrąjį 2009 m. pusmetį buvo numatyta institucinėmis ir organizacinėmis priemonėmis pertvarkyti visą Konstitucinį Teismą. Faktiškai konstitucinio skundo institutas, pagal Koncepcijos rengėjų skaičiavimus, turėtų pradėti funkcionuoti nuo 2010 m. Tačiau 2008 m. einant į pabaigą, jokių Konstitucijos pataisų dar nėra priimta, be to, 2009 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekte Konstituciniam Teismui 2009 metams numatytas skirti asignavimas tik 60 tūkst. litų didesnis nei 2008 m.,⁶³ todėl pagrįstai manome, kad Koncepcijoje numatyta teisinė reforma planuojamu terminu įgyvendinta nebus.

Koncepcijoje siūlomas įtvirtinti konstitucinio skundo modelis plačiau bus analizuojamas šio magistrinio darbo IV dalyje.

2.3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106, 107 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr.XP-980(2)

Konstitucijos 106 str. 1 d. pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980, jį svarstant Seimo komitetuose bei Vyriausybėje, susilaukė pagrįstos kritikos. Dėl to Seimo darbo grupė, sudaryta

⁶² Valstybės žinios. 2007, Nr. 77–3061.

⁶³ Žr. 2009 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektas. 2008, Nr. XP-3420(2) // www.lrs.lt; prisijungimo laikas: 2008-12-16; 2008 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 132-5356.

Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2006 m. kovo 1 d. sprendimu Nr. 753, įgyvendindama Seimo nutarimu patvirtintą koncepciją, parengė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106, 107 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektą Nr.XP-980(2)⁶⁴ (toliau – projektas Nr.XP-980(2)). Šis projektas juridiniu požiūriu konkrečiau, aiškiau atspindi konstitucinio skundo modelį, tačiau, nepaisant to, jis taip pat nelaikytinas idealiu šio instituto teisinio įtvirtinimo variantu.

Antrajame projekte Nr. XP-980(2) numatomas dviejų – 106 ir 107 Konstitucijos straipsnių pakeitimas. Jame siūloma papildyti Konstitucijos 106 straipsnį nauja ketvirtąja dalimi ir nustatyti, kad: „Kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl 105 straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse nurodytų aktų, jeigu jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė asmens konstitucines teises ir laisves ir asmuo išnaudojo visas teisinės gynybos priemones.“ Taip pat – papildyti Konstitucijos 107 straipsnį nauja trečiaja dalimi, kurioje numatoma asmens teisė kreiptis dėl pažeistos teisės gynimo į tą valstybės instituciją, kuri, vadovaudamasi Konstitucijai prieštaraujančiu Lietuvos Respublikos įstatymu (ar jo dalimi) arba kitu Seimo aktu (ar jo dalimi), Respublikos Prezidento aktu, Vyriausybės aktu (ar jo dalimi), priėmė sprendimą, pažeidusį asmens konstitucines teises ir laives. Kitaip sakant, yra numatomas tam tikras teisinis mechanizmas pažeistoms teisėms atkurti po to, kai Konstitucinis Teismas antikonstituciniu pripažįsta teisės norminį aktą, kuriuo remiantis buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises.

Šiame projekte, lyginant jį su 2005-12-12 projektu, išplėstas konstitucinio skundo objektas, numatant galimybę kreiptis ne tik dėl įstatymų ar Seimo priimtų kitų aktų, bet ir dėl Vyriausybės bei Prezidento aktų. Taip pat nustatytas konstitucinio skundo pagrindas, t. y. įtvirtinta, jog į Konstitucinį Teismą galima kreiptis ne dėl visų teisių, o tik dėl konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimo. Taip pat numatyti tam tikri ribojimai: pirma, privalo būti priimtas valstybės institucijos sprendimas; antra, turi būti išnaudotos visos teisinės gynybos priemonės. Šiuo projektu buvo siekiama įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo kaip subsidiarios teisinės gynybos priemonės institutą, o nesuteikti abstrakčios konstitucinės kontrolės iniciatyvą kiekvienam asmeniui.

Tačiau, kaip jau minėjome, ir šis bandymas nebuvo labai sėkmingas. Visų pirma dėl to, kad pagal pateiktą redakciją nėra aišku, ar į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik tas asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės yra pažeistos, ar kiekvienas asmuo tiek dėl savo, tiek dėl kito asmens teisių pažeidimo. Konstituciją suvokiant kaip vientisą teisės aktą, yra būtina atsižvelgti į kitų Konstitucijos straipsnių formuluotes, ypač į 30 straipsnio 1 dalį, kurioje įtvirtinta nuostata sukonstruota labai lakoniškai ir tiksliai: „asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos,

⁶⁴ Konstitucijos 106, 107 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektui Nr.XP-980 (2) pritarta po pirmojo svarstymo. Balsavo: už – 44, prieš – 5, susilaikė 17.

turi teisę kreiptis į teismą.“ Atsižvelgiant į tai, manome, jog projekto Nr.XP-980(2) 1 straipsnio redakcija turėtų būti keičiama, aiškiai nurodant, jog yra būtinas konstitucinio skundo subjekto suinteresuotumas bylos baigtimi.

Taip pat kritikuotina pataisa dėl Konstitucijos 107 straipsnio trečiosios dalies papildymo (Projekto 2 str.). Priminsime, kad šioje dalyje nustatoma asmens teisė kreiptis dėl pažeistos teisės gynimo į tą valstybės instituciją, kuri, vadovaudamasi Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu, priėmė sprendimą, pažeidusį asmens konstitucines teises ir laisves. Vertinant šią nuostatą kartu su reikalavimu išnaudoti visas teisinės gynybos priemones, kyla klausimas, apie kokią instituciją čia kalbama – viešojo administravimo instituciją, priėmusią sprendimą, ar teismą, priėmusį galutinį, neskundžiamą sprendimą konkrečioje byloje dėl tos institucijos sprendimo panaikinimo. Manome, jog šį aspektą reikėtų suformuluoti labai preciziškai ir vienareikšmiškai, priešingu atveju, įtvirtinus konstitucinio skundo institutą, praktikoje kiltų labai daug problemų ne tik savo teises bandantiems apginti asmenims, bet ir valstybės valdžios institucijoms.

Nurodytina ir tai, kad ši projekto nuostata – „kiekvienas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis dėl pažeistos teisės gynimo į tą valstybės instituciją, kuri, vadovaudamasi Konstitucijai prieštaraujančiu Lietuvos Respublikos įstatymu <...>, priėmė sprendimą, pažeidusį asmens konstitucines teises ir laisves” – suponuoja kiekvieno asmens teisę į proceso atnaujinimą visais atvejais, kai vadovaujantis Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu yra priimtas sprendimas, pažeidęs jo konstitucines teises ar laisves, nepriklausomai nuo to, ar tas asmuo dalyvavo konstituciniame teisiniame procese, ar ne. Kitaip tariant, regis, nesvarbu, ar tas asmuo pats padavė konstitucinį skundą ir laimėjo bylą Konstituciniame Teisme, ar kažkas kitas, kas buvo atsidūręs analogiškoje padėtyje. Tokia projekto nuostata kelia pavojų teisinės sistemos stabilumui ir teisiniam tikrumui, todėl abejotina, ar ji yra pagrįsta.

Be to, neaiškus yra šio projekto 2 straipsniu siūlomos Konstitucijos 107 str. 3 d. ir dabartinės redakcijos Konstitucijos 107 str. 1 d. normų santykis. Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas principas, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia nukreipta į ateitį. Tuo tarpu teikiamoje 107 str. 3 d. pataisoje nėra siūloma įtvirtinti Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatytos Konstitucinio Teismo sprendimo galiojimo taisyklės išimties, t. y. nesiūloma nustatyti, kad Konstitucinio Teismo sprendimai tam tikrais atvejais galioja atgal, nors numatoma proceso atnaujinimo galimybė, jei Teismas pripažintų teisės normą antikonstitucine. Toks reguliavimas lemtų Konstitucinio Teismo sprendimo galiojimo atgal principo atsiradimą. Tačiau pagal suformuotą Konstitucinio Teismo jurisprudenciją Konstitucijoje įtvirtintų taisyklių išimčių įstatymais nustatyti negalima. Todėl yra būtina Konstitucijos tekste įtvirtinti išimtis, kada Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai gali veikti

ex tunc. (Daugiau apie konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisinius padarinius žr. IV dalies 5 skyriuje.)

2.4. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980(3)

Aptartą Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106, 107 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-980(2) detaliai išnagrinėjo bei sukritikavo Seimo kanceliarijos Teisės departamentas. Atsižvelgdama į jo pastabas bei gautus kitų Seimo narių pasiūlymus projektui, minėta darbo grupė parengė naują, patobulintą 2008-07-11 įregistruotą Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-980(3) (toliau – Projektas Nr. XP-980(3)). Šiuo projektu taip pat siūloma keisti du Konstitucijos straipsnius, papildant 106 str. nauja ketvirtą ir nauja penktą dalimis bei papildant 107 straipsnį nauja trečia dalimi.

Šio Projekto 1 str. siūloma Konstitucijos 106 str. papildyti ir išdėstyti taip: „Kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl 105 straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse nurodytų aktų, jeigu jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves ir šis asmuo išnaudojo visas teisinės gynybos priemones. Šios teisės įgyvendinimo terminus ir tvarką nustato Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas.“ (106 str. naujoji ketvirtoji dalis). „Teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl 105 straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse nurodytų aktų turi Seimo kontrolieriai ir Konstitucijos 73 straipsnio trečiojoje dalyje nurodytos kitos kontrolės institucijos, tirdami jų kompetencijai priskirtus skundus.“ (106 str. naujoji penktoji dalis).

Kaip matyti iš siūlomo naujo teisinio reguliavimo, šiuo Projektu Nr. XP-980(3) būtų įtvirtintas siauro pobūdžio individualaus konstitucinio skundo modelis, t. y. skundas dėl teisės normos. Skundo objektas – konstitucines asmens teises pažeidžiantis teisės aktas (tiek įstatymas, tiek ir poįstatyminis aktas), kuris buvo pritaikytas konkrečioje byloje.

Lyginant su ankstesniais aptartais projektais, šiuo projektu praplėstas subjektų, galinčių tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratas: siūloma tokią teisę suteikti Seimo kontrolieriams bei kitoms įstatymu įsteigtoms kontrolės institucijoms.⁶⁵ Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog šiems subjektams numatyta tik konkrečioji konstitucinės kontrolės iniciatyvos forma: tai reiškia, jog į Konstitucinį Teismą jie galėtų kreiptis tik esant suinteresuotų asmenų skundams, kurių tyrimas priklauso Konstitucijos 73 str. minimų kontrolės institucijų kompetencijai (vadinamoji specialioji legitimacija). Taigi abstrakčios iniciatyvos teisės, tokios, kokią turi Seimo nariai, Prezidentas ar Vyriausybė, jie neturėtų, todėl negalėtų pateikti konstitucinio skundo dėl bendro susirūpinimo

⁶⁵ Šiuo metu Konstitucijos 73 straipsnio trečiojoje dalyje nurodytomis kitomis kontrolės institucijomis laikytinos Lygių galimybių, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus, Žurnalistų etikos inspektoriatų tarnybos.

atitinkamo teisės akto konstitucingumu, t. y. negalėtų kelti bet kurio akto konstitucingumo klausimo, nepaisant to, kad šis aktas būtų tiesiogiai susijęs su jų veiklos sritimi. Atsižvelgiant į tai, kad minėtos kontrolės institucijos ne tik nagrinėja suinteresuotų asmenų skundus, bet ir pagal savo kompetencijos sritis atlieka tam tikrų įstatymų įgyvendinimo priežiūros bei stebėsenos funkcijas, reikėtų joms numatyti abstrakčios konstitucinės kontrolės iniciatyvos teisę.

Juridinės technikos bei turinio požiūriu teigiamai vertintinas Projekte Nr. XP-980(3) siūlomas skundo priimtino sąlygų suformulavimas. Jame aiškiai išdėstyta, kad teisę paduoti konstitucinį skundą turės tik toks pareiškėjas, su kurio asmeninėmis konstitucinėmis teisėmis ar laisvėmis siejasi sprendimas, kuris priimtas remiantis kvestionuojamu teisės aktu, ir tik tada, kai bus išnaudotos visos ordinarinės teisinės gynybos priemonės. Manytina, jog toks skundo priimtino sąlygų nustatymas atitinka užsienio valstybių pasirinktus konstitucinio skundo modelius ir, kaip parodė kitų šalių patirtis, praktikoje tarnauja kaip efektyvus „filtras“ nuo pernelyg didelio konstitucinio teismo darbo krūvio.

Nauja Projekto Nr. XP-980(3) redakcijoje yra ir tai, kad jame siūloma įtvirtinti blanketinę normą, kuri suponuotų įstatymų leidėjo pareigą atitinkamu įstatymu nustatyti konkrečius konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisinius padarinius bei jų įgyvendinimo tvarką. Projekto 2 str. numatoma suteikti teisę asmeniui įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistos to asmens konstitucinės teisės ar laivės įgyvendinimo, kai Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs asmens kreipimąsi, pripažįsta jį pagrįstu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad toks reguliavimas suponuotų tik to asmens, kuris pateikė konstitucinį skundą, teisę į proceso atnaujinimą. Tuo tarpu kitiems asmenims, kurių atžvilgiu taip pat buvo priimti analogiški konstitucines teises pažeidžiantys valstybės valdžios institucijų sprendimai, tokia teisė nenumatyta. Neabejojame, jog tokiu ribojimu siekiama užtikrinti teisinės tvarkos stabilumą, teisinį saugumą, įgytų teisių apsaugą ir užkirsti kelią ieškinių dėl Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu padarytos žalos atlyginimo antplūdžiui, tačiau tai niekaip nebūtų suderinama su veiksminga žmogaus teisių apsauga ir teisingumo įgyvendinimu baudžiamosiose bei administracinėse bylose, dėl to Projekto Nr. XP-980(3) redakcija taip pat taisytina. (Daugiau apie konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisinius padarinius žr. IV dalies 5 skyriuje.)

Apibendrinant aptartus, šiuo metu Seime įregistruotus Konstitucijos pakeitimo ir papildymo įstatymų projektus, konstatuotina, jog, matyt, galutinės redakcijos dar neturime. Tačiau naujuose pasiūlymuose juntama vis brandesnė konstitucinio skundo instituto samprata. Įstatymų leidėjas, imdamasis tokio atsakingo žingsnio – Konstitucijos pataisų, kuriomis įvedamas naujas žmogaus teisių gynimo mechanizmas, priėmimo, privalo nepamiršti, kad šiuo atveju ypač svarbu ne tik

teisiškai preciziškai suformuluoti tekstą, laikytis specialių teisėkūros procedūrų, bet ir užtikrinti efektyvų naujojo instituto įgyvendinimą.

3. Individualaus konstitucinio skundo teisinio įtvirtinimo problemos

Kaip jau minėta, individualaus konstitucinio skundo institutas turėtų būti įtvirtinamas konstituciniu lygmeniu, padarant Konstitucijoje reikalingas pataisas. Tačiau yra manančių, jog Konstitucijos teksto keisti nebūtina, kadangi piliečių teisė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jų konstitucines teises pažeidžiančių įstatymų konstitucingumo yra „akivaizdi ir pagrįsta Konstitucijos principais – normomis: suverenitetas priklauso Tautai (2 str.), suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai (94 str.), Lietuvos valstybę kuria Tauta, tai tauta (jos piliečiai) turi teisę naudotis visomis jų pačių sukurtomis valstybės institucijomis, Konstitucinis Teismas yra valstybės institucija.“⁶⁶ Taigi esą aiškindami Konstitucijos tekstą, besiremiant konstituciniais teisinės valstybės, Konstitucijos vientisumo principais bei Konstitucijos dvasia, „atleistume Seimą nuo būtinybės keisti arba papildyti“ Konstitucijos tekstą.⁶⁷ Prof. A. Vaišvilos teigimu, piliečiai ir dabar turi teisę tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, tik reikia tai tinkamai išaiškinti.

Su šia prof. A. Vaišvilos pozicija nesutinkame, kadangi esamas konstitucinis reguliavimas aiškiai nustato baigtinį sąrašą asmenų, galinčių tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą (106 str. 1 d.).⁶⁸ Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos nuostatas ir kurdamas oficialiąją konstitucinę doktriną, neturi įgaliojimų šį sąrašą praplėsti, priešingu atveju jis nepagrįstai įsikištų į Konstitucijos pataisų priėmimo subjektų (Tautos ir Seimo) kompetenciją. Taigi asmens teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą įtvirtinimas neįmanomas be Konstitucijos ir įstatymų pakeitimų, kuriuos turi įgaliojimus daryti tik Tauta referendumu arba parlamentas. Šiuo atveju Konstitucijos pataisa yra akivaizdžiai būtina, t. y. esamas konstitucinis reguliavimas aiškiai nustato, kad fiziniai ir juridiniai asmenys neturi teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Svarbu pažymėti ir tai, kad keičiant Konstitucijos nuostatas yra būtina laikytis Konstitucijos keitimo proceso principų.⁶⁹ Pirma, Konstitucijos pataisa turi būti rengiama ir priimama laikantis visų Konstitucijoje įtvirtintų reikalavimų. Konstitucijos keitimas – daug sudėtingesnis procesas nei ordinarinių įstatymų priėmimas ar keitimas. Konstitucijos 147 str. 1 d. nustatyta, kokie subjektai turi teisę pateikti Seimui Konstitucijos pataisų projektą: tai ne mažesnė nei ¼ visų Seimo narių grupė (t.

⁶⁶ Vaišvila A. Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose //Jurisprudencija. 2006, Nr. 8(86). P. 14.

⁶⁷ Ten pat.

⁶⁸ Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 69 str. Konstitucinis Teismas savo sprendimu atsisako nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai, jeigu prašymas paduotas institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą.

⁶⁹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė (antras leidimas). Vilnius: LTU, 2002. P. 186-187.

y. 36 parlamentarai) arba ne mažiau kaip 300 tūkst. rinkėjų. Konstitucijos pataisų įstatymų projektai registruojami Seimo statuto nustatyta tvarka. Konstitucijos pataisos turi būti svarstomos ir dėl jų Seime balsuojama du kartus. Tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka. Įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už tai balsavo ne mažiau kaip $\frac{2}{3}$ Seimo narių (t. y. 94). Nepriimta Konstitucijos pataisa Seimui iš naujo svarstyti gali būti teikiama ne anksčiau kaip po metų (Konstitucijos 148 str.).⁷⁰ Taigi Konstitucijoje nustatyta griežta jos keitimo tvarka – viena iš garantijų, kad neapgalvotos, tik kuriai nors vienai politinei partijai ar socialinei grupei priimtinos pataisos nebus priimtoms.⁷¹ Tai – vienas iš Konstitucijos stabilumo užtikrinimo mechanizmų.

Būtent dėl tokios sudėtingos Konstitucijos keitimo tvarkos individualaus konstitucinio skundo iniciatoriai turi iš anksto apmąstyti, kaip rasti kuo platesnį šalies politinių jėgų konsensą. Tiek rengiant, tiek priimant Konstitucijos pataisą, būtinas esminis bendras tautos susitarimas, kai nė viena svarbi šalies politinė jėga jai neprieštarauja.⁷² Tokio sutarimo nesuradus, iš anksto parlamente neužsitikrinus reikiamos daugumos, Konstitucijos pataisa, kuria siekiama įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą, liktų tik idėja. Kaip matyti iš kai kurių Seimo narių pasisakymų,⁷³ iki šiol Seime nebuvo suformuota reikiama Seimo narių dauguma, kad būtų priimtos reikalingos Konstitucijos pataisos, dėl to konstitucinio skundo įtvirtinimo reforma buvo nuolat atidedama.

Dar vienas pagrindinių Konstitucijos keitimo reikalavimų yra ir tai, kad rengiant ir priimant Konstitucijos pataisą, negalima sugriauti konstitucinių vertybių sistemos, Konstitucijos vientisumo ir suderinamumo.⁷⁴ Šiuo atveju Konstitucijos pataisa dėl individualaus konstitucinio skundo remtūsi konstitucine nuostata, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą (30 str. 1 d.).

Taip pat, atsižvelgiant į tai, kad esamas Konstitucijos tekstas gana lakoniškas, susidedantis iš principinių nuostatų, manytina, kad individualaus konstitucinio skundo institutas neturėtų būti detaliam reglamentuotas pačioje Konstitucijoje, pakaktų blanketinės nuostatos, detalių reguliavimą

⁷⁰ Pažymėtina, jog Konstitucijos 1 str., taip pat Konstitucijos I ir XIV skirsnių nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu. Tuo tarpu, įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą, keičiant Konstitucijos VIII skirsnyje esančias nuostatas, Konstitucijos pataisų subjektu gali būti ir Tauta, ir Seimas.

⁷¹ Jarašiūnas E. Konstitucijos stabilumas: kelios mintys apie konstitucijos pataisas // Konstituciniai valdžių sandaros principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius: VĮ „Valstybės žinios“, 2008. P. 67.

⁷² Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė (antras leidimas). Vilnius: LTU, 2002. P. 187.

⁷³ Pvz., Seimo narys V. Žiemelis 2008 m. gegužės 20 d. vykusiame trisdešimt šeštajame (420) posėdyje teigė: „jau dabar aišku, kad ši konstitucinė pataisa nebus priimta. Kam mums be reikalo dirbti? Aš neabejoju, aš esu kalbėjęs su atskirų frakcijų atstovais, neabejoju, kad ji nebus priimta. Aš agituosiu, kad ji nebūtų priimta. Konstitucijos nereikia keisti, jeigu nereikia.“

⁷⁴ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė (antras leidimas). Vilnius: LTU, 2002. P. 187.

(skundo pateikimo tvarkos, jo priimtumo ir kt. klausimus) paliekant nustatyti įstatymų leidėjui Konstitucinio Teismo įstatyme.

Taigi šiuo atveju Konstitucijos keitimas yra pateisinamas. Dėl individualaus konstitucinio skundo įvedimo Seimas yra priėmęs politinį sprendimą, patvirtindamas konstitucinio skundo koncepciją, tačiau kol kas stinga Seimo valios ir politinio susitarimo dėl Konstitucijos pataisų priėmimo. Bet kokie politiniai sprendimai dėl konstitucinio skundo instituto įvedimo į Lietuvos Respublikos konstitucinę sąrangą turi būti priimami įvertinus ne tik finansinius, bet ir teisinius bei procedūrinius aspektus.

IV. SEIMO DARBO GRUPĖS SIŪLOMO INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO MODELIO ĮVERTINIMAS LYGINAMUOJU ASPEKTU

1. Individualaus konstitucinio skundo subjektai

Vienas iš svarbiausių aspektų, įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą Lietuvoje, yra nustatyti, kokiems subjektams šią teisę suteikti. Seimo nutarimu patvirtintoje Koncepcijoje nurodyta, kad konstitucinio skundo subjektas turėtų būti asmuo (fizinis ir juridinis), kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos. Vokietijos, Lenkijos, Čekijos konstitucijose iš esmės nustatyta tokia pati nuostata, kad su konstituciniu skundu gali kreiptis „kiekvienas“.⁷⁵

Latvijoje bei Rusijoje konstitucinio skundo subjektai yra įtvirtinti ne konstituciniu, o ordinariu lygmeniu. Latvijos Konstitucijos 85 str. nurodoma, kad Konstitucinio Teismo jurisdikciją nustato įstatymas. Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo 19.2 str. 1 d. nustatyta, kad „bet kuris asmuo, kuris mano, kad buvo pažeistos jo fundamentalios, Konstitucijoje įtvirtintos teisės, taikant norminį aktą, prieštaraujantį aukštesnės juridinės galios teisės aktui, gali pateikti skundą Konstituciniam Teismui“. Sąvoka „asmuo“ atitinka sąvoką „kiekvienas“, nustatytą Konstitucijos VIII skyriuje.⁷⁶ Tai reiškia, kad kiekvienas – pilietis, užsienietis, asmuo be pilietybės – turi teisę pateikti konstitucinį skundą, jeigu jo pagrindinės teisės yra pažeidžiamos. Be to, tam tikrais atvejais „kiekvienas“ arba „asmuo“ gali būti juridiniai asmenys.⁷⁷ Rusijos Federacijos Konstitucijos 125 str. 4 d. taip pat įtvirtinta blanketinė norma: „Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas sprendžia skundus dėl žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimų, teismų paklausimus, federalinio įstatymo nustatyta tvarka tikrina konkrečioje byloje taikyto arba numatomo taikyti įstatymo atitikti

⁷⁵ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo 93 str. 1 d. 4 a p., Lenkijos Respublikos Konstitucijos 79 str. 1 d., Čekijos Respublikos Konstitucijos 87 str. 1 d. d. punktas.

⁷⁶ Endzinš A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje // Konstitucijos aiškinimas ir jos tiesioginis taikymas. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002. P. 77.

⁷⁷ Ten pat, P. 78.

Konstitucijai.“ Konstitucinio Teismo įstatymo 96 str. nustatyta: „Teisę kreiptis į Rusijos Federacijos Konstitucinį Teismą su individualiu arba kolektyviniu skundu dėl konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimo turi piliečiai, kurių teisės ir laisvės pažeidžiamos įstatymu, taikytu arba numatomu taikyti konkrečioje byloje, ir piliečių susivienijimai, taip pat federaliniame įstatyme nurodytos kitos institucijos ir asmenys.“ Pažymėtina, kad pagal minėtą įstatymą „piliečiai“ – tai: Rusijos piliečiai, užsieniečiai, asmenys be pilietybės. „Piliečių susivienijimai“ – tai bet kokios asociacijos, pvz., akcinės bendrovės, profesinės sąjungos ir kt.⁷⁸ „Kitos institucijos ir asmenys“ – tai generalinis prokuroras ir įgalotinis žmogaus teisėms, kurių teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą ginant piliečių interesus yra įtvirtinta atitinkamuose federaliniuose įstatymuose.⁷⁹

Taigi visose nurodytose valstybėse sąvoka „kiekvienas“ apibūdina gana platų subjektų ratą. Konstitucinės teisės moksle bei minėtų šalių konstitucinių teismų jurisprudencijoje ši sąvoka aiškinama plačiai: ji apima tiek fizinius, tiek ir juridinius asmenis, ji reiškia ne tik šių aukščiau nurodytų šalių piliečius, bet ir užsieniečius bei asmenis be pilietybės tiek, kiek jiems garantuojamos konstitucinės teisės. Pvz., Lenkijos Konstitucinis Tribunolas ne kartą konstatavo, jog konstitucinius skundus gali pateikti ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys (visuomeninės organizacijos, susivienijimai, politinės partijos, religinės organizacijos, ūkio subjektai, kiti juridiniai asmenys), jeigu jie gali būti tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos teisės ir laisvės subjektais.⁸⁰

Lietuvoje, atsižvelgiant į užsienio valstybių patirtį, taip pat reikėtų įtvirtinti platų individualaus konstitucinio skundo subjektų ratą, į kurį patektų visi asmenys – fiziniai (piliečiai, užsieniečiai bei asmenys be pilietybės) ir juridiniai, kurie gali būti konkrečios konstitucinės teisės ar laisvės subjektais ir esantys Lietuvos Respublikos jurisdikcijoje. Konstitucijos 30 str. 1 d. įtvirtinta sąvoka „asmuo“ reiškia ne tik fizinius (piliečius, užsieniečius bei asmenis be pilietybės), bet ir juridinius asmenis. Taigi, vertinant Konstituciją kaip vientisą aktą, atsižvelgiant į esamą oficialiąją konstitucinę doktriną, manytina, kad kiekvienas subjektas, turintis Konstitucijos jam garantuojamas teises bei laisves, turi turėti lygias galimybes jas apginti konstituciniu lygiu. Dėl to individualaus konstitucinio skundo teisė turėtų būti suteikta ne tik akcinėms bendrovėms, individualioms įmonėms, organizacijoms, bet ir savivaldybių taryboms (pvz., dėl Konstitucijos 119 str. 1 d., 120 str. garantuojamų teisių pažeidimų), politinėms partijoms bei organizacijoms (pvz., dėl Konstitucijos 35 str. pažeidimų), profesinėms sąjungoms (pvz., dėl Konstitucijos 50 str. pažeidimų) tiek, kiek joms

⁷⁸ Zorkin V. Individualus kreipimasis į Konstitucinį Teismą // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004. P. 82.

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ Konstitucinio Tribunolo 2000-03-21 sprendimas SK 6/99 // http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/wstep_gb.htm; Prisiųgimo laikas: 2007-12-20.

atitinkamas teises garantuoja Konstitucija. Manytina, jog yra netikslinga Konstitucijoje ar įstatymuose nustatyti tiksliai apibrėžtą baigtinį konstitucinio skundo subjektų sąrašą, tai reikėtų palikti Konstitucinio Teismo diskrecijai, kadangi ateityje gali atsirasti būtinybė šį sąrašą plėsti.

2. Individualaus konstitucinio skundo pagrindas

Individualaus konstitucinio skundo pagrindas – tai subjektinių asmens konstitucinių teisių pažeidimas, dėl kurio gali būti paduodamas skundas. Pažymėtina tai, kad nepriklausomai nuo konstitucinio skundo modelio pasirinkimo, valstybės gali nustatyti skirtingą skundo pagrindą. Šiuo atveju svarbu atsakyti į šiuos klausimus: ar konstitucinis skundas gali būti paduodamas dėl visų konstitucijoje įtvirtintų nuostatų pažeidimo (pvz., dėl tokių kaip teisinės valstybės, asmenų lygybės principai, ir pan.), ar tik dėl tų, kuriose įtvirtintos asmens teisės bei laisvės; ar šis skundas gali būti pateiktas dėl visų konstitucijoje įtvirtintų teisių bei laisvių pažeidimo, ar reikėtų numatyti tam tikras šių teisių išimtis (kaip tai yra nustatyta Lenkijos Konstitucijoje); ar konstitucinio skundo pagrindą gali sudaryti subjektinių teisių, kylančių iš žemesnės nei konstitucijos teisinės galios aktų, taip pat iš tarptautinių sutarčių, pažeidimas.

Daugelyje valstybių yra įtvirtintas toks konstitucinio skundo modelis, kai asmuo gali paduoti šį skundą dėl visų konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių subjektines teises ir laisves, kurios, pareiškėjo manymu, buvo pažeistos. Tačiau kai kuriose valstybėse (pvz., Vokietijoje, Ispanijoje) yra tiesiogiai nurodomos tam tikros konstitucinės normos, dėl kurių pažeidimo asmuo gali kreiptis į konstitucinį teismą. Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 93 str. 1 d. 4 a p. įtvirtinta nuostata, kad konstitucinis skundas gali būti paduotas tik dėl asmens pažeistų pagrindinių teisių (jos įtvirtintos Konstitucijos 1-19 str.)⁸¹ arba dėl Konstitucijos 20 str. 4 d.⁸², 33⁸³, 38⁸⁴, 101⁸⁵, 103⁸⁶, 104⁸⁷ str. įtvirtintų teisių pažeidimo. Taigi visais atvejais pareiškėjas privalo įrodyti, kad buvo pažeistos šiuose straipsniuose įtvirtintos konstitucinės teisės.⁸⁸ Kitų Konstitucijos nuostatų pažeidimas nesudaro konstitucinio skundo pagrindo. Taigi Vokietijos atveju skundas gali būti paduodamas ne dėl kiekvienos konstitucinės nuostatos, o tik dėl tokios, kuri tiesiogiai nurodyta Pagrindinio Įstatymo 93 str. 1 d. 4 a p. ir kuri įtvirtina tam tikrą pareiškėjo subjektinę teisę ar laisvę.

⁸¹ Teisė į orumą, teisė į laisvę, tikėjimo, sąžinės laisvę, susirinkimų, susivienijimų laisvės, susirašinėjimo slaptumo, nuosavybės neliečiamumo teisės, laisvo kilnojimosi laisvė, teisė pasirinkti profesiją ir kitos teisės bei laisvės.

⁸² Piliečių teisė pasipriešinti neteisėtam kėsinimuisi į Vokietijos Federalinės Respublikos demokratinę, socialinę, federalinę tvarką.

⁸³ Piliečių lygybė, teisė užimti valstybines pareigas, kitos civilinės ir pilietinės teisės, susijusios su valstybės tarnyba.

⁸⁴ Aktyvi ir pasyvi Bundestago rinkimų teisė.

⁸⁵ Teisė į teisėtą teismą.

⁸⁶ Teisė į teisminę gynybą, nullum crimen sine lege, non bis in idem teisės.

⁸⁷ Su laisvės atėmimu susijusios teisės.

⁸⁸ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2002-06-12 sprendimas Nr. 2 BvR 1378/01 // http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk20020612_2bvr137801.html; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

Iš Lenkijos Respublikos Konstitucijos 79 str. 1 ir 2 d. bei 56 str. įtvirtinto teisinio reguliavimo išvedama taisyklė, jog konstituciniu skundu galima ginti visas subjektines Konstitucijoje įtvirtintas teises ir laisves, išskyrus užsieniečių teisę gauti prieglobstį ir pabėgėlio statusą. Konstitucinis Tribunolas ne kartą konstatavo: „Pagal Konstitucijos 79 str.1 d. skundas Konstituciniam Tribunalui gali būti paduotas tik esant tam tikroms sąlygoms. Viena iš jų – konstitucinės teisės ar laisvės pažeidimas.“⁸⁹ „Pažeidimas galėtų sudaryti pagrindą konstituciniam skundai paduoti, jeigu pareiškėjas iš šios nuostatos (*įtvirtinančios lygybės principą – aut. past.*) išvestų konkrečias subjektines teises, kurios buvo pažeistos“.⁹⁰ Tribunolas neatmeta, kad konstitucinės asmens teisės gali būti išvedamos iš pagrindinių konstitucinių principų (pvz., teisinės valstybės principo, lygybės principo),⁹¹ tačiau visais atvejais „konstituciniame skunde kartu turi būti nurodomos ir konstitucinės nuostatos, įtvirtinančios konkrečias asmens teises ar laisves“.⁹² Taigi Lenkijoje konstitucinio skundo pagrindu gali būti ne kiekviena Konstitucijos nuostata, o tik tokia, kuri įtvirtina tam tikrą subjektinę teisę ar laisvę, išskyrus, kaip minėta, užsieniečių teisę į prieglobstį ir pabėgėlio statusą.

Toliau kalbant apie konstitucinio skundo pagrindą, svarbu išsiaiškinti ir pareiškėjo subjektinių teisių įtvirtinimo šaltinį. Daugelyje valstybių (Lenkijoje, Vokietijoje, Latvijoje, Čekijoje) konstitucinio skundo pagrindo nesudaro subjektinių teisių, kylančių iš žemesnės nei konstitucija teisinės galios aktų ar tarptautinių sutarčių, pažeidimas. Tuo tarpu Rusijoje konstitucinis skundas gali būti paduodamas ne tik dėl konstituciniu, bet ir tarptautiniu lygiu garantuojamų pareiškėjo asmeninių teisių bei laisvių pažeidimo⁹³. Žemesnės teisinės galios aktuose įtvirtintų pareiškėjų teisių bei laisvių pažeidimo Konstitucinis Teismas nenagrinėja, kadangi konstitucinio skundo objektu Rusijoje gali būti tik federalinės ar regioninės įstatymų leidžiamosios valdžios priimti įstatymai.

Pažymėtina, jog Seimo nutarimu patvirtintoje koncepcijoje kreipimosi į Konstitucinį Teismą pagrindas painiojamas su konstitucinio skundo objektu. Joje atskirai nieko nepasakyta apie tai, dėl kokių teisių ar laisvių pažeidimo galės būti paduodamas skundas, tačiau sistemiskai aiškinant visą koncepcijos tekstą, galima daryti išvadą, jog siūloma nustatyti tokį šio kreipimosi modelį, kai Konstitucijoje nėra įtvirtinamas konkretus teisės normų sąrašas, kurių pažeidimas gali sudaryti

⁸⁹ Konstitucinio Tribunolo 1999-06-08 nutarimas Nr. SK 12/98 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

⁹⁰ Konstitucinio Tribunolo 2003-04-15 nutarimas Nr. SK 4/02 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

⁹¹ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // *Justitia*. 2006, Nr. 1 (59). P. 34.

⁹² Konstitucinio Tribunolo 2001-10-24 nutarimas Nr. SK 10/01 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

⁹³ Zorkin V. Individualus kreipimasis į Konstitucinį Teismą // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004. P. 84.

konstitucinio skundo pagrindą, taip pat nesiūloma daryti jokių išimčių, kaip pvz., Lenkijos Konstitucijoje. Atsižvelgdami į tai, jog Konceptijoje vartojama sąvoka „konstitucinė teisė ir laisvė“, bei į tai, kad vienas iš siūlomų nustatyti privalomų reikalavimų yra pažeistos konstitucinės teisės ar laisvės ir jų pažeidimo pobūdžio nurodymas, darome išvadą, jog Konceptijos autoriai numato galimybę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl visų Konstitucijoje įtvirtintų asmens subjektyvių teisių bei laisvių pažeidimų.

Dabartinė Lietuvos Respublikos Konstitucija teisių bei laisvių apsaugą garantuoja labai plačiam subjektų ratui. Konstitucijos 30 str. nurodoma, kad kiekvienas asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės (jo manymu) pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Čia kalbama apie bet kokią konstitucinių teisių pažeidimą, garantuojant teisę kreiptis į teismą. Todėl, remiantis šia konstitucine nuostata, reikėtų nustatyti tokį konstitucinio skundo pagrindą, kuris nesudarytų prielaidų nepagrįstiems šių teisių gynimo ribojimams atsirasti. Manytume, jog nereikėtų Konstitucijos tekste išvardinti konkrečių jos straipsnių, dėl kurių pažeidimo gali būti paduodamas skundas. Skundo pagrindas turėtų būti aiškinamas plečiamai, t. y. turėtų būti suteikta galimybė kreiptis dėl bet kurios konstitucinės nuostatos pažeidimo, tačiau kiekvienu konkrečiu atveju pareiškėjas privalėtų įrodyti, kad šioje nuostatoje įtvirtinta subjektyvi teisė ar laisvė ir jis yra šios Konstitucijoje įtvirtintos teisės ar laisvės subjektas.

3. Individualaus konstitucinio skundo objektas

Seimo patvirtintoje Konceptijoje siūloma įtvirtinti siauro pobūdžio konstitucinio skundo modelį, kurio objektas – įstatymas ar kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktas (ar jo dalis), kurių pagrindu buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves. Manome, jog toks skundo modelis būtų per siauras, kadangi suteiktų asmenims ribotas galimybes apginti savo pažeistas konstitucines teises ir laisves konstituciniu lygmeniu. Konceptijoje nenumatyta galimybė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl valstybės valdžios institucijų neveikimo, galimai pažeidžiančio konstitucines asmens teises ar laisves, taip pat dėl to, kad priimant individualų sprendimą buvo pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos pareiškėjo procesinės teisės, arba kad teismo sprendimas pagrįstas Konstitucijai prieštaraujančiu teisės akto aiškinimu.

Lenkijoje⁹⁴, Latvijoje pasirinktas siauros apimties konstitucinio skundo modelis, kai konstitucinis skundas gali būti paduotas tik dėl norminio akto, sudariusio konkretaus (individualaus) sprendimo pagrindą, konstitucingumo. Pažymėtina, jog Rusijoje konstitucinio skundo objektas dar

⁹⁴ Įdomu tai, kad, rengiant 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstituciją iš pradžių buvo pasirinktas plačios apimties konstitucinio skundo modelis pagal Vokietijos pavyzdį. Tačiau priimant politinį sprendimą, nusvėrė Nacionalinės teismų tarybos ir Lenkijos Aukščiausiojo Teismo argumentai, kad tokiu atveju Aukščiausiojo Teismo praktika taps priklausoma nuo Konstitucinio Tribunolo.

siauresnis: čia asmuo gali paduoti konstitucinį skundą tik dėl įstatymų leidžiamosios valdžios (federalinės ar regioninės) priimtų įstatymų. Dėl poįstatyminių aktų (dekretų, potvarkių ir pan.) atitiktis Konstitucijai (vieno įstatymo atitiktis kitam netikrinama) į Rusijos Konstitucinį Teismą kreiptis negalima. Rusijos įstatymų leidėjui pasirinkus tokį siaurą konstitucinio skundo objektą, praktikoje kyla tam tikrų problemų, dėl kurių Konstitucinis Teismas yra priverstas veikti *ultra vires*, kad tinkamai būtų apgintos piliečių teisės.⁹⁵ Gana kritiškai šis institutas vertinamas Lenkijoje bei Latvijoje. Dažnai konstitucionalistai pažymi, jog tai „imitacinis“ (vok. *unechte*) konstitucinio skundo modelis, jo apimtis per siaura, asmenų galimybės pasinaudoti šia konstitucinių teisių gynbos priemone yra labai ribotos, kadangi pats sprendimas, kuriuo galimai pažeistos konstitucinės asmens teisės, konstituciniame teisme negali būti kvestionuojamas.

Kaip jau minėta, Čekijoje, Vokietijoje egzistuoja plataus pobūdžio konstitucinio skundo modelis, kurio objektu gali būti ne tik norminiai teisės aktai, bet ir kiti valstybinės valdžios institucijų galutiniai sprendimai, neveikimas, kuriais pažeidžiamos konstitucijoje garantuotos pagrindinės teisės bei laisvės. Vokietijoje konstitucinis skundas gali būti paduodamas net ir tada, kai asmens konstitucinių teisių pažeidimas kyla *ex lege*, t. y. tiesiogiai iš įstatymo, kai nėra priimtas joks konkretus teismo ar viešojo administravimo institucijos sprendimas. Tokiu atveju pareiškėjas privalo įrodyti, jog skundžiama norma jį liečia asmeniškai, aktualiai, tiesiogiai (vok. *selbst, gegenwärtig und unmittelbar*).⁹⁶

Pažymėtina, jog pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimai gali atsirasti tiek dėl įstatymų leidžiamosios, tiek dėl vykdomosios bei teisminės valdžios veiksmų bei neveikimo. Šios teisės bei laisvės gali būti pažeidžiamos ne tik konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu, bet ir netinkamu teisės normos taikymu, klaidingai ją aiškinant. Todėl siekiant užtikrinti kuo efektyvesnį konstitucinio skundo institutą Lietuvoje, kuris suteiktų realias galimybes apginti pažeistas konstitucines asmenų teises bei laisves, būtų tikslinga pasirinkti plataus pobūdžio (klasikinį) šio skundo modelį. Tokį sprendimą palaiko Lietuvos Respublikos Prezidentas V. Adamkus (žr. III dalies 1 skyrių) ir dabartinis Konstitucinio Teismo pirmininkas K. Lapinskas. Sutinkame su K. Lapinsko teigimu, kad platesnis konstitucinio skundo modelis labiau atitiktų konstitucinę dvasią ir Konstitucijos 30 straipsnio, kuris garantuoja absoliučią teisę kreiptis į teismą, turinį.⁹⁷

⁹⁵ Jaroslavcev G. V. Piliečių teisių gynimas Konstituciniame Teisme pagal gautus jų prašymus. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis = Constitutional justice: the present and the future. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998.P. 118.

⁹⁶ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1998-01-14 sprendimas Nr. 1 BvR 1995/ 94 // <http://lexetius.com/1998,510>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

⁹⁷ Kvedaras V. Už laisvės debesies – skundų lietus. Interviu su Konstitucinio Teismo pirmininku K.Lapinsku // http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20080414a.html; prisijungimo laikas: 2008-10-20.

Derinant plataus pobūdžio modelį su vienu iš reikalavimų, keliamu individualiam skundai – būtinybe prieš pateikiant skundą išnaudoti kitas teisinės gynybos priemones, individualaus konstitucinio skundo objektu taptų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo arba Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimai. Tokiu atveju būtų pagrindas tam tikrai įtampai tarp Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ar Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo atsirasti. Tačiau ir tokiu atveju Konstitucinio Teismo kompetencija būtų ribota, kadangi jis pasisakytų tik dėl konstitucinių teisių pažeidimo, spręsdamas teisės, o ne fakto klausimus.

Darbo autorė laikosi pozicijos, jog Lietuvoje įstatymų leidėjui nusprendus daryti teisinės sistemos reformą, investuojant į tai dideles pinigų sumas, reikėtų įtvirtinti plataus pobūdžio konstitucinio skundo modelį, kad šios finansinės, laiko bei žmogiškojo kapitalo investicijos suteiktų realų, maksimalų efektą ginant pažeistas konstitucines teises bei laisves. Tuo tarpu siauro pobūdžio konstitucinio skundo modelis didelės praktinės naudos eiliniam asmeniui nesuteiktų.

4. Konstitucinio skundo priimtimumo sąlygos

Individualus konstitucinis skundas gali būti laikomas veiksminga teisinės gynybos priemone tik tais atvejais, kai jo pateikimui yra keliami atitinkami reikalavimai, ribojantys nepagrįstų skundų srautą, ir tuo užtikrinantys efektyvų teismo darbą. Kaip pažymi prof. E.Kūris, „šią naujovę, kuri, tikiuosi, bus įgyvendinta, galima būtų sugadinti duris į Konstitucinį Teismą atvėrus per plačiai ir nenustačius jokių „filtrų“.“⁹⁸ Manytina, jog, Lietuvoje įtvirtinant konstitucinio skundo institutą, turėtų būti numatytos tokios skundo padavimo sąlygos, kad į Konstitucinį Teismą nebūtų kreipiamasi dėl bet ko. Tačiau kartu šios sąlygos negali būti tokios, kad paneigtų patį asmens skundo institutą ir padarytų jį praktiškai neprieinamą.

4.1. Pažeidimas kaip konstitucinio skundo prielaida

Kaip jau minėta, konstitucinis skundas skiriasi nuo *actio popularis*, kadangi tai nėra bendro pobūdžio skundas. Asmens teisė kreiptis su konstituciniu skundu daugelyje valstybių gali būti realizuojama tik tada, kai konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimas, dėl kurio paduodamas skundas, yra asmeninis, aktualus ir tiesioginis.⁹⁹ (Daugiau apie pažeidimą kaip konstitucinio skundo pagrindą žr. IV dalies 2 skyriuje.)

⁹⁸ Infoplex interviu su prof. E. Kūriu // http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20071024a.html; prisijungimo laikas: 2007-11-21.

⁹⁹ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1999-01-28 sprendimas Nr. 1 BvR 2261/ 98 // <http://lexetius.com/1999,1726>; prisijungimo laikas: 2008-12-12. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2001-01-16 sprendimas Nr. Ts 84/00 // <https://www.trybunal.gon.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

„Pažeidimas yra asmeninis tada, kai pareiškėjas yra skundžiamos teisės normos adresatas.“¹⁰⁰ „Skundžiamoje normoje numatytomis aplinkybėmis kyla jo teisės ar laisvės, o remiantis ginčijamu norminiu aktu priimtas galutinis sprendimas pažeidžia konstitucijos saugomą pareiškėjo teisių ir laisvių sritį.“¹⁰¹

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, jog „pažeidimas laikomas aktuali, kai ginčijamos normos poveikis pareiškėjui yra realus, o ne virtualus“¹⁰², taip pat tada, kai yra aiškiai numatoma, kad tam tikru būdu (skunde privalo būti nurodyta, kaip) ginčijamas reguliavimas ateityje neišvengiamai pažeis pareiškėjo konstitucinius interesus.¹⁰³ Lenkijoje, šiek tiek skirtingai nei Vokietijoje, pažeidimas laikomas aktuali, kai jis jau yra įvykęs, arba tęsiasi konstitucinio skundo padavimo metu,¹⁰⁴ galimybė paduoti skundą dėl ateityje įvyksiančio konstitucinės teisės pažeidimo nepripažįstama.

Pareiškėjo teisės pažeidžiamos tiesiogiai tada, kai skundžiamas aktas buvo pritaikytas konkrečioje pareiškėjo byloje. Pvz., Rusijoje nustatyta, kad skundas priimtinas tik tada, kai ginčijamas įstatymas buvo taikytas konkrečioje byloje arba turi būti taikomas ateityje (Konstitucinio Teismo įstatymo 96 str.1 d.). Lenkijos Konstitucinis Tribunolas šiuo klausimu laikosi panašios pozicijos: „skundas gali būti paduotas tik dėl norminio akto, kuriuo remiantis buvo priimtas sprendimas pareiškėjo byloje (net jeigu jis pačiame sprendime tiesiogiai nėra nurodytas).“¹⁰⁵

Pažymėtina, jog šie konstitucinio skundo priimtinumui kriterijai, apibūdinantys teisių ar laisvių pažeidimą, buvo atskleisti ir išaiškinti konstitucinės jurisprudencijos dėka. Nors Konceptijoje šie kriterijai nėra tiesiogiai išskiriami, tačiau juos galima išvesti iš bendro joje siūlomo nustatyti reguliavimo. Jie turėtų būti taikomi ir Lietuvoje įtvirtinus konstitucinio skundo institutą, nepriklausomai nuo to, koks skundo modelis būtų pasirinktas, priešingu atveju konstitucinis skundas taptų *actio popularis*.

4.2. Subsidiarumo principas

Seimo nutarimu patvirtintoje Konceptijoje numatoma įtvirtinti kreipimosi subsidiarumo principą, tai reiškia, kad asmuo su individualiu konstituciniu skundu galės kreiptis į Konstitucinį

¹⁰⁰ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1998-01-14 sprendimas Nr. 1 BvR 1995/ 94 // <http://lexetius.com/1998,510>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

¹⁰¹ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2001-01-16 sprendimas Nr. Ts 84/00 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

¹⁰² Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1998-01-14 sprendimas Nr. 1 BvR 1995/ 94 // <http://lexetius.com/1998,510>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

¹⁰³ Ten pat.

¹⁰⁴ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // Justitia. 2006, Nr. 1 (59). P. 37.

¹⁰⁵ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2001-01-16 sprendimas Nr. Ts 84/00 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

Teismą tik pasinaudojęs visomis teisinės gynybos priemonėmis. Tokiu būdu yra garantuojama, jog Konstituciniam Teismui bus pateiktas ne tik abstraktus teisės klausimas, bet ir išsamus faktinių bei teisinių aplinkybių įvertinimas.¹⁰⁶

Toks reikalavimas nustatytas daugumoje valstybių, kuriose egzistuoja konstitucinis skundas, išimtis – Rusija. Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas asmens kreipimasi dėl jo pažeistų teisių nagrinėja neatsižvelgdamas į tai, yra išnaudotos kitos nustatytos vidaus teisinės gynybos priemonės, ar ne.¹⁰⁷ Pažymėtina ir tai, kad kai kuriose valstybėse (Vokietijoje, Latvijoje, Čekijoje) yra leidžiamos tam tikros šio reikalavimo išimtys.

Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 90 str. 2 d. numatyta, kad Konstitucinis Teismas gali nedelsdamas išnagrinėti konstitucinį skundą, pateiktą neišnaudojus visų teisinių priemonių, jeigu skundas turi visuotinę reikšmę arba jeigu per tą laiką, kol pareiškėjas nueitų visą nustatytą teisinį kelią, jam galėtų kilti didelė ir neatitaisoma žala. Analogiškas reguliavimas nustatytas ir Latvijoje (Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo 19² str. 3 d.).

Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 75 str. 1 d. šis reikalavimas reglamentuojamas taip: „konstitucinis skundas bus nepriimtinas, jeigu pareiškėjas nebus išnaudojęs visų jam įstatymų suteiktų ir galimų priemonių apginti savo teisėms.“ Šios bendros taisyklės išimtys detalizuojamos minėto straipsnio 2 dalyje: konstitucinis skundas bus nagrinėjamas, net ir neišnaudojus vidaus gynybos priemonių, kai skundo reikšmė peržengia pareiškėjo privataus intereso ribas ir skundas pateikiamas ne vėliau kaip po metų nuo įvykių, kurie yra individualaus konstitucinio skundo objektas, arba kai jau pradėtos kitos procedūros, pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 75 str. 1 d., yra akivaizdžiai vilkinamos, ir dėl to pareiškėjui gali atsirasti arba atsiranda reikšminga ir neišvengiama žala.

Lietuvoje įtvirtinant konstitucinio skundo institutą ir nustačius reikalavimą išnaudoti visas galimas teisinės gynybos priemones, būtina atsižvelgti į kitų valstybių patirtį, sprendžiant su subsidiarumo principu susijusias problemas. Pavyzdžiui, Lenkijos Konstituciniam Tribunalui teko aiškinti „galutinio sprendimo sąvoką“. Jis nurodė, kad konstitucinis skundas gali būti paduotas tik „nuėjus visą teisinį kelią, jeigu toks kelias numatytas. Tai reiškia, kad prieš paduodamas konstitucinį skundą, pareiškėjas turi būti pasinaudojęs visomis galimomis instancinės kontrolės priemonėmis ir kad skundas negali būti paduotas dėl tokių įsiteisėjusių galutinių sprendimų, kurie įsiteisėjo dėl to, kad suinteresuotas asmuo neišnaudojo visų teismo ar administracinio proceso instancinių

¹⁰⁶ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2000-02-29 sprendimas Nr. 2 BvR 2033/ 98 // <http://lexetius.com/2000,757>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

¹⁰⁷ Petkuvienė R. Žmogaus teisių įgyvendinimo galimybės ir ribos Lietuvoje: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01S), MRU, 2006. P. 76.

galimybių“.¹⁰⁸ Tribunolas taip pat yra konstatavęs, kad šis reikalavimas reiškia, jog pareiškėjui nesuteikta teisė pačiam įvertinti, ar tikslinga pasinaudoti jam prieinamomis teisinėmis priemonėmis.¹⁰⁹ Vokietijos Konstitucinio Teismo jurisprudencija šiuo požiūriu šiek tiek skiriasi, kadangi „joje pripažįstama, kad pereiti visas instancijas nebūtina, jeigu susiklosčiusi aukščiausiųjų teismų praktika yra tokia, kad ja remiantis pagrįstai galima įvertinti, jog skųsti pareiškėjo atžvilgiu priimtą sprendimą aukštesnės instancijos teismams nėra prasmės.“¹¹⁰

Latvijos Konstitucinis Teismas taip pat svarstė su subsidiarumo principu susijusius klausimus. Jam teko išaiškinti, kokiais atvejais galima konstatuoti, kad alternatyvių teisinių priemonių apskritai nėra, ir skundą priimti, su kuo susijusi frazė „tokių priemonių nėra“ – su galimybėmis, ar su priemonėmis. Teismo jurisprudencijoje pasitaikė abu atvejai.¹¹¹ Ir abiem atvejais skundai buvo priimti, nustačius, jog pareiškėjas neturėjo galimybių, taip pat nebuvo priemonių.¹¹²

Lietuvos atveju taip pat būtina išspręsti klausimą, ar visais atvejais bus būtinas galutinės teisminės instancijos (Aukščiausiojo Teismo ar Vyriausiojo administracinio teismo) sprendimas, kokiais atvejais turėtų būti taikomos subsidiarumo principo išimtys, juk praktikoje gali pasitaikyti atveju, kada teismai vilkina galutinio sprendimo priėmimą ir dėl to pareiškėjui atsiranda neigiami padariniai – didelė ir neišvengiama žala.

Be to, šiuo atveju labai svarbu atsižvelgti ir į Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją. Pažymėtina, jog šis Teismas yra pasisakęs dėl reikalavimo išnaudoti vidaus teisinės gynybos priemones prieš tiesiogiai kreipiantis į konstitucinį teismą, analizuodamas individualų konstitucinį skundą kaip veiksmingą teisinės gynybos priemonę pagal Konvencijos 13 str., siekiant garantuoti teisę į procesą per įmanomai trumpiausią laiką. *Horvat v. Croatia* byloje¹¹³ Europos Žmogaus Teisių Teismas nurodė, jog nors asmeniui ir suteikta galimybė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, neišnaudojus kitų vidaus gynybos priemonių¹¹⁴, tačiau realiai šios teisės realizavimas priklauso nuo Konstitucinio Teismo diskrecijos, vertinant skundo priimtinumą. Be to, Teismas pažymėjo, jog sąvokos „šurkščiai pažeistos“ bei „rimtos ir neatitaisomos pasekmės“ yra

¹⁰⁸ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 1998-11-03 sprendimas Nr. Ts 135/98 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

¹⁰⁹ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2001-06-28 sprendimas Nr. Ts 27/01 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

¹¹⁰ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // *Justitia*. 2006, Nr. 1 (59). P. 38.

¹¹¹ Endzinš A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje // Konstitucijos aiškinimas ir jos tiesioginis taikymas. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002. P. 76–77.

¹¹² Ten pat.

¹¹³ *Horvat v. Croatia*, App. No. 51585/99, 26 July 2001; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2008-12-10.

¹¹⁴ Pažymėtina, jog pagal Kroatijos Konstitucinio Teismo įstatymo 59 (4) str. Konstitucinis Teismas išimtiniais atvejais, asmeniui neišnaudojus kitų jam prieinamų priemonių, gali nagrinėti konstitucinį skundą, kai skundžiami veiksmai nebuvo atlikti per protingą laiko terminą, jeigu yra šurkščiai pažeidžiamos pareiškėjo konstitucinės teisės ir laisvės ir jeigu yra grėsmė, jog atsiras rimtos ir neatitaisomos pasekmės.

vertinamojo pobūdžio ir gali būti labai įvairiai interpretuojamos. Taigi Teismas konstatavo, kad individualus konstitucinis skundas, siekiant apginti Konvencijos 6 str. 1 d. įtvirtintas teises (šiuo konkrečiu atveju teisę į bylos išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką), negali būti laikomas veiksminga teisinės gynybos priemone.

Taigi, prieš įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo modelį Lietuvoje, yra būtina įvertinti ne tik kitų valstybių praktiką, bet ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, kad pasirinktas skundo modelis taptų veiksminga teisinės gynybos priemone net ir tais atvejais, kai kituose teismuose yra pažeidžiama teisė į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką, kad formalūs skundo priimtinumui reikalavimai netaptų didelių bei neišvengiamų nuostolių priežastimi. Dėl to yra būtina nustatyti atitinkamas subsidiarumo principo išimtis.

4.3. Terminas konstituciniam skundai pateikti

Koncepcijos 13 punkte siūloma nustatyti kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminą, kuris būtų ne ilgesnis kaip 3 mėnesiai nuo galutinio valstybės institucijos sprendimo. Pasibaigus šiam terminui, asmuo nebegalėtų pateikti individualaus konstitucinio skundo. Nustačius tam tikrą laiko tarpą, per kurį asmuo gali kreiptis į konstitucinį teismą, sumažinamas skundų skaičius, be to, ši priemonė skatina asmenį kuo greičiau ginti savo pažeistas teises ar laisves. Pažymėtina, jog kiekviena valstybė turi diskrecijos teisę pasirinkti šio termino trukmę, tačiau jis neturėtų būti nei pernelyg ilgas, nei per trumpas, pvz., Lenkijoje nustatytas 3 mėnesių, Čekijoje 60 dienų, Latvijoje 6 mėnesių terminas. Išimtis – Rusija, čia terminas konstituciniam skundai paduoti nenumatytas.

Pažymėtina, jog siaurą konstitucinio skundo modelį pasirinkusiose valstybėse terminas taikomas paskutinės instancijos sprendimams, ginčijamam aktui paprastai jokių laiko ribojimų nenustatoma. Tuo tarpu Vokietijoje, kur įtvirtintas plataus pobūdžio konstitucinis skundas, nustatyti keli terminai: skundams dėl valstybės valdžios institucijų veiksmų ar neveikimo (1 mėn.) bei skundams dėl įstatymo ar kito aukščiausiosios valdžios akto, dėl kurio nėra numatyta jokie galimo teisinės gynybos būdo (vienerių metų terminas nuo įstatymo įsigaliojimo arba aukščiausiosios valdžios akto išleidimo).

Manytina, jog Lietuvoje gali iškilti konstitucinio skundo padavimo termino pradžios nustatymo problema. Konstitucinio Teismo įstatyme reikėtų aiškiai apibrėžti, nuo kada šis terminas pradedamas skaičiuoti – nuo paskutinės instancijos priimto sprendimo įsigaliojimo datos (kaip tai yra Latvijoje), ar nuo momento, kai asmuo gavo galutinį sprendimą (Lenkija, Čekija). Be to, būtų tikslinga numatyti termino atnaujinimo galimybę, kai jis praleidžiamas dėl svarbių priežasčių. Lietuvoje įtvirtinant individualų konstitucinį skundą, reikėtų pasirinkti protingą jo pateikimo terminą, kad asmuo turėtų pakankamai laiko suformuluoti teisiškai pagrįstą skundą ir surinkti visus

reikiamus įrodymus. Manome, jog 3 mėnesių terminas nuo tada, kai asmuo gavo galutinį valstybės valdžios institucijos sprendimą, būtų pakankamas.

4.4. Privalomas teisininko dalyvavimas konstituciniame teisminiame procese

Nuo akivaizdžiai nepagrįstų ir kitų priimtino sąlygų neatitinkančių skundų konstitucinius teismus dažnai bandoma apsaugoti nustatant privalomą teisininko dalyvavimą konstituciniame procese. Toks reikalavimas, manytume, yra pagrįstas. Konstitucinis teismas sprendžia tik teisės klausimus, dėl to įrodyti konstitucinių teisių pažeidimą be profesionalių teisinių žinių, neišmanant teisinės argumentacijos yra ypač sudėtinga. Procese dalyvaujant teisininkui, iš dalies palengvinamas ir konstitucinio teismo darbas, kadangi teismui pateikiami profesionaliai paruošti teisiniai dokumentai.

Privalomas teisininko dalyvavimas konstituciniame teisminiame procese numatytas Čekijoje bei Lenkijoje. Rusijoje, Vokietijoje, Latvijoje šis reikalavimas nenustatytas, surašyti skundą bei dalyvauti teisme nagrinėjant bylą asmenys gali patys.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Čekijoje, skirtingai nei Lenkijoje, reikalaujama, kad teisininkas pareiškėjui atstovautų visose proceso stadijose. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatymo 48 str. 1 d. nustatyta, kad konstitucinį skundą turi paruošti advokatas arba juriskonsultas, išskyrus tuos atvejus, kai pats pareiškėjas yra teisėjas, prokuroras, notaras, teisės mokslų profesorius arba habilituotas daktaras. Jei asmuo dėl blogos finansinės padėties negali padengti išlaidų teisei pagalbai, jis turi teisę kreiptis į apylinkės teismą pagal gyvenamąją vietą, kad teismas paskirtų advokatą ar juriskonsultą. Pagal 48 str. 2 d., kol teismas sprendžia šį klausimą, terminas konstituciniam skundui paduoti neskaičiuojamas. Įstatymas nenumato, kad advokatas ar juriskonsultas privalomai dalyvautų Tribunolo posėdyje, taigi toliau savo teises pareiškėjas gali ginti pats.¹¹⁵ Pagal Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 30 str. pareiškėjas Konstituciniame Teisme turi būti atstovaujamas kvalifikuoto teisininko tiek surašant skundą, tiek ir kitose proceso stadijose. Taip pat numatyta galimybė iš dalies arba visiškai padengti advokato išlaidas, atsižvelgiant į pareiškėjo finansinę padėtį.

Seimo nutarimu patvirtintoje Konceptijoje taip pat siūloma nustatyti privalomą teisininko dalyvavimą konstituciniame teisminiame procese. Kaip ir Lenkijoje, skundą surašyti privalėtų advokatas, o toliau procese pareiškėjas galėtų dalyvauti pats. Tuo atveju, kai pareiškėjas yra fizinis asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, surašyti skundą galėtų jis pats.

¹¹⁵ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // *Justitia*. 2006, Nr. 1 (59). P. 38.

Manytina, jog šis konstitucinio skundo instituto reikalavimas neužkerta kelio asmenims ginti savo pažeistas teises, bet suteikia galimybę tai daryti kvalifikuotai: teisininko dalyvavimas kreipiantis į Konstitucinį Teismą užtikrintų skundo teisinę kokybę. Tokia praktika palengvintų sprendžiant skundo priėmimo klausimus ir nagrinėjant bylas.

4.5. Proceso išlaidos

Proceso išlaidos – tai yra tam tikra pinigų suma, kurią turi sumokėti dalyvaujantys byloje asmenys už konstitucinio teismo atliekamus tam tikrus procesinius veiksmus, ir šių asmenų išlaidos, susijusios su buvimu ir dalyvavimu konstitucinio teismo teisenoje.

Teisinėje literatūroje nurodoma, jog proceso išlaidų instituto buvimą lemia keletas priežasčių: jomis padengiama tam tikra dalis valstybės išlaidų, skiriamų teismams išlaikyti, jos netiesiogiai gali padėti užkirsti kelią nepagrįstiems reikalavimams (prevencinė funkcija), skatina proceso dalyvius ieškoti alternatyvių priemonių ginčui išspręsti (taikinamoji funkcija), dalyvaujantiems byloje asmenims visiškai ar iš dalies padengia turėtas proceso išlaidas (kompensacinė funkcija).¹¹⁶ Proceso išlaidos paprastai skirstomos į dvi rūšis: žyminį mokestį¹¹⁷ ir išlaidas, susijusias su bylos nagrinėjimu¹¹⁸.

Lietuvoje siūlomo įtvirtinti konstitucinio skundo modelio Konceptijoje numatytas minimalus žyminis mokestis.¹¹⁹ Pažymėtina, jog žyminis mokestis už konstitucinį skundą yra mokamas Rusijoje. Pagal Rusijos Federalinio konstitucinio įstatymo „Dėl Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo“ 39 str. valstybinio (*žyminio – aut. past.*) mokesčio dydis svyruoja nuo 1 minimalaus mėnesinio atlyginimo (pareiškimą teikiant piliečiams) iki 15 minimalių mėnesinių atlyginimų (kai pareiškimą teikia juridinis asmuo ir kai pareiškimas teikiamas dėl užklausos ar tarpininkavimo). Rusijos Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į piliečio materialinę padėtį, gali tokį pilietį apskritai atleisti nuo valstybinio mokesčio mokėjimo arba šį mokestį atitinkamai sumažinti. Valstybinis mokestis gražinamas pareiškėjui, jeigu jo pareiškimas nebuvo priimtas nagrinėti Konstituciniame Teisme.

¹¹⁶ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekročius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 333.

¹¹⁷ Žyminis mokestis – tai įstatyme nustatyta pinigų suma, kurią pareiškėjas privalo sumokėti paduodamas skundą už tam tikrus įstatyme numatytus teismo atliekamus procesinius veiksmus.

¹¹⁸ Išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu – tai tam tikros pinigais išreikštos sumos, susijusios su buvimu ir dalyvavimu Konstitucinio Teismo teisenoje, pvz., išlaidos, susijusios su procesinių dokumentų įteikimu, advokato teikiamų paslaugų apmokėjimo išlaidos, sumos, išmokėtinos liudytojams, ekspertams, vertėjams, kitiems proceso dalyviams ir kitos būtinos ir pagrįstos išlaidos.

¹¹⁹ 2008-04-24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 31, 44, 62, 65, 66, 68, 69, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XP-3027 4 str. siūloma asmens prašymą apmokestinti vieno minimalaus gyvenimo lygio (MGL) dydžio žyminiu mokesčiu.

Tuo tarpu Latvijoje, Vokietijoje, Čekijoje, Lenkijoje šis mokestis nerenkamas. Įdomu tai, kad iš pradžių už konstitucinio skundo padavimą Lenkijoje buvo numatytas mokestis, tačiau vėliau įstatymų leidėjas šį reikalavimą panaikino.¹²⁰

Su bylos nagrinėjimu susijusių išlaidų klausimas sprendžiamas įvairiai. Pavyzdžiui, Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatymo 24 str. įtvirtinta, kad proceso išlaidas Konstituciniame Tribunole gali padengti valstybė. Tačiau kiekvienu konkrečiu atveju sprendimą dėl proceso išlaidų padengimo priima Tribunolas. Tais atvejais, kai yra patenkinamas konstitucinis skundas, Tribunolas savo sprendime numato, kad proceso išlaidas padengia skundžiamą norminį aktą išleidusi institucija. Taip pat, jeigu asmuo dėl blogos finansinės padėties negali sumokėti advokatu už suteiktas teises paslaugas, Tribunolas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes bei į advokato dalyvavimo poreikį byloje, gali sumažinti pareiškėjo išlaidų advokatu dydį.

Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 str. numatyta, kad proceso išlaidos, susijusios su įrodymų rinkimu bei vertimu, padengiamos iš Teismo biudžeto, tačiau atstovavimo išlaidas dengia pačios šalys. Priklausomai nuo bylos baigties Teismas gali iš vienos šalies priteisti kitai šaliai pastarosios patirtas teismo išlaidas (pvz., atstovavimo). Kaip ir Lenkijoje, Čekijos Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į pareiškėjo finansinę padėtį, gali priimti sprendimą, kad išlaidas advokato paslaugoms iš dalies arba visiškai padengia valstybė.

Lietuvoje įtvirtinant konstitucinio skundo institutą ir siekiant efektyviai sureguliuoti su šio skundo padavimu ir nagrinėjimu susijusius procesinių išlaidų klausimus, galėtų būti pasinaudota Vokietijos pavyzdžiu. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 34 str. nurodyta, kad bylos nagrinėjimas Konstituciniame Teisme yra nemokamas. Tačiau Teismas gali skirti pareiškėjui iki 2600 eurų dydžio baudą, jei nustatoma, jog jis piktnaudžiauja skundo pateikimo teise.¹²¹ Savo jurisprudencijoje Teismas yra nurodęs, jog „piktnaudžiavimo faktas konstatuojamas tada, kai konstitucinis skundas yra akivaizdžiai nepriimtinas arba akivaizdžiai nepagrįstas, ir jo pateikimas, bet kurio protingai atidais ir apdairaus žmogaus nuomone, yra visiškai be perspektyvos,¹²² „taip

¹²⁰ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // Justitia. 2006, Nr. 1 (59). P. 38.

¹²¹ Tiesa, praktikoje Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas gana retai taiko Konstitucinio Teismo įstatymo 34 str., pvz., 2007 m. priėmė 17 sprendimų, kuriuose konstatavo, jog konstitucinį skundą padavęs asmuo piktnaudžiavo šia konstitucine teise, ir skyrė jam baudą (tokie skundai sudaro apie 0,25 proc. visų pateiktų konstitucinių skundų). Nuo 1962 m., kada įstatymu buvo įtvirtinta nuobauda už piktnaudžiavimą konstitucinio skundo institutu, iki 2005 m. Teismas ją skyrė iš viso 2719 kartų (Pirmasis senatas - 930, Antrasis senatas - 1789 kartus), visų sumokėtų baudų suma per šį laikotarpį - 479.761 eurų. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pateikti statistiniai duomenys // <http://www.bverfg.de/organisation/gb2007/A-VIII-2.html>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

¹²² Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2000-09-12 sprendimas Nr. 2 BvR 1466/00 // http://www.bverfg.de/entscheidungen/rk20000912_2bvr146600.html; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

pat tada, kai pareiškėjas konstituciniu skundu naudojasi tik kaip viena iš teisinių priemonių, nesiekdamas išspręsti su konstitucinėmis teisėmis susijusio reikšmingo klausimo.¹²³

Atsižvelgiant į tai, kad konstitucinis skundas gali būti paduodamas tik tada, kai ordinariniu lygmeniu nepavyko, pareiškėjo manymu, įgyvendinti teisingumo, Lietuvoje, įtvirtinant individualaus skundo institutą, nereikėtų nustatyti jokio žyminio mokesčio. Tokiu būdu ši konstitucinės gynybos priemonė taptų prieinama plačiai, taip pat ir socialiai jautrių asmenų kategorijai. Siekiant išvengti piktnaudžiavimo atvejų daug efektyvesnė prevencinė priemonė, apsauganti Konstitucinį Teismą nuo akivaizdžiai nepagrįstų skundų, būtų baudų nesąžiningiems pareiškėjams nustatymas.

Apskritai bet kuri teisinės gynybos priemonė yra veiksminga tik tada, kai ja gali pasinaudoti kiekvienas asmuo, besiskundžiantis žmogaus teisių ar laisvių pažeidimu. Proceso išlaidos neturėtų tapti kliūtimi sąžiningam asmeniui pasinaudoti individualaus konstitucinio skundo teise, todėl yra būtina užtikrinti teisės į individualų konstitucinį skundą prieinamumą nepriklausomai nuo asmens materialinės padėties. Įstatymu nustačius labai didelį žyminį mokestį, taip pat nenumatant kitų proceso išlaidų kompensavimo galimybių, individualaus konstitucinio skundo institutas būtų neveiksmingas.

5. Individualaus konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisiniai padariniai

Individualus konstitucinis skundas bus veiksmingas tik tais atvejais, kai asmeniui bus užtikrintas efektyvus jo pažeistų teisių atkūrimas. Konceptijos 18 p. numatyti Konstitucinio Teismo sprendimo (teisinė forma – nutarimas), priimamo išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, teisiniai padariniai – asmens teisė kreiptis dėl pažeistos teisės gynimo toje valstybės institucijoje, kurioje, vadovaujantis Konstitucijai ar įstatymui prieštaraujančiu įstatymu ar kitu Seimo aktu (ar jo dalimi), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktu (ar jo dalimi), buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves. Kitaip sakant, asmuo įgytą teisę į proceso atnaujinimą toje institucijoje, kuri priėmė sprendimą, remdamasi Konstitucijai prieštaraujančia teisės norma. Kaip jau minėta, iš Konceptijoje pateiktos formuluotės nėra aišku, ar proceso atnaujinimo teisė būtų suteikta tik pareiškėjui, kurio individualus konstitucinis skundas buvo pripažintas pagrįstu, ar apskritai visiems asmenims, dėl kurių teisių ar laisvių buvo priimti analogiški valstybės valdžios institucijų sprendimai. Šis klausimas įvairiose užsienio valstybėse sprendžiamas gana skirtingai. Lietuvoje, įtvirtinant konstitucinio skundo modelį, būtina atsižvelgti į šių valstybių patirtį ir pasirinkti optimalų variantą.

¹²³ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1999-12-01 sprendimas Nr. 1 BvR 1559/99 // http://www.bverfg.de/en/decisions/rk19991201_1bvr155999.html; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

Praktiškai visose valstybėse konstitucinių teismų sprendimai, priimti išnagrinėjus individualų asmens skundą, sukelia tokius pat teisinius padarinius kaip ir abstrakčiosios kontrolės atveju. Tokie sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami, jie daro *erga omnes* poveikį, yra privalomi visoms valstybės valdžios institucijoms bei asmenims. Antikonstituciniais pripažinti teisės aktai negali būti taikomi nuo konstitucinio teismo sprendimo paskelbimo oficialiame valstybės leidinyje dienos, jei pats teismas nenustato kitaip.

Jau minėjome anksčiau, kad pagal Konstitucijos projekto Nr. XP-980(3) redakciją, įgyvendinančią Konceptijos 18 punktą, Konstitucijoje turėtų būti įtvirtintas Konstitucinio Teismo sprendimų labai ribotas retroaktyvus galiojimas, tai reiškia, kad Konstitucinio Teismo sprendimas turėtų galioti atgal tik tuo atveju, kai jis priimtas dėl individualaus konstitucinio skundo ir tik to asmens, kuris pateikė individualų konstitucinį skundą, atžvilgiu. Manome, jog toks siūlomas įtvirtinti reguliavimas akivaizdžiai prieštarauja asmenų lygybės principui. Praktikoje gali susidaryti tokia teisinė situacija, kai asmenys dėl praleistų terminų, ar finansinių galimybių nebuvimo nesikreipia į Konstitucinį Teismą dėl jų atžvilgiu taikyto antikonstitucinio teisės akto, o vėliau Konstituciniam Teismui pagal kito asmens skundą pripažinus šį teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, pastarieji jau nebeturėtų jokių teisinių priemonių ištaisyti nekonstitucinio teisės akto sukeltų teisinių padarinių ir taip apginti savo pažeistas konstitucines teises.

Pagal dabar galiojančią teisinį reguliavimą, Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais konstatuojamas teisės akto nekonstitucingumas, teisiniai padariniai nustatyti Konstitucijos 107 str. 1 d. Šiame straipsnyje nurodyta, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Pagal susiklosčiusią teisminę praktiką, toks aktas negali būti taikomas ne tik toje byloje, kurią nagrinėjantis teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, bet ir visose kitose bylose, kuriose būtų reikėję jį taikyti. Taigi, atsižvelgiant į jau esamą reguliavimą, nustatant Lietuvoje planuojamo įvesti konstitucinio skundo, pripažinto pagrįstu, teisinius padarinius, reikėtų vadovautis taisykle, kad teisiniams santykiams, kilusiems iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, nutarimas veiktų retroaktyviai (*ex tunc*), atsižvelgiant į naują teisinę padėtį. „Iš Konstitucijos 107 str. 1 d. nuostatos kyla draudimas ne tik priimti naujus Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu pagrįstus sprendimus, bet ir vykdyti jau priimtus sprendimus, jeigu jie dar nėra įvykdyti“.¹²⁴ „Tokią šios konstitucinės nuostatos sampratą suponuoja

¹²⁴ Staugaitytė V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu // Jurisprudencija. 2005, Nr. 77(69). P. 73.

jos paskirtis – užkirsti kelią, antikonstituciniams teisiniams padariniams, galintiems kilti dėl Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto taikymo.¹²⁵

Sudėtingesnė situacija jau įsiteisėjusių sprendimų atžvilgiu. Daugelyje valstybių, atsižvelgiant į teisinio tikrumo, teisėtai įgytų teisių apsaugos principus, konstitucinio teismo sprendimų retroaktyvumas nėra leidžiamas, išskyrus galimybę peržiūrėti baudžiamosiose (kai kur – ir administracinėse) bylose priimtus nuosprendžius, pastaruoju atveju teisingumo principui teikiant prioritetą prieš teisinės tvarkos stabilumo ir įsiteisėjusių sprendimų neliečiamumo reikalavimus.¹²⁶ Pvz., Lenkijoje bei Rusijoje teisės normos pripažinimas prieštaraujančia konstitucijai sudaro pagrindą panaikinti iš esmės bet kurią ja remiantis priimtą įsiteisėjusį sprendimą. Minėtose valstybėse įstatymų leidėjas suteikė galimybę atnaujinti procesą ir panaikinti bet kurią įsiteisėjusį sprendimą, priimtą remiantis konstitucijai prieštaraujančia norma, daugeliui kitų žmonių. Dėl to, kaip pažymi Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo teisėjas, „pažeistų teisių atkūrimas Rusijoje kartais tampa nemaža problema, ypač kai tam reikia didelių materialinių išteklių ir finansinių lėšų¹²⁷.“

Siekiant užtikrinti teisinį saugumą, teisinės tvarkos stabilumą, įgytų teisių apsaugą bei užkirsti kelią ieškinių dėl Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų padarytos žalos atlyginimo antplūdžiui, būtų tikslinga Lietuvoje įtvirtinti ribotą Konstitucinio Teismo nutarimų, priimtų nagrinėjant individualius konstitucinius skundus, retroaktyvumą įsiteisėjusių sprendimų atžvilgiu. Sutinkame su V. Staugaitytės nuomone, jog privatinės teisės srityse kitų asmenų bylose įsiteisėjusių teismo sprendimų peržiūrėjimo galimybė turėtų būti ribojama, nes čia būtina užtikrinti ir kitos proceso šalies bei trečiųjų asmenų teisėtus interesus.¹²⁸ Tačiau baudžiamosios, administracinės teisės srityse neturėtų būti sudaryta kliūčių peržiūrėti individualų sprendimą. Nesant bylų atnaujinimo galimybės, asmenys, kurių teisės pažeistos Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu, atsidurtų skirtingose teisinėse padėtyse priklausomai tik nuo to, ar Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo momentu jų bylos jau yra išspręstos, ar dar nagrinėjamos, sprendimas jau įvykdytas, ar dar ne.¹²⁹ Šiuo metu Lietuvos Konstitucijoje įsiteisėjusių sprendimų peržiūrėjimo galimybė *expressis verbis* nėra nei numatyta, nei tiesiogiai draudžiama, todėl įtvirtinant konstitucinio skundo institutą yra būtina aiškiai Konstitucinio Teismo įstatyme, Civilinio, Administracinio bei Baudžiamojo proceso kodeksuose nustatyti atvejus, kada bylos nagrinėjimas gali būti atnaujinamas

¹²⁵ Ten pat.

¹²⁶ Ten pat, P. 75.

¹²⁷ Zorkin V. Individualus kreipimasis į Konstitucinį Teismą // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004. P. 86.

¹²⁸ Staugaitytė V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu // Jurisprudencija. 2005, Nr. 77(69). P. 76.

¹²⁹ Ten pat.

ir priimtas joje sprendimas peržiūrimas, remiantis Konstitucinio Teismo baigiamuoju aktu, konstatuojančiu, jog teisės aktas, kuriuo pagrįstas byloje priimtas sprendimas, prieštarauja Konstitucijai.

Dar vienas svarbus aspektas, kalbant apie konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisinius padarinius, yra klausimas, ar Lietuvos Konstituciniam Teismui neturėtų būti suteikta teisė panaikinti antikonstituciniu teisės aktu pagrįstą pareiškėjo atžvilgiu priimtą teismo sprendimą. Pažymėtina, kad Vokietijoje bei Čekijoje konstitucinių teismų įstatymuose numatyti konstitucinių teismų įgaliojimai panaikinti konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu pagrįstą teismo sprendimą ir grąžinti bylą atitinkamam teismui nagrinėti iš naujo, atsižvelgiant į konstitucinio teismo sprendimą, o jeigu teisės ar laisvės buvo pažeistos valdžios institucijos neveikimu, – nurodyti šiai institucijai nutraukti pažeidimą ir įpareigoti ją priimti sprendimą ar atkurti iki pažeidimo buvusių padėtį. Tuo tarpu Lenkijos Konstitucinis Tribunolas, Latvijos, Rusijos konstituciniai teismai negali tiesiogiai panaikinti valstybės institucijos sprendimo, kuris buvo priimtas remiantis antikonstituciniu aktu. Tai reiškia, kad asmens, laimėjusio bylą konstitucinės justicijos teisme, dar laukia tolesnis procesas bendrosios kompetencijos ar specializuotuose teismuose. Taigi tai, kad konstituciniam teismui nesuteikta teisė panaikinti minėtą valstybės valdžios institucijos sprendimą, suponuoja gana ilgą ir sudėtingą pažeistų konstitucinių teisių bei laisvių atkūrimo mechanizmą.

Taigi, norint, kad šis konstitucinių teisių gynybos mechanizmas būtų efektyvus, vertėtų apsvarstyti galimybę suteikti Konstituciniam Teismui teisę pačiam panaikinti antikonstituciniu teisės aktu pagrįstą pareiškėjo atžvilgiu priimtą teismo sprendimą, nes tai pagreitintų pažeistų pareiškėjo teisių atkūrimo procesą. O siekiant kompromiso tarp konkuruojančių teisinių vertybių – teisinio saugumo ir materialinio teisingumo, užtikrinant asmenų lygiateisiškumo principo įgyvendinimą, reikėtų sudaryti teises sąlygas visiems asmenims atnaujinti bylos nagrinėjimą, kai anksčiau priimtas sprendimas baudžiamosiose ir administracinėse bylose dar neįvykdytas, nors ir įsiteisėjęs.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Igyvendinus visus darbo tikslui pasiekti išskeltus uždavinius, galima daryti šias išvadas.

1. Valstybėse, kuriose veikia amerikietiškojo modelio konstitucinė kontrolė, individualaus konstitucinio skundo nėra, kadangi teisės aktų konstitucingumo klausimai gali būti sprendžiami kiekvienoje konkrečioje byloje. Individualaus konstitucinio skundo institutas egzistuoja tik europinio konstitucinės justicijos modelio valstybių teisinėse sistemose. Pagal tai, kokiems subjektams yra suteikta teisė tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą, yra išskiriami du kreipimosi į konstitucinį teismą modeliai: riboto ir individualaus kreipimosi modeliai. Pagal riboto kreipimosi modelį kreiptis į konstitucinį teismą ir ginčyti teisės aktų atitiktį konstitucijai gali tik ribota grupė asmenų (valstybės valdžios institucijos bei pareigūnai), tačiau šį modelį pasirinkusios valstybės paprastai įtvirtina „netiesioginį asmens konstitucinį skundą“ (kai asmens skundas paduodamas per instituciją (teismą, ombudsmeną, generalinį prokurorą, kt.), turinčią įgaliojimus kreiptis į konstitucinį teismą). Pagal individualaus kreipimosi modelį piliečiams, kartais ir užsieniečiams bei asmenims be pilietybės ir (arba) juridiniams asmenims suteikiama teisė tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą dėl įstatymų ir (arba) kitų teisės aktų atitikties konstitucijai. Individualaus kreipimosi modelis gali būti dviejų rūšių: *actio popularis* ir konstitucinis skundas. Kitaip nei *actio popularis*, kurio tikslas – išimtinai teisės konstitucingumo apsauga, konstitucinis skundas yra skirtas apsaugoti asmens konstitucines teises bei laisves ir yra grindžiamas pareiškėjo asmeniniu teisiniu interesu.

2. Lyginamosios konstitucinės teisės doktrinoje nėra universalus ir visuotinai vartojamo konstitucinio skundo apibrėžimo, tačiau bendriausia prasme jis gali būti apibrėžiamas kaip ypatinga, papildoma konstitucinių teisių ir laisvių apsaugos priemonė, suteikianti galimybę asmenims tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą, jeigu, jų nuomone, viešoji valdžia pažeidė konstitucijos jiems garantuojamas teises ar laisves, kurių neapgynė konkrečią bylą nagrinėjęs teismas. Skirtingos kiekvienos valstybės teisinės, socialinės ir kultūrinės sąlygos lemia, jog kiekvienoje iš jų funkcionuoja unikalus konstitucinio skundo modelis. Pagal konstitucinio skundo objekto apimtį galima sudaryti sąlyginę konstitucinio skundo modelių klasifikaciją, išskiriant plataus (klasikinio) bei siauro (modifikuoto) konstitucinio skundo modelius. Plataus pobūdžio skundo objektas gali būti bet kurios konstitucinės teisės pažeidimas, pasireiškiantis tiek šias teises pažeidžiančiais viešosios valdžios veiksmais, tiek jos neveikimu. Šis modelis vertintinas teigiamai dėl asmenims suteiktų plačių galimybių apginti savo pažeistas konstitucines teises, efektyviai kovoti prieš konstituciją pažeidžiančią viešosios valdžios institucijų savivalę. Tačiau konstituciniam teismui suteikus pernelyg plačius įgaliojimus, iškyla grėsmė, kad jis taps „superkasacine“ institucija, kad atsirastų tam

tikra įtampa tarp konstitucinio teismo ir aukščiausiųjų teismų. Siauro konstitucinio skundo modelio objektas – konstitucines asmens teises pažeidžiantis teisės aktas, kuris buvo pritaikytas konkrečioje byloje. Šis modelis užtikrina siauresnę asmens teisių gynybą, kadangi juo negalima kvestionuoti individualaus pobūdžio sprendimų, be to, jo negalima paduoti dėl konstituciją pažeidžiančio valstybės valdžios neveikimo. Toks modelis suponuoja ilgesnį ir sudėtingesnį pažeistų asmens konstitucinių teisių bei laisvių gynybos procesą, kadangi šiuo atveju konstitucinis teismas neturi įgaliojimų panaikinti teismo sprendimų, kurie buvo priimti pritaikius antikonstitucinę teisės normą. Šio modelio privalumai yra tai, kad iki minimumo sumažėja tikimybė susidaryti tokiai situacijai, kai sąlygiškai išnyksta riba, skirianti konstitucinio teismo ir aukščiausiojo teismo veiklos sritis, be to, siauresnio modelio pasirinkimas iš dalies apsaugo teismą nuo didelio skundų antplūdžio.

3. Daugelio valstybių, *inter alia* Lietuvos, siekis įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą yra susijęs su šiuo metu vis labiau stiprėjančia teisės konstitucionalizacija – konstitucijos svarbos visose visuomenės gyvenimo srityse didėjimu. Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, kaip pagrindinės konstitucinės vertybės, samprata, vis mažėjantis asmenų pasitikėjimas viešosios valdžios institucijomis, ypač teismais, kitų demokratinių Europos šalių patirtis yra pagrindiniai veiksniai lėmę politinio sprendimo priėmimą dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvos teisinėje sistemoje. Pagrindinės priežastys, dėl ko Lietuvoje iki šiol atidėliojama įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą, yra išankstinis nepagrįstai kritiškas politikų nusiteikimas Konstitucinio Teismo atžvilgiu bei politinio konsensuso nesuradimas, taip pat papildomos finansinės, materialinės išlaidos. Individualaus konstitucinio skundo institutas turėtų būti įtvirtinamas konstituciniu lygmeniu, padarant Konstitucijoje reikalingas pataisas, dėl to bet kokie politiniai sprendimai dėl konstitucinio skundo instituto įvedimo į Lietuvos Respublikos konstitucinę sąrangą turi būti priimami įvertinus ne tik finansinius, bet ir teisinius bei procedūrinius aspektus.

4. Apibendrinant šiuo metu Seime įregistruotus Konstitucijos pakeitimo ir papildymo įstatymų projektus, manytina, jog galutinės redakcijos dar neturime. Rengiant Konstitucijos pataisas, kuriomis įvedamas naujas žmogaus teisių gynimo mechanizmas, privalu nepamiršti, kad šiuo atveju ypač svarbu ne tik teisiškai preciziškai suformuluotas tekstas, specialių teisėkūros procedūrų laikymasis, bet ir efektyvus naujojo instituto įgyvendinimo užtikrinimas.

5. Seimo nutarimu patvirtintoje Konceptijoje siūloma įtvirtinti siauro pobūdžio konstitucinio skundo modelį, kurio objektas – įstatymas ar kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktas (ar jo dalis), kurių pagrindu buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves. Įvertinus užsienio valstybių patirtį, konstatuotina, jog siūlomas

skundo modelis būtų per siauras, kadangi suteiktų asmenims gana ribotas galimybes konstituciniu lygmeniu apginti savo pažeistas konstitucines teises ir laisves. Pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimai gali būti padaromi tiek įstatymų leidžiamosios, tiek vykdomosios bei teisminės valdžios veiksmais bei neveikimu. Šios teisės bei laisvės gali būti pažeidžiamos ne tik konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu, bet ir netinkamu teisės normos taikymu, klaidingai ją aiškinant. Todėl siekiant užtikrinti kuo efektyvesnį konstitucinio skundo institutą Lietuvoje, kuris suteiktų realias galimybes apginti pažeistas konstitucines asmenų teises bei laisves, būtų tikslinga pasirinkti plataus pobūdžio (klasikinį) konstitucinio skundo modelį.

6. Individualus konstitucinis skundas gali būti laikomas veiksminga teisinės gynybos priemone tik tais atvejais, kai jo pateikimui yra keliami atitinkami reikalavimai, ribojantys akivaizdžiai nepagrįstų skundų srautą, ir tuo užtikrinantys efektyvų teismo darbą, tačiau šios sąlygos negali būti tokios, kad paneigtų patį asmens skundo institutą ir padarytų jį praktiškai neprieinamą. Įvertinus Konceptijoje bei Konstitucijos pataisų projektuose siūlomo konstitucinio skundo modelį užsienio valstybių, kuriose egzistuoja šis institutas, kontekste, nustatyta, kad nors ir būtų įtvirtintas siauros apimties konstitucinis skundas, jis kritikuotinas dar ir dėl šių aspektų, susijusių su subsidiarumo principo įgyvendinimu, skundo padavimo termino skaičiavimu bei jo atnaujinimo galimybe, teismo išlaidų nustatymu. Taip pat diskutuoti klausimai, susiję su individualus konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisiniais padariniais. Atsižvelgiant į tai, pateikiami šie pasiūlymai.

6.1. Lietuvoje reikėtų įtvirtinti platų individualaus konstitucinio skundo subjektų ratą, į kurį patektų visi asmenys – fiziniai (piliečiai, užsieniečiai bei asmenys be pilietybės) ir juridiniai, kurie gali būti konkrečios konstitucinės teisės ar laisvės subjektais ir esantys Lietuvos Respublikos jurisdikcijoje. Tokios pozicijos laikomasi ir Konceptijoje. Tačiau pažymime, kad būtų netikslinga Konstitucijoje ar įstatymuose nustatyti tiksliai apibrėžtą baigtinį konstitucinio skundo subjektų sąrašą, kadangi ateityje gali atsirasti būtinybė šį sąrašą plėsti.

6.2. Prieš įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo modelį Lietuvoje, yra būtina įvertinti ne tik kitų valstybių praktiką, bet ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, kad pasirinktas skundo modelis taptų veiksminga teisinės gynybos priemone net ir tais atvejais, kai yra pažeidžiama teisė į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką, kad formalūs skundo priimtinumui reikalavimai netaptų didelių bei neišvengiamų nuostolių priežastimi. Dėlto yra būtina nustatyti atitinkamas subsidiarumo principo išimtis, numatant atvejus, kada Konstitucinis Teismas gali nedelsdamas išnagrinėti konstitucinį skundą, pateiktą neišnaudojus visų teisinių priemonių,

jeigu skundas turi visuotinę reikšmę arba jeigu per tą laiką, kol pareiškėjas nueitų visą nustatytą teisinį kelią, jam galėtų kilti didelė ir neatitaisoma žala.

6.3. Konstitucinio Teismo įstatyme reikėtų aiškiai apibrėžti konstitucinio skundo padavimo termino skaičiavimo pradžios momentą. Be to, būtų tikslinga numatyti šio termino atnaujinimo galimybę, kai jis praleidžiamas dėl svarbių priežasčių.

6.4. Lietuvoje, įtvirtinant individualaus skundo institutą, nereikėtų nustatyti jokio žyminio mokesčio, kad ši konstitucinės gynybos priemonė taptų prieinama plačiai, taip pat ir socialiai jautrių asmenų kategorijai. Siekiant išvengti piktnaudžiavimo atvejų daug efektyvesnė prevencinė priemonė, apsauganti Konstitucinį Teismą nuo akivaizdžiai nepagrįstų skundų, būtų baudų nesąžiningiems pareiškėjams nustatymas.

6.5. Individualus konstitucinis skundas bus veiksmingas tik tais atvejais, kai asmeniui bus užtikrintas efektyvus jo pažeistų teisių atstatymas, dėl to būtų tikslinga suteikti Konstituciniam Teismui teisę pačiam panaikinti antikonstituciniu teisės aktu pagrįstą pareiškėjo atžvilgiu priimtą teismo sprendimą, nes tai pagreitintų pažeistų pareiškėjo teisių atkūrimo procesą. O siekiant kompromiso tarp konkuruojančių teisinių vertybių - teisinio saugumo ir materialinio teisingumo, užtikrinant asmenų lygiateisiškumo principo įgyvendinimą, reikėtų sudaryti teisines sąlygas visiems asmenims atnaujinti bylos nagrinėjimą, kai anksčiau priimtas sprendimas baudžiamosiose ir administracinėse bylose dar neįvykdytas, nors ir įsiteisėjęs.

6.6. Lietuvai dėl politinių, finansinių, socialinių ir kitų priežasčių neįtvirtinus individualaus konstitucinio skundo instituto, alternatyva jam galėtų būti teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą suteikimas ombudsmenams, generaliniam prokurorui ar kitiems valstybės pareigūnams. Tokiu būdu efektyviau būtų užtikrinamas žmogaus teisių prioriteto prieš valstybę principas bei veiksmingiau sprendžiamos žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių įgyvendinimo problemos.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Teisės aktai ir teisės aktų projektai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr.6-120.
3. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 112-3100.
4. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 170-6238.
5. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 140-5756.
6. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 82-3254.
7. Lietuvos Respublikos 2008 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 132-5356.
8. Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 77-3061.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267381; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980(2) // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=320023&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980(3) // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=324316&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2008-11-10.
12. Lietuvos Respublikos 2009 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektas Nr. XP-3420(2) // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=333052&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2008-12-16.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 31, 44, 62, 65, 66, 68, 69, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XP-3027 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=318619&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2008-11-10.
14. Čekijos Respublikos Konstitucija // http://angl.concourt.cz/angl_verze/constitution.php; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
15. Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // http://angl.concourt.cz/angl_verze/act.php; prisijungimo laikas: 2008-09-10.

16. Latvijos Respublikos Konstitucija // <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=8>; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
17. Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
18. Lenkijos Respublikos Konstitucija // <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
19. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo įstatymas // <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
20. Rusijos Federacijos Konstitucija // <http://www.ksrf.ru/doc/law/10003000/index.htm>; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
21. Federalinis konstitucinis įstatymas „Dėl Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo“ // <http://www.ksrf.ru/doc/law/10003000/fkz.htm>; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
22. Vokietijos Federacinės Respublikos pagrindinis įstatymas // <http://www.bundestag.de/parlament/funktion/gesetze/grundgesetz/index.html>; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
23. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas <http://www.gesetze.2me.net/bver/index.html>; prisijungimo laikas: 2008-09-10.

II. Specialioji literatūra. Monografijos, vadovėliai, konferencinė medžiaga

24. Andriulienė A., Baltutytė E., Birmontienė T. ir kt. Žmogaus teisės. Diskriminacijos draudimas Lietuvos ir tarptautinėje teisėje. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2004.
25. Bacevičius V., Beinoravičius D., Birmontienė T ir kt. Konstitucinio reguliavimo įvairovė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
26. Birmontienė T., Buišienė O., Jarašiūnas E. ir kt. Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
27. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė (antras leidimas). Vilnius: LTU, 2002.
28. Endzinš A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje // Konstitucijos aiškinimas ir jos tiesioginis taikymas. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002.
29. Favoreu L. Konstituciniai teismai. Vilnius: Garnelis, 2001.
30. Jarašiūnas E. Konstitucija, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir teisės konstitucionalizacija // Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

31. Jarašiūnas E. Konstitucijos stabilumas: kelios mintys apie konstitucijos pataisas // Konstituciniai valdžių sandaros principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius: VĮ „Valstybės žinios“, 2008.
32. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
33. Jaroslavcev G. V. Piliečių teisių gynimas Konstituciniame Teisme pagal gautus jų prašymus // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis = Constitutional justice: the present and the future. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998.
34. Kłopotcka M. The constitutional complaint in the Polish legal system // Mokslinės minties šventė: studentų tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
35. Kolasinski K. Konstitucinio Tribunolo nutarimų poveikio teismų nutarimams teisiniai mechanizmai // Konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai = Akty koncowe instytucji nadzoru konstytucyjnego. Konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2000.
36. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekročius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
37. Liia Hänni. Constitutional Arguments in Political Decision-Making: Estonia // The Constitution as Instrument of Change. Förlag, 2003.
38. Mocomasis leidinys. Užsienio šalių konstitucijos: Prancūzijos Respublikos konstitucija, Vokietijos Federacinės Respublikos pagrindinis įstatymas, Didžiosios Britanijos konstitucija (nekonsoliduota), Suomijos Respublikos konstitucija, Estijos Respublikos konstitucija, Latvijos Respublikos konstitucija, Lenkijos Respublikos konstitucija, Jungtinių Amerikos Valstijų konstitucija, Rusijos Federacijos konstitucija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
39. Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Vilnius: Pozicija, 1994.
40. Solyom L. Konstitucinis teisingumas: keletas lyginamųjų pastabų // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004.
41. Steinberger H. Models of Constitutional jurisdiction. Strasbourg: Council of Europe, 1993.
42. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
43. Zorkin V. Individualus kreipimasis į Konstitucinį Teismą // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004.
44. Žilyis J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.

45. Žilys J. 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kai kurios politinės ir teisinės ištakos // Mūsų konstitucionalizmo raida. Vilnius: VĮ „Valstybės žinios“, 2003.

46. Žmogaus teisių stebėjimo instituto atlikta Žmogaus teisių įgyvendinimo Lietuvoje 2006 m. apžvalga. Vilnius: Eugrimas, 2007.

III. Periodiniai leidiniai

47. Abramavičius A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje // Jurisprudencija. 2007, Nr.11 (101).

48. Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos // Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis. 2006, Nr.1.

49. Jarašiūnas E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste // Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22).

50. Masnevaitė E. ir Normantas E. European models of constitutional complaint and their socio-legal perspectives in Lithuania // Socialiniai mokslai. 2005, Nr. 3(49).

51. Mink A. Interview with Laszlo Solyom, President of the Constitutional Court // East European Constitutional Court in East European Constitutional Review. Winter 1996. Vol. 6. Nr.1.

52. Sakalauskas J. Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsiamos...// Teisės žinios. 2005, Nr.5(13).

53. Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // Justitia. 2006, Nr. 1 (59).

54. Staugaitytė V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu // Jurisprudencija. 2005, Nr. 77(69).

55. Šileikis E. Penkiolika Konstitucijos metų ir Konstitucinio Teismo naujadarai//Justitia. 2007, Nr. 4 (66).

56. Vaišvila A. Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose // Jurisprudencija. 2006, Nr. 8(86).

57. Vaišvila A. Vertybinių prioritetų problema Lietuvos Respublikos Konstitucijoje // Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22).

IV. Teismų praktika

58. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje Horvat v. Croatia, Nr. 51585/99, 2001- 07-26 // www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2008-12-10.

59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais,

atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 4 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2000, Nr. 54-1588.

60. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 1998-11-03 sprendimas Nr. Ts 135/98 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

61. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 1999-06-08 nutarimas Nr. SK 12/98 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

62. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2000-03-21 sprendimas SK 6/99 // http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/wstep_gb.htm; prisijungimo laikas: 2007-12-20.

63. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2001-01-16 sprendimas Nr. Ts 84/00 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

64. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2001-06-28 sprendimas Nr. Ts 27/01 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

65. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2001-10-24 nutarimas Nr. SK 10/01 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

66. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2003-04-15 nutarimas Nr. SK 4/02 // <https://www.trybunal.gov.pl>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

67. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1998-01-14 sprendimas Nr. 1 BvR 1995/ 94 // <http://lexetius.com/1998,510>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

68. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1999-01-28 sprendimas Nr. 1 BvR 2261/ 98 // <http://lexetius.com/1999,1726>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

69. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1999-12-01 sprendimas Nr. 1 BvR 1559/99 // http://www.bverfg.de/en/decisions/rk19991201_1bvr155999.html; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

70. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2000-02-29 sprendimas Nr. 2 BvR 2033/ 98 // <http://lexetius.com/2000,757>; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

71. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2000-09-12 sprendimas Nr. 2 BvR 1466/00 // http://www.bverfg.de/entscheidungen/rk20000912_2bvr146600.html; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

72. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2002-06-12 sprendimas Nr. 2 BvR 1378/01 // http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk20020612_2bvr137801.html; prisijungimo laikas: 2008-12-12.

V. Nepublikuoti dokumentai

73. Petkuvienė R. Žmogaus teisių įgyvendinimo galimybės ir ribos Lietuvoje: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01S), MRU, 2006.

VI. Internetiniai šaltiniai

74. Beniušis V. E. Kūris: primityvi politika manęs nedomina. Interviu su prof. E. Kūriu // http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20080320b.html; prisijungimo laikas: 2008-10-20.
75. Beniušis V. K. Lapinskas: kalbos apie Konstitucijos keitimą - dažnai be pagrindo // <http://www.zebra.lt/lt/aktualijos/lietuvoje/K-Lapinskas-kalbos-apie-Konstitucijos-keitima-daznai-be-pagrindo-2008-10-24.html>; prisijungimo laikas: 2008-10-24.
76. Demokratinė idėja skęsta miglose. Straipsnis dienraštyje „Kauno diena“ // <http://kauno.diena.lt/dienrastis/lietuva/demokratine-ideja-skesta-miglose-39918>; prisijungimo laikas: 2007-12-10.
77. Elta pranešimas. Seimo komitetas palaimino individualaus konstitucinio skundo idėją // <http://www.delfi.lt/news/economy/law/article.php?id=17027573>; prisijungimo laikas: 2008-08-04.
78. Konstitucijos komisijos 2005 m. darbo ataskaita // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=894&p_k=1&p_d=80178; prisijungimo laikas: 2008-12-10.
79. Kvedaras V. Už laisvės debesies - skundų lietus. Interviu su Konstitucinio Teismo pirmininku K.Lapinsku // http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20080414a.html; prisijungimo laikas: 2008-10-20.
80. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko Egidijaus Kūrio interviu Prancūzijos Konstitucinės Tarybos žurnalui „Les Cahiers du Conseil Constitutionnel“ („Konstitucinės Tarybos sąsiuviniai“) 2007 m. Nr. 23 // http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20071227a.html; prisijungimo laikas: 2008-01-14.
81. Lietuvos Respublikos Prezidento V. Adamkaus kalba Europos Konstitucinių Teismų konferencijos XIV kongreso atidarymo proga // <http://www.president.lt/lt/news.pranesimai/4.4?sev=page>; prisijungimo laikas: 2008-08-03.
82. Lietuvos Respublikos Prezidento V. Adamkaus kalba, pasakyta susitikime su Europos Konstitucinių teismų pirmininkais // <http://www.president.lt/lt/news.full/7016>; prisijungimo laikas: 2008-08-03.
83. Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. birželio 12 d. 305 posėdžio stenograma // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=299449&p_query=2007%20m.%20bir%20Eelio%2012%20d.%20%20305&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
84. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. kovo 10 d. 385 posėdžio stenograma // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=315544&p_query=2008%20m.%20kovo%2010%20d.%20385%20&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2008-09-10.

85. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. gegužės 20 d. 420 posėdžio stenograma // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=320338&p_query=2008%20m.%20gegu%FE%EBs%2020%20d.%20420&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
86. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. gegužės 22 d. 421 posėdžio stenograma // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=320586&p_query=2008%20m.%20gegu%FE%EBs%2022%20d.%20421&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
87. Lietuvos žmogaus teisių asociacijos pranešimas Teismų sistema Lietuvoje. Teisingumui įgyvendinti mūsų valstybėje pristigo 50 mln. litų... // http://www.lzta.lt/index-article.php?subaction=showfull&id=1185804311&archive=&start_from=&ucat=7,10&ktgr=10; prisijungimo laikas: 2008-01-20.
88. Luchterhandt O. Grundrechtsschutz durch Individualbeschwerdeverfahren in Verfassungsgerichten // <http://www.concourt.am/armenian/almanakh/almanac2002/101.htm>; prisijungimo laikas: 2008-11-01.
89. Ramelienė R. Konstitucinio Teismo durys veriasi plačiau. Straipsnis laikraštyje „Lietuvos žinios“ // http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20070613a.html; prisijungimo laikas: 2007-09-22.
90. Skėrytė J. Konstitucinis Teismas taps prieinamas ir piliečiams. Straipsnis Alfa.lt // http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20070612a.html; prisijungimo laikas: 2007-09-22.
91. Stašaitytė V. Neskubama Konstitucinio Teismo atverti piliečiams. Dienraštis „Lietuvos žinios“ // http://www.mediabv.lt/res_zinpr_det.php?id=12343; prisijungimo laikas: 2007-01-22.
92. Svarstoma galimybė leisti kontrolieriams tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą // http://www.sekunde.lt/content.php?p=read&tid=24377&poll_rez=1; prisijungimo laikas: 2008-09-10.
93. Vernickaitė A. Konstitucinio Teismo laukia darbingas pusmetis. Straipsnis laikraštyje „Verslo žinios“ // http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20070806a.html; prisijungimo laikas: 2007-09-22.
94. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas // <http://www.bverfg.de/organisation/gb2007/A-IV-1.html>; prisijungimo laikas: 2008-11-01.
95. Zaleskis J. Ar Lietuvai reikia individualaus konstitucinio skundo? // <http://www.balsas.lt/naujiena/194853/ar-lietuvai-reikia-individualaus-konstitucinio-skundo/rubrika:naujienos-lietuva-politika>; prisijungimo laikas: 2008-08-04.
96. Čekijos Konstitucinio Teismo puslapis // <http://www.concourt.cz/>; prisijungimo laikas: 2008-12-20.
97. Latvijos Konstitucinio Teismo puslapis // <http://www.satv.tiesa.gov.lv/>; prisijungimo laikas: 2008-12-20.

97. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo puslapis // <http://www.trybunal.gov.pl/>; prisijungimo laikas: 2008-12-20.

98. Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo puslapis // <http://www.ksrf.ru/>; prisijungimo laikas: 2008-12-20.

99. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo puslapis // <http://www.bverfg.de/>; prisijungimo laikas: 2008-12-20.

SANTRAUKA

INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO PERSPEKTYVA LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINĖJE SĄRANGOJE

Šiame magistriniame darbe analizuojama individualaus konstitucinio skundo instituto perspektyva Lietuvos Respublikos konstitucinėje sąrangoje. Konstitucinis skundas darbe apibrėžiamas kaip teisinės gynybos priemonė, suteikianti galimybę asmeniui, manančiam, kad jo konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos, tiesiogiai kreiptis į konstitucinę teisumą dėl jo pažeistų konstitucinių teisių ar laisvių.

Pristatomos konstitucinės kontrolės formos ir kreipimosi į konstitucinę teisumą modeliai, taip pat įdomi Lietuvos konstitucinės teisės pradininko prof. M. Romerio pozicija dėl individualaus kreipimosi į konstitucinę teisumą, nagrinėjama individualaus konstitucinio skundo samprata, nurodomi pagrindiniai šio konstitucinio instituto požymiai, sąlygiškai išskiriami šio skundo modeliai – plataus (klasikinis) ir siauro (modifikuotas) pobūdžio. Aptariami teoriniai ir praktiniai individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvos nacionalinėje teisėje aspektai, t. y. pristatomos teisininkų, politikų, visuomenės atstovų nuomonės dėl šio instituto įvedimo Lietuvoje, analizuojami pateikti konkretūs pasiūlymai dėl Konstitucijos pataisų, pasisakoma dėl specialių teisinių procedūrų, kurių privalu laikytis, siekiant įtvirtinti naują konstitucinę žmogaus teisių apsaugos mechanizmą. Taip pat darbe išskiriamos pagrindinės problemos, į kurias būtina atkreipti dėmesį prieš imantis konstitucinių reformų.

Darbe lyginamuoju metodu įvertinus Seimo darbo grupės Konceptijoje pasiūlytą individualaus konstitucinio skundo modelį, daroma išvada, kad siūlomas skundo modelis būtų per siauras, kadangi suteiktų asmenims gana ribotas galimybes konstituciniu lygmeniu apginti savo pažeistas konstitucines teises ir laisves. Pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimai gali būti padaromi tiek įstatymų leidžiamosios, tiek vykdomosios bei teisminės valdžios veiksmais bei neveikimu. Šios teisės bei laisvės gali būti pažeidžiamos ne tik konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu, bet ir netinkamu teisės normos taikymu, klaidingai ją aiškinant. Todėl siekiant užtikrinti kuo efektyvesnę konstitucinio skundo institutą Lietuvoje, kuris suteiktų realias galimybes apginti pažeistas konstitucines asmenų teises bei laisves, būtų tikslinga pasirinkti plataus pobūdžio (klasikinį) konstitucinio skundo modelį.

Raktiniai žodžiai: individualus konstitucinis skundas, konstitucinis teismas, veiksminga teisinės gynybos priemonė.

SUMMARY

THE PERSPECTIVE OF THE CONSTITUTIONAL COMPLAINT IN CONSTITUTIONAL STRUCTURE OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

In this Master's paper the perspective of the constitutional complaint in constitutional structure of the Republic of Lithuania is analyzed. The constitutional complaint is defined as an implement of juridical defense, which allows the person, who thinks, that his constitutional rights and freedoms are violated, to appeal to the constitutional court for the defense of these constitutional rights and freedoms.

Forms of the constitutional control are presented, also interesting opinion of the father of the Lithuanian constitutional law prof. M. Romeris about the appeal to the constitutional court is given, conception of the individual constitutional complaint is analyzed, main features of this constitutional complaint are indicated, the models of this complaint is conditionally distinguished – broad (classical) complexion and narrow (modified) complexion, theoretical and practical aspects of the consolidation of the individual constitutional complaint in Lithuanian national law system are discussed, i. e. the opinions of the lawyers, politicians, public persons about establishing this institute in Lithuania are introduced, proposed particular suggestions for the amendments of Constitution are analyzed, pronouncing for special juridical procedures, which are binding to establish a new mechanism for the defense of the constitutional human rights, the main problems, that is necessary to notice before starting constitutional reforms are distinguished.

In this Master's paper after in comparative method estimating model of individual constitutional complaint proposed in Conception by the work group of Seimas, coming to conclusion, that the model of complaint, proposed by them would be too narrow, because it would allow people to get fairly restricted possibilities to defend their constitutional rights and freedoms in the constitutional level. Violations of the main human rights and freedoms can be made by acts or inactions of legislative power in so far as of executive power or power of courts. These rights can be violated not only by the act which conflicts to the Constitution, but also by improper application of the juridical norm by its wrong interpretation. Therefore trying to secure as efficient as possible constitutional complaint in Lithuania, which could give real possibilities to defend violated constitutional human rights and freedoms, it would be advisable to choose the constitutional complaint model of the broad (classical) complexion.

Keywords: *constitutional complaint, constitutional court, efficient implement of juridical defense.*

PRIEDAI

INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO MODELIŲ PALYGINIMO LENTELE

Valstybė (skundo modelis)	Įtvirtinimo data ir teisinis pagrindas	Subjektas, turintis teisę paduoti skundą	Konstitucinio skundo objektas	Konstitucinio skundo pagrindas	Teisinių gynybos priemonių išnaudojimas	Terminas skundui paduoti	Proceso išlaidos	Kiti reikalavimai skundui	Konstitucinio Teismo sprendimo galia
Rusija (siauro pobūdžio)	1994-07-21 federaliniu konstituciniu įstatymu „Dėl Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo“, priimtu pagal 1993 m. RF Konstitucijos 125 str. 4 d.	Rusijos piliečiai, užsieniečiai, asmenys be pilietybės, bet kokios asociacijos (juridiniai asmenys)	1)Dėl įst. leidž. valdžios (federalinės ar regioninės) priimtų įstatymų, bet ne dėl poįstatyminių aktų (dekretų, potvarkių ir pan.) atitikties Konst. (vieno įst. atitiktis kitam netikrinama); peržiūrima tik ta įstatymo nuostata, kuri taikyta ar bus taikoma pareiškėjui konkrečiu atveju, o ne gilinamasi į platesnį įstatymo veikimą; ir tik ta apimtimi, kurią nurodo pareiškėjas; 2)Dėl įst. leidėjo neveikimo, kuris trukdo įgyvendinti asmens teises;	Asmeninės pareiškėjui konstituciniu arba tarptautiniu (!) lygiu garantuojamos teisės ir laisvės, kurios tiesiogiai pažeidžiamos skundžiamu įstatymu konkrečioje byloje (asmeninis pažeidimas)	Nenustatytas	Nėra	Žyminis mokesti; numatomas turėtų išlaidų atlyginimas	Pareiga naudotis advokato pagalba rengiant skundą ar atstovaujant Teisme nenumatyta	Pripažinus, jog įstatymas prieštarauja Konstitucijai, jis nustoja galioti ir negali būti taikomas. Sprendimas galioja <i>erga omnes</i> ; byla, kurioje kilo konstitucingumo klausimas turi būti nagrinėjama iš naujo kompetetingoje institucijoje pagal įprastinę procedūrą; KT sprendimas yra pagrindas panaikinti kitų teisės aktų nuostatas, pagrįstas antikonstitucine norma, bei teisinis pagrindas kitiems asmenims keiptis į bendros kompetencijos teismus dėl proceso atnaujinimo
Lenkija (siauro pobūdžio)	1997 m., priėmus naują Lenkijos Respublikos Konstituciją. Konstitucijos 79str., 188 str.5d	Kiekvienas, kieno konstitucinės teisės ir laisvės buvo pažeistos, jeigu jis gali būti tam tikros Konst.įtvirtintos teisės ar laisvės subjektu	Dėl įst. ir kitų norminių aktų, kuriuo remdamasis teismas ar viešojo adm. institucija priėmė galutinį sprendimą dėl Konstitucijoje įtvirtintų pareiškėjo laisvių, teisių, atitikties Konstitucijai (o ne kitam norminiam aktui); pareiškėjo atžvilgiu privalo būti priimtas indiv. teisės taikymo aktas, remiantis ginčijamu aktu. Teisė skųsti įst. leidėjo neveikimą nenumatyta.	Konstitucijoje įtvirtintos teisės ir laisvės, išskyrus užsieniečių teisę gauti prieglobstį ir pabėgėlio statusą; tiesiogiai pažeidžiamos skundžiamu norminiu aktu konkrečioje byloje (asmeninis pažeidimas)	Būtinai	Per 3 mėn. nuo įsiteisėjusio galutinio sprendimo įteikimo pareiškėjui dienos	Žyminio mokesčio nėra; numatyta nemokama advokato pagalba;	Skundą turi parengti advokatas, savarankiškai gali parengti tik teisėjai, prokurorai, notarai, teisės mokslų prof. bei hab. dr.; advokato dalyvavimas Tribunolo posėdyje neprivalomas	Pripažinus, jog norminis aktas prieštarauja Konstitucijai, jis nustoja galioti ir negali būti taikomas. Sprendimas galioja <i>erga omnes</i> ; tačiau juo nėra panaikinamas pareiškėjo atžvilgiu priimtas individualus sprendimas. Pareiškėjas įgyja teisę į proceso atnaujinimą ir sprendimo peržiūrėjimą bei pakeitimą

Valstybė (skundo modelis)	Įtvirtinimo data ir teisinis pagrindas	Subjektas, turintis teisę paduoti skundą	Konstitucinio skundo objektas	Konstitucinio skundo pagrindas	Teisinių gynybos priemonių išnaudojimas	Terminas skundui paduoti	Proceso išlaidos	Kiti reikalavimai skundui	Konstitucinio Teismo sprendimo galia
Latvija (siauro pobūdžio)	2001-07-01 įsigaliojus Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo įstatymo 19 ² str.	Kiekvienas, kieno pagrindinės žmogaus teisės buvo pažeistos	Dėl įstatymų ir kitų norminių aktų, kuriuo remdamasis teismas ar viešojo administravimo institucija priėmė galutinį sprendimą dėl Konstitucijoje įtvirtintų pareiškėjo teisių atitikties Konstitucijai ar aukštesnės galios aktui; pareiškėjo atžvilgiu privalo būti priimtas indiv. teisės taikymo aktas (teismo sprendimas), remiantis ginčijamu aktu. Teisė skųsti įst.leidėjo neveikimą nenumatyta.	Konstitucijoje įtvirtintos teisės ir laisvės; tiesiogiai pažeidžiamos skundžiamu norminiu aktu konkrečioje byloje (asmeninis pažeidimas)	Būtinas, nebent tokių priemonių nėra. Išimtis: kai skundo nagrinėjimas turi visuotinę svarbą arba, kai naudojant bendrąsias teisinės gynybos priemones pareiškėjui gali atsirasti materialinė žala	Per 6 mėn. nuo galutinio sprendimo įsigaliojimo dienos	Žyminio mokesčio nėra. Teismas gali skirti pareiškėjui baudą už piktnaudžiavimą procesu.	Pareiga naudotis advokato pagalba rengiant skundą ar atstovaujant Teisme nenumatyta	Pripažinus, jog norminis aktas prieštarauja Konstitucijai, jis nustoja galioti ir negali būti taikomas. Sprendimas galioja <i>erga omnes</i> ; tačiau juo nėra panaikinamas pareiškėjo atžvilgiu priimtas individualus sprendimas. Pareiškėjas įgyja teisę į proceso atnaujinimą ir sprendimo peržiūrėjimą bei pakeitimą
Vokietija (klasiškinis, plataus pobūdžio)	1949 m. Pagrindinio Įstatymo 93str. 4a d.ir 4b d.	Kiekvienas asmuo, manantis, jog jo pagrindinės teisės yra pažeistos	1) Dėl įstatymų ir kitų norminių aktų atitikties Konstitucijai ar aukštesnės galios aktui; 2) dėl teismo ar viešojo adm. institucijų sprendimų, kuriuos priimant pažeista konstit. pareiškėjo proces.t. arba teisės norma pritaikyta konstitucijai prieštaraujančiu būdu; 3) dėl neveikimo, sukeliančio žalą.	Tik dėl tam tikrų pagrindinių teisių, įtvirtintų Konstitucijos 1-19str. arba Konstitucijos 20str. 4d., 33, 38, 101, 103, 104 str. pažeidimo	Būtinas, nebent tokių priemonių nėra. Išimtis: kai skundo nagrinėjimas turi visuotinę reikšmę arba, kai naudojant bendrąsias teisinės gynybos priemones pareiškėjui gali atsirasti didelė ir neišvengiama materialinė žala	Dėl valdžios inst. veiksmų ar neveikimo 1 mėn.; dėl įst. ar kito aukšč. valdžios akto, dėl kurio nėra numatyta jokio galimo teisinės gynybos būdo 1 m. nuo jo įsigaliojimo	Žyminio mokesčio nėra. Teismas gali skirti pareiškėjui baudą iki 2600 eurų, jei nustatoma, kad jis piktnaudžiauja skundo pateikimu	Pareiga naudotis advokato pagalba rengiant skundą ar atstovaujant Teisme nenumatyta	Pripažinus, jog norminis aktas prieštarauja Konstitucijai, Teismas pats panaikina juo pagrįstą teismo ar viešosios valdžios institucijos sprendimą ir perduoda bylą teismui iš naujo peržiūrėti

Valstybė (skundo modelis)	Įtvirtinimo data ir teisinis pagrindas	Subjektas, turintis teisę paduoti skundą	Konstitucinio skundo objektas	Konstitucinio skundo pagrindas	Teisinių gynbos priemonių išnaudojimas	Terminas skundai paduoti	Proceso išlaidos	Kiti reikalavimai skundai	Konstitucinio Teismo sprendimo galia
Čekija (klasiškinis, plataus pobūdžio)	1992 m. Čekijos Respublikos Konstitucijos 87str.1d.d p.	Fiziniai ir juridiniai asmenys, vietos savivaldos atstovaujamoji institucija, savivaldos teisę turintis regionas	1) Dėl galutinių valstybės valdžios institucijų sprendimų ar neveikimo, pažeidžiančių Konstitucijoje įtvirtintas teises ir laisves; 2) dėl Parlamento priimtų aktų tik tada, kai jais padaromas esminis teisių pažeidimas	Konstitucijoje įtvirtintos teisės ir laisvės	Būtinai. Išimty: skundas turi visuomeninę reikšmę ir ne vėliau kaip po metų nuo įvykių, kurie yra skundo objektas; arba kai pradėtos bendros teisminės procedūros akivaizdžiai vilkinamos, ir dėl to pareiškėjui gali atsirasti ar atsiranda reikšminga ir neišvengiama žala.	Per 60 dienų nuo įsiteisėjusio galutinio sprendimo įteikimo pareiškėjui dienos	Žyminio mokesčio nėra. Gali būti kompensuojama išlaidos teisinėms paslaugoms	Privalomas kvalifikuoto teisininko atstovavimas, kuris taip pat surašo skundą	Pripažinus, jog norminis aktas prieštarauja Konstitucijai, jis negali būti taikomas; Teismas gali jį panaikinti. Sprendimas galioja <i>erga omnes</i> . Nustačius konstitucinių teisių pažeidimą, Teismas gali: panaikinti valstybės valdžios institucijos sprendimą; nurodyti šiai institucijai nutraukti pažeidimą ir įpareigoti atkurti iki pažeidimo buvusią padėtį; gali panaikinti ir atitinkamą teisės aktą ar jo dalį.
Lietuva* (siauro pobūdžio)	1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 str. pataisos	Fiziniai ir juridiniai asmenys	Įstatymas ar kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktas (ar jo dalis), kurių pagrindu buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves	Konstitucijoje įtvirtintos teisės ir laisvės; tiesiogiai pažeidžiamas skundžiamu norminiu aktu konkrečioje byloje (asmeninis pažeidimas)	Būtinai	Per 3 mėn. nuo galutinio valstybės institucijos sprendimo	Žyminis mokestis minimalus	Skundą surašo advokatas. Jeigu pareiškėjas yra fizinis asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, surašyti skundą turi teisę jis pats.	Asmuo įgytų teisę kreiptis dėl pažeistos teisės gynimo toje valstybės institucijoje, kurioje, vadovaujantis antikonstitucine norma, buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves.

* Pagal Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimą „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“

Valstybė (skundo modelis)	Įtvirtinimo data ir teisinis pagrindas	Subjektas, turintis teisę paduoti skundą	Konstitucinio skundo objektas	Konstitucinio skundo pagrindas	Teisinių gynybos priemonių išnaudojimas	Terminas skundui paduoti	Proceso išlaidos	Kiti reikalavimai skundui	Konstitucinio Teismo sprendimo galia
Lietuva** (klasiškinis, plataus pobūdžio)	1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106str. ir 107 str. pataisos	Kiekvienas fizinis ir juridinis asmuo, jeigu jis gali būti tam tikros Konst.įtvirtintos teisės ar laisvės subjektu	1) Dėl įstatymo ar kito Seimo akto (ar jo dalies), Prezidento ar Vyriausybės akto (ar jo dalies), kurių pagrindu buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves; 2) dėl teismo ar viešojo administravimo institucijų sprendimų, kuriuos priimant pažeista konstit. pareiškėjo proces. t, arba teisės norma pritaikyta konstitucijai prieštaraujančiu būdu; 3) dėl įst. leidėjo neveikimo, kuris trukdo įgyvendinti asmens teises ir daro tiesioginę žalą pareiškėjui	Konstitucijoje įtvirtintos teisės ir laisvės (asmeninis pažeidimas)	Būtinai, nebent tokių priemonių nėra. Išimtis: kai skundo nagrinėjimas turi visuotinę svarbą arba, kai teisinė teisių apsauga naudojant bendrąsias teisinės priemones negali užkirsti kelio materialinei žalai atsirasti pareiškėjo atžvilgiu;	Per 3 mėn. nuo įsiteisėjusio galutinio sprendimo įteikimo pareiškėjui dienos	Žyminio mokesčio nėra. Teismas gali skirti pareiškėjui baudą, jei nustatoma, jog jis piktnaudžiauja skundo pateikimu.	Skundą surašo advokatas. Jeigu pareiškėjas yra fizinis asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, surašyti skundą turi teisę jis pats. Atstovavimas Teisme nebūtinai.	Pripažinus, jog norminis aktas prieštarauja Konstitucijai, jis negalėtų būti taikomas; Teismas pats panaikintų juo pagrįstą teismo ar viešosios valdžios institucijos sprendimą ir perduotų bylą nagrinėti iš naujo; sprendimas galiotų <i>erga omnes</i> .

**Magistrinio darbo autorės siūlomas individualaus konstitucinio skundo modelis